

P406/21

Alberti

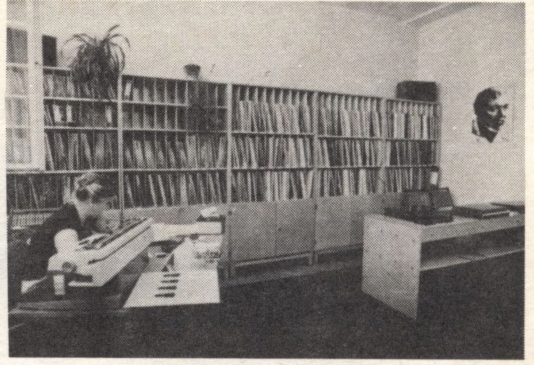

Könyvtáros

'83 | 2

**A felnőttkölsönző, a hanglemeztár és a gyermekrészleg az új szolgáltatásokkal bővült diósgyőri Vasas Művelődési Központ könyvtárában. Híradásunkat lásd a 84. oldalon
(Korom Gábor felvételei)**

TARTALOM

Villangó István	Véleményem szerint	59
Futala Tibor	A pedagógusok információellátása és a könyvtárak	60
	Az OKT az iskolai könyvtárakról <i>(P. I.)</i>	65
Dr. Tóvári Judit	Könyvtári híradók — helyi könyvtárpolitika <i>(Fórum)</i>	66
Havasi Zoltán	Az olvasók és a kutatók szolgálatában. Beszélgetés dr. Fazakas Józseffel <i>(Sorsok és pályák)</i>	71
	Kitüntetések	76
Gomba Szabolcsné	Kovács Máté-emlékülés Debrecenben	77
	Az egyetemi könyvtárigazgatók tanácskozása <i>(H.)</i>	78
	Kérdezz — felelek	79, 113
KÖNYVTÁRI ÉLET		
	Borsodi találkozás <i>(A. K.)</i>	80
	Szakszervezeti báziskönyvtár Kőbányán <i>(Sy)</i>	81
Tóth László	Harminc év a közművelődés szolgálatában	82
HÍREK		84
LÁTÓKÖR		
Kiss Jenő	Iskolai könyvtárak a közművelődési hálózatban. Az NSZK tapasztalataiból	86
	A helyi könyvkiadás negyedszázada Magyarországon <i>(V. K.)</i>	89
Péter László	Magyar-jugoszláv helyismereti tanácskozás Újvidéken	90
	Az NDK könyvtáregyesületének közgyűlése <i>(-i -f)</i>	92
Hegedüs Géza	Magánügyem: a közkönyvtár <i>(Vallomások a könyvtárról)</i>	93
Lengyel András	Száz éve született Supka Géza	96
Halász Béla	Egy falusi könyvtáros halálára <i>(Könyvtárosok és bibliográfusok)</i>	101
Györe Pál	Értékelemzés <i>(A Könyvtáros kislexikona)</i>	102
	Szerkesztői üzenetek	104
Gellér Katalin	Gross Arnold <i>(A Könyvtáros galériája)</i>	105
KÖNYVTÁRI SZAKIRODALOM		
Pacsai László	Tanulmányok a szakszervezeti könyvtári munkáról	106
Sárdy Péter	Ónódy Miklós: Reprográfia a tájékoztatási intézményekben és a könyvtárakban II.	107
	Lapozgató	109
BIBLIOGRÁFIÁK		
Szinainé László Zsuzsa	Újabb számítógépes repertóriumok	110
Páldy Róbert	Budapest története képekben 1493—1980. Képkatalógus I.	111

Из содержания

Futala Tibor: Роль библиотек в информационном обслуживании педагогов (60);
Товари Юдит: Сетевые журналы (вестники) венгерских областных библиотек и местная библиотечная политика (66);
Кисси Енё: Школьные библиотеки в сети массовых библиотек ФРГ (86);
Дьерге Пал: Анализ ценности (Малая энциклопедия журнала *Könyvtáros*) (102).

From the contents

Tibor Futala: The role of libraries in supplying teachers with informations (60);
Judit Tóvári: Network newsletters of county libraries and local library policies (66);
Jenő Kiss: School libraries in the public library network of the German Federal Republic (86);
Pál Györe: Value analysis. (Little encyclopaedia of the *Könyvtáros*) (102).

Aus dem Inhalt

Tibor Futala: Die Rolle der Bibliotheken in der Informationsversorgung der Pädagogen (60);
Judit Tóvári: Die Netzzeitschriften (Nachrichten- und Informationsblätter) der ungarischen Komitatsbibliotheken und die örtliche Bibliothekspolitik (66);
Jenő Kiss: Schulbibliotheken im Netz der allgemeinbildenden Bibliotheken in der Deutschen Bundesrepublik (86);
Pál Györe: Wertanalyse (Kleinlexikon der Zeitschrift *Könyvtáros*) (102).

Cikkeink szerzői

Futala Tibor, az Országos Műszaki Könyvtár igazgatója; *Gellér Katalin* művészettörténész; *Gomba Szabolcsné*, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának főigazgatója; *Györe Pál*, a KG-INFORMATIK ny. szaktanácsadója; *Halász Béla*, a Veszprémi Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; *Havasi Zoltán*, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgató-helyettese; *Kiss Jenő*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgatója; *Lengyel András*, a Csongrád megyei Múzeumok Igazgatóságának munkatársa; *Pacsai László*, a szekszárdi SZMT Könyvtár igazgatója; *Páldy Róbert*, a *Könyvtáros* ny. felelős szerkesztője; *Péter László*, a szegedi Somogyi Könyvtár munkatársa; *Sárdy Péter*, a Művelődési Minisztérium könyvtári osztályának helyettes vezetője; *Szinainé László Zsuzsa*, az OSZK munkatársa; *dr. Tóvári Judit*, a Miskolci Megyei Könyvtár munkatársa.

Főszerkesztő: **Gerő Gyula**

A szerkesztőség címe: 1111 Budapest, Bartok Béla út 32.

Telefon: 451-758, 664-805

Kiadja a **Lapkiadó Vállalat**

1073 Budapest, Lenin krt. 9—11. Tel.: 221-285. Levélcím: 1906 Budapest, Pf. 223.

Felelős kiadó: **Siklósi Norbert**

Egyetemi Nyomda — 83.8926 Budapest, 1983

Felelős vezető: Sümeghi Zoltán igazgató

A szöveg fényszedéssel készült

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a hírlapkézbesítő postahivataloknál és a Posta Központi Hírlap Irodánál (postacím: Budapest V., József nádor tér 1. — 1900) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámmal. Előfizetési díj ½ évre 60 forint. Egy szám ára 10 forint. Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat. H—1389 Budapest. Postafiók 149.

KÖNYVTÁROS

A MŰVELŐDÉSI
MINISZTERIUM
LAPJA

INDEX: 25449

Véleményem szerint

**VILLANGÓ
ISTVÁN**
a Művelődési
Minisztérium
közgyűjteményi
főosztályának
vezetője

ha leltárt készítenénk az 1982. évről, tárgyilagosan megállapíthatnánk, hogy a súlyos gondok közepette is eredményes esztendőt zártak a közgyűjtemények. Néhány adalék ennek bizonyítására:

Újabb létesítményekkel (községi könyvtárral, tájházzal, emlékhellyel) gyarapodtunk, és helyi, illetve központi forrásból további építkezések, bővítések kezdődtek. Jó ütemben halad a békéscsabai és a szegedi könyvtárak építése, rekordidő alatt elkészült a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem könyvtárának új épülete, és soha nem tapasztalt gyors tempóra váltottak a Széchenyi Könyvtár várbeli építői. (Sajnos, a felújítások többsége — különösen a nagy múzeumainkban — továbbra is lassan halad, s szomorúan kell tudomásul vennünk, hogy néhol — mint például a budapesti Egyetemi Könyvtárban — még hozzá sem kezdtek a helyreállításhoz.) Megkezdődött a területi és a szakmai együttműködési körök szervezése, folytatódott — bár a tervezettnél lassabban — a központosított ellátás kiépítése, s biztató előrelépések történtek az eleve könyvtári célra tervezett bibliobuszok gyártásában is.

Egyedi vásárlások és ajándékozások révén értékes dokumentumok, műtárgyak kerültek gyűjteményeinkbe. Az új szerzemények közül a legbecsebb az Ómagyar Mária-siralmat tartalmazó leuveni kódex, amelynek hazakerülése az év szenzációjának számít. Mivel a könyvtárak folyamatos állománygyarapítását anyagi gondok veszélyeztetik, s különösen az iskolai könyvtárak könyvellátásának szegényessége aggasztó, számukra központi segítséget is nyújtottunk. A külföldi folyóiratok beszerzését — kényszerítő helyzetben — ágazati hatáskörben koordinálnunk kellett, hogy az országba beérkező információhordozók mindenki

számára valamilyen módon elérhetőek legyenek, és hogy az előírt deviza-megtakarítást is teljesítsük. A dokumentumok hozzáférhetővé tétele érdekében egyidejűleg külföldi gyorsmásoló gépek bezozataláról is gondoskodnunk kellett.

A tudományos feldolgozó és feltáró munka eredményeit évkönyvek, bibliográfiák, dokumentumkötetek, bibliofil értékű kiadványok tanúsítják, melyek többségét ott láhattuk a vidéki nem hivatásos kiadók november végi pécsi bemutatkozásán is. A múlt évben elfogadták a *Kulturális és történelmi emlékeink feltárása, nyilvántartása és kiadása* című tárcaszintű kutatási főirány középtávú programját, s ennek megvalósításából a közgyűjtemények jelentékeny részt vállalnak. Áttekintettük a hungarika-kutatás helyzetét, és meghatároztuk feladatait is.

A közművelődési munkában, a közönségkapcsolatokban az ötnapos munkahétre való áttérés volt a legnagyobb erőpróbank. Jelenleg még sem az intézmények szolgáltatásaiban, sem a közönség szokásaiban nem alakultak ki az új rendszerhez igazodó, rá jellemző művelődési formák. Tanúi lehetünk viszont a mindennapos élettevékenységhez jobban igazodó kísérletnek, az egyénileg hátrányos sorsú állampolgárok kulturális ellátásának javítására irányuló akcióknak.

A közgyűjteményi főosztály irányító munkája során — szakemberek bevonásával — elkészítette a lakóhelyi, az iskolai és a felsőoktatási könyvtárak fejlesztésére és működésére vonatkozó irányelvtervezeteket; jelentést készített a műemlékek kulturális hasznosításáról, az emlékmúzeumok helyzetéről; beszámolt az Országos Közművelődési Tanács elnöksége előtt a közművelődési és az iskolai könyvtárak nevelő tevékenységéről.

Ez a vázlatos felsorolás csupán jelzi az irányítás erőfeszítéseit, törekvéseit, amelyek megvalósításához eddig is elvárta, ezután pedig méginkább kéri a szakágaknak és az intézmények dolgozóinak közreműködését.

A pedagógusok információellátása és a könyvtárak

Ebben a dolgozatban, amely eredetileg előadás-ként hangzott el a Magyar Könyvtárosok Egyesületének miskolci vándorgyűlésén, az információ-ellátást a lehető legszélesebben értelmezzük, azaz egyaránt értünk rajta könyvtári, szakirodalmi és szakirodalmi információs ellátást. Tesszük ezt azért, mert a pedagógus-társadalomnak — ennek a nagy számú, az ország egész területén szétszórta élő értelmiségi rétegnek — valóban ilyen komplex ellátásra van szüksége, ugyanis csak így tehet eleget nemes feladatának, az új nemzedék mind magasabb színvonalú képzésének és nevelésének.

Hogy a pedagógusok irodalommal, szakirodalommal és szakirodalmi információval való ellátása korántsem kis, illetve egyenmű feladat, jól érzékeltetik a következő számadatok: Több mint száz ezres társadalmi csoportról van szó, ezen belül 75 ezernél több általános iskolai, kerekén 16 ezer középiskolai és csaknem 10 ezer szakmunkásképző intézeti pedagógusról. S e számban nincsenek benne sem az óvónők, sem a területi tanügyi igazgatásban dolgozók; a minisztériumról, a felsőoktatásról, valamint a pedagógiai háttérintézményekről és kutatóintézetekről pedig készakarva nem szólunk: az ő információellátásuk ugyanis más kérdés; amely itt csak vékony szeletke gyanánt fog szerepelni.

De lépünk tovább: a pedagógus-társadalom nemcsak aszerint tagolódik, hogy ki hol tanít, ki az igazgató a 2700 általános, a csaknem 550 középiskolában, valamint a 280 szakmunkásképzőben, illetve ki milyen rangot visel a szakigazgatásban. A pedagógusoknak hozzávetőlegesen 75 százaléka szaktanárként tevékenykedik, tehát a tudományok valamelyikében, többnyire két-két rokon tudományágban még felső fokon képzett szakember is.

Ezért az a legcélszerűbb, ha a pedagógusok számára szükséges információk válfajai szerint tekintjük át a helyzetet és a tennivalókat.

Tanügyi igazgatási információk – pedagógiai információ

A tanügyi igazgatási információk között vannak nyilvánosak, félig nyilvánosak és csak meghatározott személyeknek szólók. Az információellátás hivatalos részét illetően azt hisszük, nincs semmi féle hiány, hiszen a magyar tanügyi igazgatás a feloszabradulás után is megtartotta régi hagyományát, nevezetesen az oktatás-képzés ügyének utasításokon alapuló, szigorúan instrukcionális irányítását. Ha például megnézzük a kulturális igazgatási kézikönyv és az oktatásigazgatási kézikönyv vastagságának arasszal mérhető különbségét, azt is gondolhatjuk: az oktatásügy a túlszabályozott ügyek közé tartozik. Ám ez legyen a Művelődési Minisztérium gondja, amely egyébként a legutóbbi években maga is így értékelte a helyzetet, s ennek jegyében fogott hozzá a jogszabályok sűrű vetésű ágyásainak kiegyeléséhez.

E tekintetben az iskolai és a közművelődési könyvtárosok feladata az, hogy igen gondosan gyűjtsenek minden közlőnyt, jogszabályt, illetve egyéb instrukciót, például tantervi utasítást, ami az iskolai könyvtárak esetében bizonyos archiválási tennivalókat is maga után vonhat. E dokumentumok használatával, kézbeadásával kapcsolatban — természetesen — kötelező a jogi éberség: hiszen az elavult, hatályát veszített jogszabály félrevezet.

Erre a pedagógus használókat annál is inkább figyelmeztetni kell, mivel egyéb irányú tájékoztatójuk — hogy úgy mondjuk — gyümölcsseit mindig csak az éppen hatályos tanulmányi rend és a tanterv által meghatározott keretekben közvetítetik a tanulóknak. Másként szólva: a pedagógusnak tulajdonképpen mindent a jogszabályi-instrukcionális keretek figyelembevételével kell olvasnia.

A második csoportba a módszertani, a tantárgymódszertani és a pedagógiatudományi információk tartoznak. Szeretnénk hinni, hogy ezek egy részéhez a hivatalos továbbképzés keretében — képzettségi színvonaluknak, szakjuknak és foglalkoztatásuknak megfelelően — a pedagógusok nemcsak beszélt és szemléltetett formában jutnak hozzá, hanem különféle segédletek formájában is. Azt is szeretnénk remélni, hogy a tantárgymódszertani lapok eljuttanak minden illetékes kezébe. Talán még a hazai pedagógia tudományos orgánjai is.

Belátjuk: az eddig felsorolt pedagógiai információellátás még meglehetősen szelektáló, hiszen a „felhőkben szálló” információkból mindössze annyit „csapadékoztat” le, amennyit hazai feltételeink közepette — a túlsordulás veszélye nélkül — „fel lehet szívni”, illetve amennyi e „felszívást követően” a hazai oktatási gyakorlatban a megfelelő áttételekkel hasznosítható.

Azonban bármennyire szerény is ez a „lecsapadékoztatás” a világszerte keletkező pedagógiai szakmai információk teljességéhez mérten, fontossága mégis meghatározó. Nem kevesebbről van itt ugyanis szó, mint arról, hogy a hazai oktatási gyakorlat nagyobb sebességre kapcsolva szegődjék nyomába az élenjáróknak, elsajátítván mindazokat a készségeket, amelyek például a könyvnek, a folyóiratnak, a könyvtárnak, az aaudiovizuális eszközöknek és a számítástechnikai lehetőségeknek a didaktikai és a nevelési folyamatba való szerves beépítéséhez kelljenek.

Természetesen: az oktatásügyi döntések előkészítőinek és a döntéshozóknak, a pedagógiai oktatóknak és kutatóknak ennyi szűkebb értelemben vett szakmai információ nem elegendő: nekik olyan mértékű szakmai tájékozottságra van szükségük, amelyből biztonságosan megállapíthatják, hogy hol tartunk mi, illetve, hogy a világ egész kínálatát látva, mi lehet, mi legyen a következő korszerűsítési lépés az oktatásügyben, nem is beszélve azokról a szaktudományi ösztönzésekről, amelyeket a szakirodalom és a szakmai információ kreativitásuk fokozásának adhat.

Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum e célból már jó ideje kifejlesztette a maga információs szolgáltatásait, köztük a felső vezetés számára adott napi információkat, valamint azokat a kiadványokat, amelyek a hazai és a külföldi szakirodalomról nyújtanak bibliográfiai vagy referatív tájékoztatást. Nincs kétségünk afelől, hogy az a pedagógus, aki valóban igényli használatukat, utánjárás nélkül vagy csupán némi utánjárással hozzájuthat ezekhez.

Külön örömmre szolgál, hogy az „A”-típusú közművelődési könyvtárakat követően a „B”-típusúakban is napirendre került a tájékoztatási kiadványokkal való minél hiánytalanabb ellátottság igénye, amint erről a Szombathelyi Megyei Könyvtár munkatársának, *Engli Katalinnak* cikke is tanúskodik (*Könyvtáros* 1982/4. sz.). Nyilvánvaló, hogy a pedagógiai információ említett termékei az erre irányuló törekvésekben igencsak előkelő helyen szerepelnek majd, úgyhogy holnap-holnapután már minden bizonnyal tényként állapíthatjuk meg: a pedagógiai információ hazai produktumai az „A”- és a „B”-típusú könyvtárakban mind kurrens, mind visszakereshető formában egyaránt megtalálhatók.

Csak hogy a hazaiakon kívül léteznek nem hazai és nem hagyományos technológiával készült produktumok is, az úgynevezett mágnesszalagok és az online, a közvetlenül hozzáférhető adatbázisok.

Ami a mágnesszalagokról történő szelektív információterjesztést illeti, az utóbbi néhány évben Magyarország is felzárkózott az információellátásban fejlettebb országokhoz. A *Hazai szakirodalmi számítógépes információkereső szolgáltatások* című tájékoztató 1981-ben megjelent 2. kiadása szerint a magyar könyvtárak és információs intézetek 25-féle ilyen szalagot működtettek, és további 13 működését készítették elő.

Azonban a hazánkban futtatott szalagok egyike sem pedagógiai. Mindössze az SCI-nek (Science Citation Index = tudományos hivatkozási index), a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában meghonosított szolgáltatásnak van némi pedagógiai vonatkozása, az is inkább a pedagógiai határterületeket illetően. A tervezett szolgáltatások közül a FRANCIS-nek (French Retrieval Automated Network for Current Information in Social and Human Sciences = humán és társadalomtudományi kurrens információk francia gépi visszakereső rendszere) esik még „gyűjtőkörébe” a pedagógia, ám ez sem kifejezetten pedagógiai adatbázis.

Terheli-e mulasztás az Országos Pedagógiai Könyvtár miatt, hogy a szelektív gépi információterjesztés a pedagógiai szakterületen mindmáig hiányzik — ne firtassuk. Annyit azonban megjegyzünk, hogy megítélésünk szerint az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum mindig inkább monumentális, nehezen létrehozható információs rendszerben gondolkodott, nem pedig az egyes korszerű szolgáltatások minél gyorsabb bevezetésében, amihez nem rendszert kell teremteni, hanem piacot.

Másfelől azonban azt is tudni kell: az idegen nyelvű szolgáltatások piaca mindenképpen korlátozott lesz, mégha a pedagógusok között szép számmal találhatók idegen nyelvszakosok is. Ez abból adódik majd, hogy e piac mögött nincs se pénztermelő ipar, se mezőgazdaság.

Az anyagi gondok még nagyobbak látszanak, ha a korszerűbb lehetőséget, a távoli adatbázisok online használatát vesszük szemügyre. Az MTA Számítástechnikai és Automatizálási Kutatóintézetében egyébként már most is van ilyen igénybevételei lehetőség, de óránként 80—120 dollárba kerül. Itt az is megesett már, hogy az egyik legismertebb pedagógiai adatbázist, az ERIC-et (Educational Resources Information Center = Oktatási Információs Központ) vették igénybe, összesen 3,8 órában.

Kétségbeesni azért nem szabad. Az árkérdés hosszú távon csak megoldódik valahogy: a szükséges pontokon előbb-utóbb bizonyosan meglesznek az online-használathoz is a megfelelő keretek. Csak biztatásul mondjuk, hogy például az osztrák egyetemi könyvtárakból összesen máris 33 adatbázissal lehet online módon társalogni. Ezek között természetesen ott van az ERIC is, valamint további 3—4 pedagógiai határterületi adatbázis.

Hogy a MISZON keretében, azaz a szocialista országok társadalomtudományi információs rendszerén (*Könyvtáros*, 1977/3. sz.) belül kiépítendő-

kiépülőben levő pedagógiai információs rendszer technológiailag mikorra éri utol a nyugati online-rendszereket, nem tudjuk megmondani. Az azonban kétségtelen, hogy — már csak a pedagógiai információk ideológiai jellege miatt is — a szocialista országokból származó információk rendszeres beáramlására mindenképpen szükségünk van, függetlenül attól, hogy online-úton vagy a hagyományos postaforgalomban érkeznek-e hozzánk.

A tanulók által is megszerezhető információk ismerete

A pedagógusok naprakész tájékozottsága szempontjából szinte sorsdöntő, hogy ismerjék a tanulók által is megszerezhető információkat. Tulajdonképpen az ezekről való értesültségük dönti el, hogy „ki a legény a gáton”, no nem a tantestületben, hanem a gyerekek előtt. Ha ezt jól átgondoljuk, nagyjából érthető is, hogy miért nyitott az oktatásügy olyan nehezen ajtót az önálló ismeretszerzésre nagyobb hangsúlyt helyező nevelési-oktatási módszerek előtt.

Az önálló ismeretszerzésben a fő szerep ma is az olvasmányoké. Ezért figyelmünket a továbbiakban rájuk, illetve a meg- és hollétükkel kapcsolatos helyzetre, szóval az iskolai és a közművelődési könyvtárakra kell fordítanunk.

Ennek is van elvi, illetve gyakorlati része. Az elvi rész tekintetében arra a kérdésre kell válaszolnunk: tudunk-e korszerű állományokat szervezni a gyerekek és a fiatalok részére, rendelkezünk-e az ehhez szükséges szellemi felkészültséggel és a megfelelő segédletekkel?

Erre több lépcsős válasz adható:

1. A hazai gyermek- és általános iskolai könyvtárakban napjainkban akár már a legjobb összetételű állományok kialakítására is lehetőség nyílik. E munkához vezérfonalul olyan retrospektív segédletek állnak rendelkezésünkre, mint a *Beszélt könyvtár* legújabb kiadása, a *Könyvtári kis tükör* gyermekirodalmi kötete, a különféle tantárgyi és tanulmányi versenyekre kiadott ajánló bibliográfiák, sőt újabban a tantervek is; a kurrens gyarapodáshoz pedig az *Új Könyvek*, valamint ennek nemzetiségi változatai. A gyermek- és iskolai könyvtárak kezdődő integrálásának állományi megvalósításához ugyancsak készült ajánló katalógus.

Úgy látszik, hogy a gyermek- és az általános iskolai könyvtárakban a szépirodalmi állományré-

szek összetétele a legkedvezőbb, őket követi a kézikönyvtáré, s csak ezek után következnek az ismeretterjesztő — a tantárgykísérő és a tantárgyi ismereteket kitágító — irodalomé. Több szerzővel együtt valljuk, hogy a mindinkább kiteljesítendő gyermek- és tanuló-ellátási munka az utóbbi két állománytest differenciált fejlesztését teszi szükségessé.

2. Ha a pedagógusok információellátása kapcsán csak a középfokú képzésben részt vevő ifjúságot vesszük figyelembe, az ő olvasmányellátásukat illetően egyenesen azt mondhatjuk, hogy „nézni is tereh”. Mondhatjuk ezt elsősorban azért, mert az ilyen korú és foglalkozási népességet leginkább tömörítő településeken működnek az „A”- és a „B”-típusú könyvtárak, valamint a szakszervezeti könyvtári hierarchia felső szintjeire sorolt munkahelyi könyvtárak is, amelyeknek tágran megszabott gyűjtőkörébe igazán minden befér, amit ennek a korosztálynak kell, illik, érdemes és egyáltalán lehetséges olvasnia. E könyvtárakba tehát nemigen kell visszamenőlegesen bevinni ezt az irodalmat, hanem különféle módszerekkel — kiemelésekkel, ajánló bibliográfiákkal, kiállításokkal — inkább szembeszókövé kellene tenni, valahogy jobban az ifjúság látókörébe kellene helyezni.

Gyakorlati vonatkozásban — persze és sajnos — más a helyzet, különösen ami a gyermekkönyvtári és az általános iskolai könyvtári ellátást illeti. Itt a mostani feszültségek tulajdonképpen egy elvi győzelem, nevezetesen az új általános iskolai tantervek és követelmények bevezetése nyomán keletkeztek. Igen bőségesen olvashatunk róluk a *Könyvtáros* 1982. évi júliusi számában.

Mert miről is van szó? Arról, hogy más a kísérleti üzem és más a tömegtermelés. Az új tantervek bevezetéséig ugyanis azokon a kísérleti „varázshegyeken”, ahol a legjobb gyermekkönyvtárak csupán a példamutató általános iskolákkal és iskolai könyvtárakkal „társalogtak”, nagyon látványosan lehetett demonstrálni a kétszatos könyvtári ellátás elvszerű munkamegosztását és annak eredményességét. Most azonban a nagy oktatási „ám, legyen!” elhangzása után ez a helyzet gyökeresen megváltozott, hiszen napjainkban már az e tekintetben legrenyhébb iskola is kénytelen a tantervi követelményeknek valahogy megfelelni, ami az esetek túlnyomó többségében abból áll, hogy osztályait sorra-rendre kigyóztatja az adott település — néhány vagy éppen egyetlen — könyvtári „cédrusa” felé, függetlenül attól, hogy bizony az ily módon divatba jött „cédrusok” többsége nem olyan, mint Csontváryé: koronája alatt még egy-

egy osztály is alig fér el, nemhogy az osztályok serege.

Megítélésünk szerint a „C”-típusú könyvtáraknak legfeljebb a fele működik olyan feltételek között, hogy az ügy diszkreditálása nélkül legalább ideig-óráig elviselje ezt az ostromot. Olyan általános iskolai könyvtárak, amelyek megfelelnek az új tantervi követelményeknek, jószerevel alig vannak. Számukat is nehéz megadni. E tekintetben *Arató Ferenc* sem bocsátkozott adatközlésbe egy 1980-as kéziratában, ugyanis miután közölte az általános iskolák számát, szerényen csak annyit jegyzett meg: „több általános iskolában van tanterem nagyságú helyiség olvasóteremnek berendezve, ahol függetlenített könyvtáros könyvtári szolgáltatásokkal segíti az oktató-nevelő munka megvalósítását.” Azóta néhány lépéssel bizonyára előbbre jutottunk, de hol vagyunk még attól, hogy kijelenthessük, országosan megvalósítottuk azt a bizonyos kétszatos ellátást.

Éppen ezért — osztozva a legjobb gyermekkönyvtárosok és a „feltételek arányában gondolkozó” közművelődési könyvtárvezetők jogos aggodalmában — még egyszer hangsúlyozzuk annak szükségességét, hogy az iskolai könyvtári feltételek gyorsan — viszonylag gyorsan — javuljanak, különben a tömegtermelés nem fogja igazolni a kísérleti termeléshez fűzött várakozásokat.

Ám addig is, amíg nem jönnek létre a kétszatos ellátás jobb feltételei, mindenképpen javítani kell az általános iskolai pedagógusok retrospektív és kurrens irodalomismeretét, ha kell, a település iskolája és közművelődési könyvtára közötti kapcsolatok erősítésével, ha kell, a *Könyv és*

Nevelés ilyen irányú tevékenységének fokozásával, ha kell, az *Új Könyvek* rendszeres figyeltetésével, ha kell, a felsorolt és más alkalmas módszerek együttes alkalmazásával.

Szerencsére a középiskolai tanárok és a szakmunkásképző intézetek oktatói lényegesen jobb helyzetben vannak, bár nekik az irodalom jóval tágabb köreinek figyelésére kell berendezkedniük, ha „legények akarnak maradni a gáton”.

Arató Ferenc imént hivatkozott kézírata szerint az irányelvek követelményeinek a középiskolai könyvtárak 86 százaléka felel meg. A szakmunkásképzők 25 százalékában működik az Irányelvek a 18 éven aluli ifjúság könyvtári ellátásának javítására (*Könyvtáros*, 1972/2. sz.) c. dokumentumban foglaltaknak megfelelő, további 30 százalékában pedig az irányelvek követelményeit megközelítő könyvtár. A középiskolai pedagógusok jóval nagyobb százalékának esik tehát szinte a keze ügyébe mindaz, amiről és amiben tájékozódnia kell. És persze a legtöbbjüknek csak séta kérdése az is, hogy elérjék településük „A”- vagy „B”-típusú könyvtárát.

A szaktárgyi információk

Már az elmondottakból kitűnt, hogy a középiskolásokat illetően nagyjából rendelkezünk azokkal a könyvtári „elektromágnesekkel”, amelyek a megfelelő irányba fordulás esetén az iskolai könyvtári választéknál is gazdagabb választék bővítésére vonhatják, jórészt vonják is, ezt a korosztályt.

Az „A”- és a „B”-típusú könyvtárak révén azonban nemcsak azt ismerhetik meg a pedagógusok, amire a tanítványok előtti tudás-presztizsük megszerzéséhez szükségük van, hanem a számukra fontos információk *negyedik nagy csoportját* is, amit a szakjukban vagy szakpárosításukban megszerzett szakmai ismereteik szintentartása és továbbfejlesztése, esetleg szaktudományuk aktív művelése megkíván.

Ne feledjük, hogy az „A”- és a „B”-típusú könyvtárak fejlesztésének mai, tágnak mondható koncepcióját annak idején nem utolsósorban a pedagógusok szakirodalmi és szakirodalmi információs ellátásának megoldatlanságára hivatkozva dolgoztatta ki és fogadta el a kulturális kormányzat. Az e koncepció jegyében végbement kerekén tiszteztendő fejlődés igazolta az „A”- és „B”-típusú könyvtárak tervezőit és megvalósítóit. Jelenleg már mind gyakoribb az olyan beszámoló, mint Engli Katalin említett írása. Ezek egytől egyig a tájékoztató funkcióra való mind maradéktalanabb

felkészülésről, illetve e funkció mind tudatosabb gyakorlásáról adnak számot.

A pedagógusok igényeinek kiteljesítése és minél teljesebb kielégítése a következő „korparancsokat” tartalmazza az „A”- és a „B”-típusú könyvtárak számára:

figyeljék folyamatosan társadalmi környezetük változásait, s ennek megfelelően rugalmasan finomítsák gyűjtőkörüket, példányszám-megállapító gyakorlatukat;

különösen sokat törődjenek kézikönyvtárakkal, ezen belül a forrástájékoztató művek beszerzésével;

tegyenek határozottabb erőfeszítéseket az idegen nyelvű monográfiák megszerzéséért;

rendeljék meg a hazai információs intézmények mindazon szolgáltatásait, amelyek megfelelnek társadalmi környezetük, olvasótáboruk szükségleteinek, még ha ezek gyakran nem nyíltan jelentkeznek is;

a „C”-típusú könyvtárak körében népszerűsítsék állományukat és szolgáltatásaikat, és ezeket működtessék is;

vegyék módszeresen igénybe a szakkönyvtárakat és szolgáltatásaikat mindazon esetekben, amikor maguk nem győzik kielégíteni az igényeket szaktudással vagy állománnyal;

legyenek offenzív PR-kapcsolataik, s ezek éppen a pedagógusok irányában legyenek a legintenzívebbek.

Az offenzív kapcsolatszervező PR-munkát nem véletlenül kötöttük a pedagógusokhoz. A pedagógusok tekintélyes része ugyanis nemhogy szakmai információval nem él rendszeresen mindmáig, de még könyvtárakba sem jár. *Károlyi Ágnes* reprezentatív felmérése szerint (*Pedagógusok, információ, könyvtár*. 1974. OSZK KMK — NPI. 98 l.) a pedagógusoknak csak 49 százaléka iratkozott be könyvtárba, s bizonyosak vagyunk benne, hogy többségük épp azok közül kerül ki, akik az átlagosnál tájékozottabbak és az átlagosnál számottevőbb magánkönyvtárral is rendelkeznek.

Azóta a kép bizonyára javult néhány százalékkal. Reméljük ezt, bár Károlyi Ágnes egyik újabb, hivatkozási felmérése (Hivatkozásvizsgálat a pedagógiai szakirodalomban. = *Könyvtári Figyelő* 1978/6. sz.) még mindig makacsul arról tanúskodik, hogy a szakirodalmat használó pedagógusok még a szakmai információk magyarországi „sekély tengerében” is csak hébe-hóba merítik meg hálójukat.

Szóval: van még mit tenni e téren.

Futala Tibor

Az OKT az iskolai könyvtárakról

Az Országos Könyvtárügyi Tanács közművelődési és iskolai könyvtári tagozatának az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum helyiségében november 2-án tartott ülésén *Lisztes László* elnökletével *Balázs Mihály* vezette az *Irányelvek az iskolai könyvtárak fejlesztéséhez* című tervezet vitáját. Bevezetesként *Dán Krisztina*, a vitaanyag előterjesztője arról tájékoztatta a jelenlevőket, hogy a Könyvtártudományi és Módszertani Központban 1981-ben készült a jelenlegi előzményének tekinthető összeállítás; különböző változatait szakértők sora véleményezte, majd a megyei könyvtárigazgatók tanácsa 1982. október 6–7-i ülésén foglalkozott a tervezettel. A vállalkozás célja, hogy a 18 éven aluli fiatalok könyvtári ellátásáról szóló, 1971-ben kiadott szakmai irányelveket (*Könyvtáros*, 1972. 2. sz.) olyan korszerű dokumentum váltsa fel, amely csak az iskolai könyvtári szolgálatra vonatkozik. (Az 1971-es dokumentum gyermekkönyvtárakkal foglalkozó pontjait a tanácsi közművelődési könyvtári szolgálat irányelveinek új kiadásán fáradozó munkabizottság vizsgálja felül, s építi majd be tervezetébe.)

Az előterjesztő hét pontban foglalta össze azokat a kérdéseket, amelyekhez elsősorban kérte a jelenlevők véleményét és állásfoglalását. Először azonban általános megjegyzések hangzottak el (így például, hogy az iskolai könyvtári irányelveknek összhangban kell lenniük az érvényes jogszabályokkal), majd az ülés résztvevői a vezérfonalul szolgáló pontokról a következőképpen fejtették ki álláspontjukat:

1. *Szakfelügyelet és módszertan.* Mivel az iskolai könyvtári hálózatok most vannak alakulóban, s mind az iskolai, mind a könyvtári szakfelügyelet újrendezése is folyamatban van, a jelenlevők egyetértettek abban, hogy az irányelvek ne foglalkozzanak a szakfelügyelet részletkérdéseivel, hanem csak rögzítsék: a szakfelügyelet működtetése és a vele összefüggő koordinációs feladatok ellátása a hálózati központ dolga.

2. *Az irányelvek szerkezete.* E kérdésben nem bontakozott ki érdemi vita; a tagok helyeselték, hogy az irányelv-dokumentumot az alkalmazás érdekében egészítse ki egy módszertani útmutató.

3. *Központosított ellátás.* A résztvevők megállapították, hogy az iskolai könyvtárak csatlakozása a „B”-típusú könyvtárak körül kialakuló rendszerekhez helyes törekvés, s ezt nem kérdőjelezheti meg a szakfelügyelet rendje és a hálózati szervezet sem. Felhívták azonban a figyelmet arra, hogy e rendszerek állománygyarapítási gyakorlatában érvényesíteni kell az iskolai oktató-nevelő munkasajátos követelményeit.

4. *Hálózati felépítés.* Itt két fontos elemre mutattak rá: a kettős funkciójú könyvtárak elterjedése szét fogja feszíteni a merev hálózati kereteket; az iskolai báziskönyvtáraknak példaadó, mozgósító, továbbképző szerepet kell betölteniük.

5. *Kettős funkciójú könyvtárak.* A tanácskozás egyetértett abban, hogy helytelen az iskolai könyvtárat összevonni a községi könyvtárral, ehelyett az iskola egészével kell integrálni a községi könyvtárat, továbbá, hogy nem célszerű meghatározni azoknak a településeknek az alsó és a felső határát, ahol kettős funkciójú könyvtárat lehet létesíteni, s inkább az integráció előfeltételeit kell gondosan megszabni. Viszont ellene voltak annak, hogy az irányelvekben szerepeljen a középiskolai könyvtárak „B”- vagy „C”-típusú könyvtárral való integrációja.

6. *Személyzeti kérdések.* A jelenlevők főleg az iskolai könyvtárosok által tartott tanórák kérdésével foglalkoztak, s egységesen sürgették a felkészülési időnek a munkaidőbe való beszámítását.

7. *Képesítési követelmények.* Nem vitatták a kettős (pedagógusi és könyvtárosi) szakképzettség követelményét, de egyelőre nem alakult ki egyetértés abban, hogy a könyvtárosi szakképzettség megszerzése milyen szinten és formában történjék. (P. I.)

Könyvtári híradók – helyi könyvtárpolitika

Az 1960-as évek vége a közigazgatási átszervezések következményeként számottevő változásokat hozott a magyar könyvtárügyben. Több település jogállása megváltozott, végül pedig a folyamat betetőzésékként megszűntek a járási tanácsok. A könyvtárak irányításának rendszeréből így kiesett a községi és a megyei könyvtárak közötti összekötő láncszem, mivel a korábbi járási könyvtárak az átszervezés következtében a nagyközségi, illetve a városi tanácsok fenntartásába kerültek. E városi vagy a nagyközségi tanácsok területi illetékessége azonban az új tanácstörvény értelmében szűkebb a járási módszertani feladatok ellátására továbbra is kötelezett könyvtárak illetékességi körénél. A tanácsi hivatalok nem folytatnak önálló ágazati politikát, hanem a megyeit hajtják végre — a könyvtárak esetében a megyei művelődésügyi osztály irányelvei alapján. Mivel a járási hivatalok immár nem önálló művelődési elképzeléseiket valósítják meg, a könyvtárak szakmai irányítása elválik a hatósági felügyeletet gyakorló hivataltól, s a hálózatok tagkönyvtárainak módszertani irányítása automatikusan a megyei könyvtárakra hárul. Ez a változás új munkamódszerek, új szervezeti keretek kialakítását igényli, s így lesznek *a hálózatok szakmai irányításának eszközeivé* a megyei könyvtárak által szerkesztett és kiadott központi híradók is. Fő feladatuk, hogy a megyei könyvtárpolitika célkitűzéseinek megvalósítása érdekében útmutatást nyújtsanak illetékességi területük hálózati tagkönyvtárainak, azonos célok érdekében mozgósítsák őket, és összefogják a hálózatok munkáját. Feladatuk továbbá a tanácsi és a pártvezetők tájékoztatása, a hatékony munkamódszerek elterjesztése és nem utolsósorban a helyi könyvtártörténeti kutatások elősegítése is. Elvi cikkeik, statisztikai adataik, híreik lehetővé teszik egy-egy időszak helyi könyvtárpolitikájának és intézménytörténetének vizsgálatát, ezáltal értékes forrásaivá válnak a művelődéstörténeti kutatásoknak.

Az 1970-es évek elején tehát új típusú híradók

keltek életre, lényegében azonos célokkal, a megvalósításban azonban meglehetősen tarka képet mutatva. A híradók elvi és módszertani feladatainak egységesebbé tétele érdekében hívták össze 1972 júniusában Leányfaluban — a *Könyvtáros* és a Pest megyei Könyvtár rendezésében — a híradószerkesztők első országos értekezletét (Könyvtáros, 1972/8. sz.), amelyen a könyvtárügy helyi és országos irányítói is részt vettek, s hitet tettek a híradók szükségessége mellett. A következőkben a vidéki hálózati híradóknak a leányfalui értekezlet óta eltelt tíz évét tekintjük át.

A célkitűzések, s ami belőlük megvalósult

A híradó egy megye könyvtárügyének tükröje, de tükrözője a fenntartók helyi könyvtárpolitikát alakító magatartásának, a könyvtárak jelentőségéről vallott nézeteiknek, továbbá segítője a közös cél érdekében történő együttgondolkodásnak, a könyvtáros közvélemény alakításának is. A híradók szerkesztésének elvi és módszertani irányítása érdekében azonban — a leányfalui értekezletet, valamint a *Könyvtáros* által nyújtott segítséget (regionális tanácskozások a hetvenes évek első felében, a híradók rendszeres szemlézése 1974-ig, majd 1976 végétől napjainkig) kivéve — nem sok történt. Érdemes tehát megvizsgálnunk, hogy a tíz évvel ezelőtt megrendezett tanácskozás mennyiben befolyásolta a híradók tartalmát, célkitűzéseikben egységesebbé váltak-e, illetve ösztönözt-e az értekezlet új folyóiratok indítására?

A megyék egy része már 1953-ban is kiadott könyvtároslapokat, amelyek rövidebb-hosszabb szünetelés után az 1970-es évek elején újjászülettek. 1971-ben jelent meg először a *Hajdú-Bihar megyei Könyvtári Téka*, a Szolnok megyei *Együtt*, 1972-ben a *Kisalföldi Könyvtáros*, 1973-ban a *Heves megyei Könyvtári Jegyzetek* és 1974-ben a *Szabolcs-Szatmár megyei Könyvtári Híradó*. A

70-es évek közepére tehát a korábban szünetelő és az újonnan induló lapok majdnem az egész országot behálózták. Az évtized végére azonban a takarékosági intézkedések következtében megszűnt a *Borsodi Könyvtáros* és még korábban Zala megye híradója, a Heves megyei híradó megszűnése mögött pedig elvi okok húzódnak meg. A Veszprém megyei híradót a *Horizont* című megyei művelődési tájékoztatóba olvasztották bele még az évtized első felében.

A lapok újraindulásuk vagy első számuk megjelenése alkalmával általában közölték hosszabb távra szóló célkitűzéseiket. Elérendő célként rendszerint a hálózatok közötti együttműködést jelölték meg, amelyet a Szolnok megyei *Együtt* címével is kifejezett. A Szabolcs-Szatmár megyei híradó „műhely, vitafórum, tapasztalatcsere-bázis, a fenntartók és a könyvtárosok tájékoztatója” kívánt lenni, a *Csongrád megyei Könyvtárost* az „összefogás példájául” szánták. A *Pest megyei Könyvtáros* 1971. évi I. számában így fogalmazta meg programját: „a lap feladata a módszertani irányítás segítése, a kiemelkedő munkát végző könyvtárosok népszerűsítése, a helyes munkamódszerek elterjesztése, könyvtári közvélemény kialakítása. A fenntartó szervek orientálása, a megyei könyvtárpolitika alakításában való részvétel” is a folyóirat céljai közé tartozik. Nem idézhetjük itt valamennyi lap programját, az említettek esetében is csak azért tettük, mert több-kevesebb eltereléssel a megyei híradók többsége szintén e célokat tűzte maga elé.

Az összefogás, a módszertani segítségnyújtás legkézenfekvőbb szervezeti keretét, a könyvtáros-egyesület helyi csoportját azonban csak a Szabolcs-Szatmár megyei híradó veszi igénybe a megjelenéshez. A híradókat általában a megyei könyvtárak módszertani osztályán szerkesztik, szerkesztő bizottság közreműködésével.

Az összefogást célul kitűző folyóiratok egy része is kezdetben csupán a tanácsi és a szak szervezeti könyvtárak együttműködésére helyezte a hangsúlyt. A 70-es évek közepére azonban fokozatosan bevonták a szerkesztésbe a pedagógus továbbképzési kabineteket, így az iskolai könyvtári hálózat is bekapcsolódott a lapok munkájába. A *Hajdú-Bihar megyei Könyvtári Teka* viszont már indulásakor, 1971-ben is szélesen értelmezte az együttműködést. (Kár, hogy ez a híradó igen rendszertelenül jelenik meg.) Vas megyében egy időben az iskolai könyvtárosoknak külön híradót adtak ki, de néhány éve a három közművelődési hálózat közös folyóiratként kiadott *A Vas megyei Könyvtárak Értesítője* az iskolai könyvtárak helyzetével is foglalkozik.

Más úton járt a szerkesztésben és a célokban a salgótarjáni *Könyvtári Tájékoztató*, amely 1973-ig csak a tanácsi könyvtárak folyóirataként, negyedévente jelent meg, és statisztikai kimutatásokon kívül alig közölt egyebet. A stencillel sokszorosított forma, a célok és a tartalom 1973-ban változott meg. Ekkor kapott a lap tetszetősebb külsőt, a tanácsi, a szakszervezeti és az iskolai könyvtárak tájékoztatója lett, a szerzők széles körétől azóta közöl írásokat, célja pedig a tájékoztatás, esetenként elemzés, de nem célja könyvtári módszertani cikkek közlése, mert „egyéb forrásokból bőségesen tanulhatnak a könyvtárakat irányítók [sic!], ellenőrzők és a könyvtárosok egyaránt”.

A célokat tekintve tehát korántsem egységesek a híradók. Két véglet figyelhető meg a szerkesztés elveiben: a módszertani és a nem-módszertani álláspont. A híradók egy része továbbá céljának tekinteti helyi könyvtár- és művelődéstörténeti írások közlését is, mások ez elől elzárkóznak. Ezek az eltérő szerkesztési elvek már a leányfalui értekezleten is megmutatkoztak, de talán éppen az elvi és módszertani irányítás hiánya az oka, hogy a tanácskozás után induló vagy azután programot változtató lapok szerkesztési felfogása is túlságosan különbözik egymástól.

A híradók tartalmát vizsgálva színes kép tárul elénk egy-egy megye könyvtári életéről. A lapok fele él a rovatok szerinti tagolás lehetőségével. Az írások ilyen, témák szerinti csoportosítása hosszabb időre szól, megkönnyíti a folyóiratban való eligazodást, és egyúttal a szerkesztési elveket is tükrözi: jelzi, hogy egy-egy témacsoportot mennyire tartanak fontosnak, kiemelendőnek a szerkesztők. A módszertani segítségnyújtást célul kitűző lapok írásainak zöme valóban módszertani jellegű.

A helyi híradókat hosszú időn át foglalkoztatta a könyvtárak közötti együttműködés tervezése, az iskolai könyvtárak bevonása ebbe a munkába. Az együttműködési megállapodások megkönnyítésére mintaszövegeket is közzétettek. A szakfelügyelet és a módszertan viszonya, a hálózati munka változó feladatai, annak tartalma és normái is az állandó témák között szerepeltek és szerepelnek. Ez egyúttal azt is megmutatja, hogy az országosan megoldandó feladatokat mennyire gondolják át a megyék, merre keresik a megoldás módozatait, illetve a kedvező helyi tapasztalatok közzétételével mennyiben járulnak hozzá a követendő országos gyakorlat kimunkálásához.

Vannak olyan módszertani témák, amelyek csak egy-egy megye híradójában bukkannak fel, így például a somogyiak azt vizsgálták, mi módon

segíthetik a könyvtárak a pártpolitikai munkát.

Amellett, hogy a csongrádiak külön rovatot tartanak fenn módszertani írásaiknak, ha a téma úgy kívánja, a folyóiratban másutt is közölnek módszertani jellegű cikkeket, például az *ifjú könyvtárőrök* munkájának megszervezéséről vagy az állományellenőrzés módszeréről.

Az iskolai könyvtárügy és a szakfelügyelet mellé 1971-ben és 1972-ben a közigazgatási átszervezések okozta változások könyvtári vonatkozásai is társultak. A *Komárom megyei Könyvtáros* ekkor rajzolta meg az új könyvtári modellt, a *Fejér megyei Könyvtáros* szóra birta a tanácselnököket, és elsősorban a falusi könyvtárak szemszögéből foglalkozott az új helyzettel. A *Pest megyei Könyvtáros* a Váci Járási Hivatal művelődésügyi osztályának vezetőjével folytatott beszélgetést közölte, amelyből az érdeklődők megismerhették a könyvtárak irányításának új rendszerét, egy másik írás pedig a járási könyvtárak szempontjából tárgyalta az átszervezésből adódó problémákat.

Érdekes, hogy azok a lapok sem tudták következetesen mellőzni a módszertani cikkeket, amelyek programjuk közzétételekor elzárkóztak a módszertani írások közlése elől, a *Nógrád megyei Könyvtári Tájékoztató* például már 1974-ben rovatot nyitott *Műhely* címen, amelyben a feldolgozó munka problémáiról, katalógusserkesztésről szóló írásokat tett közzé, de helyet kapott itt egy-egy továbbképző előadás szövege is.

Az írásaikat rovatokba csoportosító híradók zöme *Műhely* rovatcím alatt közli módszertani cikkeiket. Ezek az írások a kölcsönzési forgalom alakulásával, az olvasói szokásokkal, a könyvtárközi kölcsönzés problémáival éppúgy foglalkoznak, mint a cigánylakosság ellátásával, az olvasótáborok szervezési kérdéseivel, a tudományos munka könyvtári lehetőségeivel vagy az évfordulók megünneplésének könyvtári feladataival.

A jó módszerek elterjesztését szolgálják azok az írások (*Csongrád megyei Könyvtáros*, békéscsabai *Könyvtári Jegyzések*), amelyek külföldi tanulmányutakról készültek, vagy más könyvtárak kezdeményezéseit, alkalmazott módszereit ismertetik, híreit tartalmazzák. Ezeket az információkat a *Csongrád megyeiek A más portája* rovatban teszik közzé, a *Szabolcs-Szatmár megyei Könyvtári Híradó* pedig *Kitekintés* címen tudósít a külföldi könyvtári gyakorlatról.

A könyvtári munkafolyamatok közül a módszertani munkával foglalkozik a legtöbb írás. Az állományalakítás elvi és gyakorlati kérdéseiről valamivel kevesebbet írnak a híradók, és a többi témához viszonyított legszűkebb teret az olvasószolgálatnak szentelik, viszont szinte kivétel nél-

kül közölnek cikket az olvasómozgalmakról és a könyvünnepekről, mégpedig a szervezési tanácsadástól egészen a lebonyolításig terjedő témájú írásokig.

Ritkán, de találkoztunk mikrofilmtárak kialakítását, reprográfiai berendezések telepítését segítő írásokkal is (Szabolcs-Szatmár megyei Könyvtári Híradó).

A 70-es évek közepétől egyre sűrűbben jelentek meg *A Vas megyei Könyvtárak Értesítőjében*, a *Szabolcs-Szatmár megyei Könyvtári Híradóban*, a *Borsodi Könyvtárosban*, a békéscsabai *Könyvtári Jegyzésekben*, a *Fejér megyei Könyvtárosban* a helyismereti munka műhelygondjait, valamint a zenei részlegek, hangtárak szervezési kérdéseit tárgyaló írások. A Szabolcs-Szatmár megyei Könyvtári Híradó 1976-ban *Helyismeret-helytörténet* címmel új rovatot indított, amelyben a könyvtárak helyismereti tevékenységét mutatja be.

Híreket, könyvismertetéseket mindegyik híradó közöl, de a helyi könyvtárügyről szóló írások számontartását már kevés lap tartja fontosnak. A *Csongrád megyei Könyvtáros* „Tájékozódjunk” cím alatt könyvtári vonatkozású könyvek, cikkek szemlét adja. A Szolnok megyei *Együtt* pedig a megyére vonatkozó cikkek jegyzékét is közzéteszi. (Tudomásunk szerint ez az egyetlen vidéki híradó, amelynek repertóriumra is elkészült.)

A helyi könyvtárügyön túlmutatnak azok az írások, amelyek országgyűlési képviselőknek a könyvtárak ügyében elhangzott felszólalásait közlik (Csongrád), vagy a bibliográfiakészítés módszertanába engednek bepillantást (Csongrád). A hivatás és a felelősség kérdéseit, a korszerű szakkönyvtári munka személyi feltételeit boncolgató Fejér megyei, a tanácsi könyvtárak hivatását elemző Somogy megyei írások megérdemelték volna a szélesebb nyilvánosságot is.

Országos jelentőségű volt a *Pest megyei Könyvtáros* 1978. évi 2. számának melléklete, amely az MSZMP Pest megyei Bizottságának a megye könyvtárügyére vonatkozó határozataiból következő tennivalókat ismertette, két év múlva pedig a végrehajtásról szóló beszámolót tette közzé.

A *Komárom megyei Könyvtáros* mellett, hogy minden témával foglalkozik tanácsi, szakszervezeti és iskolai könyvtári szempontból is, nem feledkezik meg a művelődéspolitikai kérdésekről sem, egész szemlélete ilyen beállítottságú. Vizsgálja a könyvtárügy teljességét és annak kapcsolódási pontjait is, bemutatván például a könyvkereskedelem megyei helyzetét, az egyházi könyvtárakat és a művelődési házak munkáját. Hasonló cél érdekében teszi közzé a *Csongrád megyei híradó* a

megye múzeumainak kiállítási programjait. (Itt meg kell jegyeznünk, hogy Csongrád megye két könyvtári folyóirata közül — mivel 1973-tól a megyei könyvtári feladatokat a szegedi Somogyi Könyvtár látja el — a könyvtári munkát közvetlenül segítő elméleti és módszertani írásokat, a megye könyvtári életének eseményeiről szóló híradásokat a *Csongrád megyei Könyvtáros* teszi közzé, míg a másik lap, a *Somogyi-könyvtári Műhely* helytörténeti tanulmányoknak, bibliográfiáknak, a kutatómunkát segítő forrásanyagoknak ad helyet.)

Érdekes lenne a Könyvtártudományi és Módszertani Központnak megfontolnia azoknak az elméleti cikkeknek vagy elemzéseknek gyűjteményes kötetben való kiadását, amelyek most szétosztottan találhatók egymástól távoli megyék híradóiban. Szélesebb szakmai közönséghez jutnának el így az arra érdemes írások, lehetőséget adván a továbbgondolásra, összehasonlításra, esetleg vitára. Somogyban például elvégezték a folyóiratok és a politikai irodalom, Békéscsabán a társadalomtudományi irodalom olvasottságának elemzését. Csongrádban vizsgálták az üzemi értelmiség és a mezőgazdasági fizikai dolgozók olvasási szokásait, olvasási igényeinek alakulását. Érdekes és hasznos lenne együtt látni ezeket a tanulmányokat.

Tudatosan átgondolt szerkesztési elvekre vallanak azok a híradók, amelyek tematikus számokat jelentetnek meg. A helyi könyvtári folyóiratoknak ehhez a típusához tartozik a *Fejér megyei Könyvtáros* és a békéscsabai *Könyvtári Jegyzések* egy-

egy 1980 utáni száma, valamint a most újjászervezett *Kisalföldi Könyvtáros* (Győr) 1982. évi első száma is. A tematikus számok összefogottabban, több oldalról megvilágítva közelítenek a megoldásra váró feladatokhoz, és a használó is jobban együtt látja az egymáshoz tartozó írásokat.

Sem alcímükben, sem programadó cikkükben nem vállalják a könyvtári folyóiratok történeti írások közlését. Mégis azt látjuk, hogy hallgatólagosan ugyan, de egyre nagyobb számban tesznek közzé könyvtártörténeti, egyik-másik folyóirat pedig irodalomtörténeti, sőt egyéb művelődéstörténeti cikkeket is. Ezek az írások — számuk az évek során gyarapodván — rovatokba szerveződtek. Több megye *Örökségünk* cím alatt művelődéstörténeti, Somogy *Visszapillantó* nevű rovatában csak könyvtártörténeti, Fejér megye *Kövek, színek, emberek* rovatcímével könyv- és könyvtár-, illetve sajtótörténeti, Szabolcs-Szatmár pedig csak könyvtártörténeti írásokat közöl. Békéscsaba nem szorítja rovatokba történeti közleményeit, viszont az irodalomtörténettől a sajtótörténeten át az olvasóegyletekig a művelődéstörténeti írások széles körét fogja át. Tolna — bár nem kellene szégyellnie értékes irodalomtörténeti közleményeit — a *Továbbképzés* rovatcím mögé rejti őket.

A Szabolcs-Szatmár megyei Könyvtári Híradó szépirodalommal is próbálkozott, de az első írást nem követte több.

Könyvtárügyünknek ma több vitára serkentő, neuralgikus pontja, megoldásra váró kérdése van. Éppen ezért szeretnénk volna feltérképezni a megyékben folyó szakmai vitákat, az érvek-ellenérvek ütközésének okait. De mintha mindenki mindennel meg volna elégedve — szakmai viták az utóbbi tíz évben nemigen zajlottak a vidéki könyvtári szaksajtó hasábjain. Pontosabban: kezdeményezések voltak, de vita nem bontakozott ki. Mindössze Somogyban és Csongrádban kezdeményeztek vitát a tömegszervezetekkel való kapcsolatokról, a mernyei komplex művelődési intézményről, egy épülő könyvtár alaprajzáról, valamint arról a kérdésről, hogy könyvtári feladat-e az iskolai órák tartása. A kezdeményezéseknek azonban nem lett folytatásuk.

A híradók a sok apró részletből nagy egészé összehálló célt: a könyvtáros közvélemény formálását, a megye területén élő könyvtárosok orientálását, a hálózati együttműködés elősegítését és a jó módszerek elterjesztését csak akkor vállalhatják, ha lehetőség van a viszonylag gyakori — három-, négyhavonkénti — megjelenésre, ha gyorsan tudnak reagálni az országos könyvtárpolitika eseményeire. A megyei könyvtárak irányító munkája csak úgy lehet eredményes, ha az információk a

híradókon keresztül a legkisebb falusi könyvtárba éppúgy eljutnak, mint a fenntartókhoz, és ha arra mindkét irányból visszajelzéseket is kapnak. Az, hogy egy megye könyvtári szaksajtója a hivatásuk kettrecébe zárt vagy visszahúzódtott könyvtárosok belügye marad-e, s hogy milyen hatást ér el cikkeivel, azon is múlik, milyen szerzőgárdát tud megnyerni ügyének, mennyire tudja a szakigazgatás képviselőit bevonni munkájába.

A szerzők

A legváltozatosabb foglalkozású szerzőgárdát a *Csongrád megyei Könyvtáros* vonultatja fel. A vizsgált időszakban 281 cikk jelent meg a lapban, ezek 75 százalékát könyvtárosok írták. A könyvtáros szerzők cikkeinek valamivel több mint fele (113) a megyei könyvtár munkatársainak tollából származik. (Voltak, akik több cikkkel is jelentkeztek az évek során.) A szerzők személyén keresztül tehát igen erősen érvényesült a megyei könyvtár irányító szerepe, ugyanakkor a „visszajelzés” is megtörtént, mert 29 esetben községi, 19 esetben járási és 25 alkalommal városi könyvtárosnak volt mondanivalója a megye könyvtári folyóirata számára. A szakszervezeti hálózat 23 cikkel képviseltette magát.

Rendszeresen megszólaltatták a fenntartókat, ismertették a tanácsi végrehajtó bizottság, illetve a Szakszervezetek Megyei Tanácsának elnöksége elé kerülő könyvtári tájékoztatókat, többször intéztek körkérdést tanácselnökökhöz, akik ilyenkor községük kulturális életéről nyilatkoztak. 17 alkalommal közölte a lap a fenntartók, a szakigazgatás véleményét a megye könyvtárügyéről.

A közgyűjtemények, művelődési házak munkatársainak, alsó-, közép- és felsőfokú oktatási intézmények oktatóinak, tanárainak, íróknak, újságíróknak is jelentek meg írásai a híradóban. Követendő példának tartom, hogy a híradó mindig közölt néhány adatot a könyvtárak dolgozóiról, beleértve a társintézményekéit is.

A programadó cikkben meghirdetett célt, az összefogást a híradó mind tartalmában, mind sokrétű szerzőgárdájával olyannyira maradéktalanul teljesítette, hogy nemcsak saját megyéje, de valamennyi híradó előtt példaként állhat.

A csongrádi lap ellenpéldája lehetne a *Nógrádi Könyvtári Tájékoztató*, amelynek számain 1973-ig gyakorlatilag egyetlen személy írta és állította össze. Ez a kiadvány 1973 óta a tanácsi, a szakszervezeti és az iskolai könyvtárak tájékoztatójaként jelenik meg, kezdetben évi három, 1974-től évi

két számban. Közben négy évig szünetelt, és 1979-ben indult meg újra. Teljesen „belterjes” lap, szerzői kizárólag könyvtárosok, emiatt cikkeinek hatássága megkérdőjelezhető.

Azért emeltük ki példaként ezt a két híradót, mert a többi e két véglet között helyezhető el igen széles skálán.

Noha a feltételek megyénként különböznek, és a megjelenés gyakoriságát erősen befolyásolják a helyi tanács anyagi lehetőségei, a szerzők foglalkozás szerinti megoszlása, az írások színvonala és a megjelenés gyakorisága között felfedezhető némi összefüggés. A napjainkban gazdasági kényszerítő erővé vált takarékosági intézkedések csökkentették több helyi híradó példányszámát, megjelenésének gyakoriságát, mások szünetelni kénytelenek (mint például a *Borsodi* vagy a *Zalai Könyvtáros*), de az igazán tartalmas lapokat, amelyek képesek a helyi társadalmat közös célok érdekében mozgósítani, és amelyek fennmaradásában a fenntartó szervek is érdekelték, nem szüntetik meg. Ahol ez mégis előfordul, ott Csipkerózsika-álmát alussza a helyi könyvtárügy, mivel megszűnik az az eszköz, amely nélkül nem tekinthető át az egész megye könyvtárügye, nem láthatók sem a hiányosságok, sem az eredmények, mert ha értekezleteken érintik is e kérdéseket, az soha nem jelenthet teljességet mindenki számára. Hiányzik a visszatekintésnek az a lehetősége, amit egy régi folyóiratszám fellapozása jelent. (Ezért aggódnak például a borsodiai híradójuk megszüntetése miatt.)

Nagyok tehát a különbségek a megyei folyóiratok között. Ez a különbség a tartalomban, a színvonalban nagyobb, mint a célok esetében. Nagy szükség volna tehát a szerkesztők tapasztalatcseréjére, esetleg továbbképzésére és a leányfalui értekezlethez hasonló tanácskozás megrendezésére, amelyre a fenntartókat is meg kellene hívni.

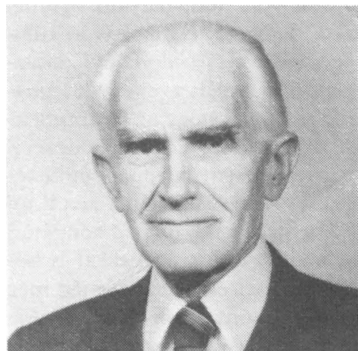
A híradók egy részének haldoklását látva — sürgősen cselekedni kell!

Dr. Tóvári Judit

A Könyvtáros szerkesztősége, amely kezdettől fogva a fiatalabb testvéreknek kijáró figyelemmel és gondoskodással fordult a megyei könyvtári híradók — valamint az ágazati és a helyi könyvtári folyóiratok — felé, azzal a várakozással ad helyt Tóvári Judit áttekintésének, hogy értékelését — amelyet egynek tekint a lehetséges sokféle vélemény, megítélés közül —, mások írásai fogják követni. Várjuk tehát az érdekeltek és az érdeklődők megnyilatkozását, állásfoglalását ebben a nézetünk szerint igen fontos kérdésben!

Az olvasók és a kutatók szolgálatában

Beszélgetés dr. Fazakas Józseffel

Fazakas József 1910. március 11-én született Kolozsváron. Középiskolai tanulmányait az ottani református kollégiumban, a gimnázium VIII. osztályát Debrecenben végezte, s 1928 júniusában érettségizett. Ezután beiratkozott a debreceni tudományegyetem bölcsészeti karára, ahol mint magyar—francia szakos tanárjelölt irodalomtörténeti, nyelvészeti és könyvtártudományi tanulmányokat folytatott. Tanári oklevelet 1934-ben szerzett, bölcsészdoktori szigorlatát 1937-ben, summa cum laude minősítéssel tette le.

Már egyetemi hallgató korában, 1930-ban megkezdte működését a könyvtárosi pályán, mint a Debreceni Egyetemi Könyvtár önkéntes ingyenes gyakornoka. Itt kilenc és fél évig dolgozott. Közben könyvtártudományi előadásokat is hallgatott a bölcsészeti karon, 1937-ben pedig könyvtári szaktanfolyamot végzett az Országos Széchényi Könyvtárban. Oklevelének megszerzése után öt esztendőig nem ka-

pott rendes kinevezést az egyetemi könyvtárban, és ekkor is csak segédtitztnak nevezték ki, mert nem volt már üres állás.

1944 novemberében került mint beosztott gimnáziumi tanár az Országos Széchényi Könyvtárba. Itt később múzeumi alkönyvtárnok, könyvtárnok, majd önálló tudományos kutató, tudományos munkatárs, tudományos főmunkatárs beosztása volt. A Régi Magyarországi Nyomtatványok 1473—1600 című, 1971-ben megjelent kézikönyv bevezetőjében ez olvasható tevékenységéről: „... az ötvenes évek elején jelentős mértékben megnőtt az Országos Széchényi Könyvtár RMK-állománya az állami tulajdonba vett könyvtárakból. Ez a könyvtárat nyilvántartásai rekonstrukciójára készítette. Mindenekelőtt a gyűjtemény valamennyi példányáról pontos — a csonkaságokat és a variáns-kiadásokat is feltüntetve — alapnyilvántartások készültek, majd sor került sokoldalú tájékozódásra alkalmas korszerű katalógusok (szerzői betűrendes, időrendi, nyomdatörténeti, nyelvi) felállítására (nagyreszt Fazakas József munkájaként).” Majd tovább: „Mind a munkaközösség tagjai, mind más hozzáértők számos, addig ismeretlen régi magyarországi kiadványt ismertettek. Így Fazakas József publikációi az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyveiben jelentek meg 1959-től.”

A munkájában elmélyedő és kitartó, kiváló szakembert, a szerény, egyenes jellemű munkatársat 1972 végén — kérésére — nyugdíjazták. Am teljesen nem tudott megválni a könyvtártól. Tagja továbbra is az RMNY-munkaközösségnek. Publikációs tevékenységét is folytatja: a Magyar Könyvszemlében közli tanulmányait és egyéb írásait.

Az életút ismeretében úgy véltük, hogy ez a pálya fontos könyvtári műhelyeket kapcsol össze, ezért a beszélgetést Kolozsvárra való utalással kezdtük.

— Őriz-e az egykori kolozsvári középiskolás diák könyvtári emlékeket?

— A kolozsvári Református Kollégium tanulója voltam, amikor osztályfőnököm, később Debrecenben professzorom, Csúry Bálint — a leendő

debreceni könyvtárigazgató, Csúry István édesapja — megismertette velem a Kollégium 400 éves nagykönyvtárát. Felejthetetlen benyomást tett rám az ottani barátságos, vonzó légkör. Osztályfőnököm sokat emlegette iskolánk egykori nagy ta-

nárát, *Apáczai Csere Jánost*. A tudományos munkájába mélyedő, már ekkor híres magyar nyelvész közelében — a Kollégium sok kiváló régi tanárának emléke mellett — mintha Apáczai szelleme is ott lebegett volna a régi kéziratok és könyvek között genius lociként.

— *Mi indította a debreceni bölcsészhallgatót a 20-as évek végén, a 30-as évek elején arra, hogy magyar—francia szakos tanárjelöltként az irodalomtörténeti, nyelvészeti tanulmányok mellett könyvtártudományi tanulmányokat is folytasson?*

— Könyvtártudományi tanulmányaimat és egyben könyvtárosi pályámat is másodéves egyetemi hallgató koromban, 1930-ban kezdtem el. Az előző évben Debrecenbe kinevezett egyetemi könyvtárigazgató, majd egyetemi magántanár *Nyireő István* biztatására vállalkoztam arra, hogy egyetemi tanulmányaim mellett a könyvtárban is rendszeresen dolgozzam. Önkéntes, ingyenes gyakornokként megismerhettem a könyvtár különféle munkaterületeit. Egyetemi éveim idején, sőt azután is állandóan hallgattam igazgatóm könyvtártudományi előadásait. Időközben előbb tanári vizsgámat tettem le, majd a doktori szigorlatra készültem. Tagja voltam a Református Kollégium Tanárképző Intézetének is, amely az akkori Eötvös Kollégium mintájára létesített, magasabb igényű, egyetemi színvonalú intézmény volt. Ettől az intézettől két ízben kaptam ösztöndíjat franciaországi tanulmányok folytatására, s így először 1929 nyarán, majd 1931 első felében Párizsban tanultam, másodízben már a Sorbonne hallgatójaként egy egyetemi féléven át. Disszertációra készülve rendszeresen látogattam a francia nemzeti könyvtárat, a Bibliothèque Nationale-t. *Nyireő* biztatására és az ő közbenjárására engedélyt kaptam az egyetemtől arra, hogy doktori szigorlatom második melléktárgyául a könyvtártudományt válasszam. Ebből kedves tanárom, *Pap Károly*, a magyar irodalom professzora szigorlatotzatott, akinél korábban tanári vizsgáimat is letettem. Fő tárgyam a francia irodalom, első melléktárgyam a francia nyelvészet volt. E tárgya-im professzorának, *Hankiss János*nak nemcsak széles körű és színes szaktudása, hanem közvetlen modora és mindenkit megbecsülő, melegszívű, derűs egyénisége is rendkívül nagy hatással volt nemcsak rám, hanem úgyszólván valamennyi hallgatójára. Jótékony lendítő erő sugárzott belőle. Különbem mind az egyetemi, mind a református kollégiumi légkör igen hasznosnak bizonyult számomra. Professzoraimtól és tanáraimtól mindkét helyen sokat tanulhattam. A református tanárképzőben különösen nagy hatást tett rám *Zsigmond Ferenc* professzor, aki ott a magyar irodal-

mat tanította nekünk. A Kollégium 400 éves könyvtárát is rendszeresen látogattam mint annak olvasója, hiszen régebbi könyvekhez és folyóiratokhoz csak ott juthattam hozzá.

— *Hallhatnánk részleteket is debreceni könyvtári tapasztalatairól?*

— Debreceni könyvtároskodásom sok haszonnal járt. Hozzáédződtem, hogy hosszú ideig fizetés nélkül, majd pedig igen csekély díjazás mellett is lelkiismeretesen dolgozzam. A gyakorlati könyvtári munka, igazgatóm értékes könyvtártudományi előadásainak állandó hallgatása és az ezekhez kapcsolódó szakmunkák olvasása igen gyümölcsöző hatással volt rám, pályám későbbi feladatainak ellátása idején is. *Nyireő István* különösen francia nyelvű könyvtártudományi műveket olvastattott velem. Rá emlékezve, egyik legnagyobb érdemét abban látom, hogy az ő útmutatásával és állandó tanácsadói közreműködésével épült fel a debreceni egyetem központi épületének könyvtári része. A tervezés idején a távoli jövőre is volt gondja, s így érte el, hogy a könyvtári épületrész egykor majd újabb szárnyakkal is bővíthető legyen. Kegyelettel emlékezem még meg *Szabó György* egyetemi könyvtárórról is, aki *Erdélyi Pálnak*, a neves kolozsvári egyetemi könyvtárigazgatónak volt igen kiváló tanítványa. Mint könyvtári fölöttesem, ő vezetett be engem a címlírás rejtelmeibe. Ugyancsak kegyelettel gondolok vissza *Szele Györgyre* is, aki úgyszólván egymaga alkotta az akkori gyarapítási osztályt, legalábbis ő látta el annak leltározási és egyéb nyilvántartási feladatait. *Jenei (Pfeiffer) Károly*tól főleg az olvasótermi tájékoztató munka terén tanulunk sokat. Igazgatóknak akkor — a dolgozók csekély létszáma miatt — nem állt módjában, hogy szakkatalógust készíttessen, s ezért az olvasótermi felügyelő igyekezett pótolni annak hiányát, a szaktudományok kézikönyvei és egyéb összefoglaló szakmunkák bibliográfiai utalásai nyomán. Állományismeretünk növekedésével ez a szolgálat egyre eredményesebb lett. *Jenei Károly* valóságos mestere volt már ennek, amikor én az ő keze alatt dolgoztam. Ez a munkakör több irányú tájékozódásra serkentett, hiszen az egyetem akkori négy tudománykarának hallgatói számára számos olyan igényt kellett kielégítenem, amelyeknek tárgya ismereteim körén kívül esett.

— *Kevesen lehetnek, akik 1930-ban kezdték könyvtárosi pályafutásukat. Mit jelentett a fizetés nélküli segédmunkatársnak a debreceni egyetemi könyvtár?*

— Az akkori súlyos gazdasági nehézségek miatt valóban évekig fizetés nélkül dolgoztam. Tanári

oklevelem megszerzése után is még másfél év telt el, míg valami egészen jelentéktelen havi díjazást juttathattak nekem. Csupán 27 éves koromra érhettem el az akkoriban nagyon áhított — bár igen csekély díjazással járó — úgynevezett ÁDOB-os (Állástalan Diplomások Országos Bizottsága) ki nevezést, amely ideiglenes jellege ellenére egy kis lépcsőfokot jelentett ahhoz, hogy ha üresedés lesz, véglegesítsenek. Erre két és fél év múltán került sor, s még ekkor is csak könyvtári segédtszti állást kaphattam. Csupán 1941-ben jutottam végzettségemnek megfelelő státusba, az állami gimnáziumi tanárok sorába, de akkor már másutt működtem. Néhány éves megszakítás után, 1944-ben tértem vissza eredeti pályámra, ezúttal már az Országos Széchényi Könyvtárba.

— *Kevesen tudják: a két világháború között a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete által rendezett néhány tanfolyamból állt a könyvtárosképzés. Az egyesület két tanfolyamot tartott az Országos Széchényi Könyvtárban 1937—38-ban az egyetemi diplomával rendelkező gyakorló könyvtárosok számára. Te elvégezted ezt a könyvtárosi szaktanfolyamot. . .*

— Már több éves könyvtári gyakorlatom volt, amikor az 1937. február 1. és március 23. között megtartott tanfolyamra — néhány kollégámmal együtt — engem is elküldött igazgatóm. Bár — amint már mondtam — Nyireő magántanári előadásainak éveken át rendszeres hallgatója voltam, mégis nagymértékben tágitotta könyvtárosi látókörömet a budapesti tanfolyamon való részvétel.

Fitz József, az Országos Széchényi Könyvtár akkori főigazgatója *Könyvtári igazgatás* címmel tartotta meg egyik — sok kérdést felölelő — előadásorozatát. A könyvtártudomány filozófiai alapjaiból indult ki: arról beszélt, mi a könyv és annak jelentősége, mit jelent az olvasó ember a társadalom szempontjából, mik a könyvtár jellemzői. Szólt a könyvtár jellegéről, gyűjtőköréről, szerkezetéről, s ez utóbbiak szempontjából annak jelentőségéről, hogy ki a könyvtár tulajdonosa. Egykori főigazgatónk másik előadásorozatának tárgya az *önnyomtatvány-meghatározás* volt. Mindkét tárgy sok érdekes és új ismerettel gazdagított. Az önnyomtatványok meghatározásának kérdései akkor még úgyszólván teljesen ismeretlenek voltak előttem. De ugyanezt mondhatom *Trócsányi Zoltán* előadásairól is, aki a régi magyar nyomtatványok meghatározásáról beszélt. Fiatal debreceni könyvtárunknak ilyen régi könyvgyűjteményei még nem voltak, nem is lehettek. *Trócsányi* előadásainak és „rég Magyar” vonatkozású egyéb, nyomtatásban megjelent műveinek ké-

sőbb, Széchényi könyvtári pályám során vettem különösen nagy hasznát, bár e munkámban első sorban és döntő mértékben *Varjas Béla* lett később a mentorom. *Goriupp Aliz Katalógizálás* című tantárgyát nagy érdeklődéssel hallgattam, és már akkor sokat tanultam későbbi kedves osztályvezetőmtől. Rendkívül érdekessé tudta tenni a könyvtárosi munkának ezt a részét, amely egyébként már éveken át kedvelt munkaterületem volt Debrecenben. Később jöttem rá, hogy a katalógizálásról soha sem lehet eleget tudni, hiszen e munka során számos újabb és újabb különleges eset kerülhet a katalógizáló elé, ami azért jó, mert ezek mindig hasznos fejtörést és tanulságos munkát jelenthetnek számunkra.

A bibliográfiákról *Gulyás Pált* és *Asztalos Miklóst* hallgattam. Gulyás ezenkívül még a különféle szakrendszerekkel is megismertetett bennünket, míg *Veredy (Witzmann) Gyula* a tizedes osztályozás titkaiba igyekezett bevezetni bennünket. Veredy akkor még a Fővárosi Könyvtárban működött. E könyvtár aligazgatója, *Dávid Antal Gyakorlati könyvtártan* címmel tartott előadásokat. Igen értékes tanulmányzámba megy a sokszorosításban megjelent előadások közt *Halász Gábor* tartalmas összefoglalása a kéziratmeghatározásról — ez olvasmánynak is igen érdekes. A tanfolyam anyagáról készült kiadvány (bizonyára) ma is megtalálható több nagyobb könyvtárban. Címe: *Könyvtári előadások. Az 1937. évi február 1.—március 23. közt tartott könyvtárosképző tanfolyam előadásainak összefoglaló vázlat. Kiad. a tanfolyam hallgatói. Kéziratként. Bp., 1937, Diószegi Lehel Leíró és Sokszorosító Irodája.* (Terjedelme körülbelül 350 lap.) Külön füzetben jelent meg ugyanott Witzmann Gyula előadásorozata *Decimális rendszer* címen. E kiadványokkal kapcsolatban szeretnék megemlékezni *Szemző Piroskáról*, *Dezsényi Béla* későbbi feleségéről, akinek ügybuzgó szervező munkája nélkül aligha látak volna napvilágot ezek az értékes és ma is tanulmányozásra méltó előadások. A tanfolyam során — a Széchényi Könyvtáron kívül — több nagy budapesti könyvtár is meghívta a hallgatóságot, hogy intézményük történetével, ügyrendjével és munkájával a helyszínen is megismerkedjenek. A tanfolyamon egyébként gyakorlati órák is voltak. Végül írásbeli és szóbeli vizsgákat tettünk, ezek alapján „képesített könyvtáros”-nak nyilvánítottak bennünket, és erről oklevelet is kaptunk.

— *Elegendő ismeretet nyújtott ez a tanfolyam az akkori diplomások számára?*

— Úgy gondolom, hogy akkor eleget nyújtott. Ami azonban a mai könyvtárosokat illeti, szerény nézetem szerint szükséges, hogy legyenek közöt-

tünk olyanok — ha nem is sokan —, akik egyetemi fokon, éveken át behatóan foglalkoztak a könyvtártudománnyal, és az egyetemen — más tudományzakok elvégzése mellett — könyvtárszakkból is szerkesztést szereztek.

— *Szívesen megismerkednék részletesebben az Országos Széchényi Könyvtárban aktív dolgozóként eltöltött 28 éves tevékenységgeddel!*

— Pályám leghosszabb korszakát a Széchényi Könyvtárban töltöttem. Első főigazgatóm, Fitz József meleg jószággal fogadott. Goriupp Aliz mellé osztott be, akitől már a könyvtárostanfolyamon is sokat tanultam. A háború vége felé járunk. A héthetes pincézet után még hosszú idő telt el, amíg mód nyílt arra, hogy a Dunán átkelve, Budáról bejárhassak a Múzeumba. Fő munkánk ekkor a pincében, ládákban elhelyezett könyv- és folyóiratállomány felszállítása volt. Ez — az akkori gárda számára — valóban lelkesítő, igazi közösségi feladatot jelentett. Két tudós főigazgatóm, *Györke József*, majd *Tolnai Gábor* idejében egy darabig a titkárságon dolgoztam. Mái is hálás vagyok *Varjas Bélának*, aki 1947-ben a régi magyar könyvgyűjteményhez osztott be. Itt *Gerézy Rabánnal* együtt az anyag számbavételével s egyúttal a múzeumi RMK-törzssanyag és a Todoreshku-Horváth hagyatéék RMK-részének összeolvasztásával voltunk hosszabb ideig elfoglalva. Érdekes, szép feladat volt első ismerkedésem a számomra azóta is legkedvesebb muzeális anyaggal. A Todoreshku-hagyatéék egyéb részeit is számba vettük, ezek közül különösen a vízjelgyűjtemény ragadta meg figyelmemet. Ez ösztönzött arra, hogy évek múltán a vízjel tudománnyal is foglalkozzam egy keveset.

Az 1945/47-es évek életkörülményeire emlékezve, hadd idézzem fel néhány emlékeimet. Az első időkben mindig nagy esemény számba ment, ha például krumplit vagy káposztát osztottak a könyvtári dolgozók számára. Hátizsákos korszak lévén, boldogan vittük haza hátunkon az akkor igen nagyra becsült, egyszerű élelmiszereket. Volt egy közös múzeumi konyhánk is, ahol örömmel fogyasztottuk el a számunkra elkészített egytálételes ebédet. Téli emlékeimre is sokszor gondolok vissza. A mai tudományos olvasó helyén, az akkori Todoreshku-teremben két télen át fűtetlen helyiségben dolgoztunk, télikabátban, az íróasztal mellett állva vagy mozogva. Fialatok voltunk, bírtuk.

— *Milyen volt a Régi és Ritka Nyomatványok Tárában végzett munka, továbbá milyen kutatási törekvések vezéreltek ottani tevékenységgedben?*

— A Régi és Ritka Nyomatványok Tára a

könyvtár újjászervezése során alakult meg. Az osztály vezetőjévé *Sajó Gézát* nevezték ki. Sokat tanultam hosszú könyvtárosi tapasztalattal bíró, tudós főnökömtől, aki már akkor is nemzetközileg ismert kiváló filozófus volt. Egyik sürgős feladatunk a régi magyar gyűjtemény pontos felmérése volt. Rövid ideig Sajóval, majd egymagam dolgoztam rajta. Évek múltán *id. Kövendi Dénes* kollégám is bekapcsolódott ebbe a munkába, különösen akkor, amikor az állami tulajdonba került régi könyvanyag kiválogatásának a feladata is osztályunkra hárult. A tudós Kövendi Dénes önzetlen egyénisége és a vele való munkálkodás felejthetetlen emlék számomra. Osztályvezetőm felhívására elkészítettem a több mint 8000 kötetből álló RMK-gyűjteményünk példánykataszterét, ami azzal járt, hogy a gyűjtemény minden egyes darabját végiglapoztuk (kollacionáltuk), és a hiányokat az egyes példányokba bejegyeztük. Még a megcsonkult levelekre is tekintettel voltunk. Nyilvántartásunkban röviden erre is és a példányok eredetére is utaltam. Sokat foglalkoztam a variánskiadások megállapításával. A nálunk csupán másolatban (fénykép-, film-, xeroxmásolat, hasonmás kiadás) megtalálható műveket is felvettem nyilvántartásunkba. Egy RMK-cédulakatalógus készítése is elkezdődött osztályunkon. Ennek rendszerét Varjas Béla tanácsai alapján Sajó Géza dolgozta ki. A betűrendes és a számszerű katalóguson kívül nyomdatörténeti, nyelvi és még több más szempont szerint felállított, tízféle katalógus készítése indult meg RMK-anyagunkról. Ezen is nagy kedvvel munkálkodtam.

E tevékenységem során bukkantam rá számos olyan műre, amely nem szerepelt addigi RMK-nyilvántartásunkban. Egy részük az RMK-irodalomban is ismeretlennek bizonyult. Ezek közül példaként a gyűjtőkötetekben rejtőző, külföldön kiadott, idegen nyelvű disszertációkat szeretném kiemelni, amelyeknek szerzőiről csak alapos vizsgálódás után lehetett megállapítani, hogy magyarok vagy más nemzetiségű magyarországiak, s így mindenképpen a hazai művelődés tevékeny előmozdítói voltak. E szerzők egy részének még a személye sem volt ismeretes. Törödékmeghatározásaim során is kerültek elő ismeretlen nyomtatványok.

A könyvtárunk néhány volt dolgozója által ugyan már látott, de egyáltalán nem közismert, vagy éppen teljesen ismeretlen RMK-nyomatványokról, valamint azokról, amelyeket nekem sikerült felfedeznem, bibliográfiai leírásokat készítem évkönyvünk számára. Ezek aztán ott, sorozatosan megjelentek. Külön foglalkoztam a „rég Magyar” kor egyik kevésbé ismert nyomtatványtí-

pusával, az országgyűlési kiadványokkal. A régi királyi Magyarország e tárgyú sorozatáról az évkönyv számára, az erdélyi fejedelemség által kiadottakról pedig a *Magyar Könyvszemlé*ben írtam meg tanulmányomat. E folyóirat egyébként néhány más írást is közölt. Legutóbb 1978-ban jelent meg benne két cikkem.

— *A vízjelkutatással miért foglalkoztál?*

— Erre kezdetben azért volt szükségem, mert — főleg a Todoreshku-gyűjteményben — számos olyan RMK-példányt kellett átvizsgálnom, amelyek hasonmás levelekkel voltak kiegészítve, tehát igazában hiányos példányok voltak. Az egyes levelek hasonmás voltát pedig csak a vízjelvizsgálat módszereivel lehetett megállapítani. További vízjelkutatásaim során tüzetesen átnéztem a XVI. századi sárvár-újszigeti nyomda kiadványainak valamennyi Magyarországon található példányát, s ennek eredményeképpen tanulmányt írtam a Magyar Könyvszemle számára azok papírosainak eredetéről. A vízjel tudományról egyébként — a Könyvtártudományi és Módszertani Központ felkérésére, nyugállományba menetelem után — előadásokat is tartottam egy tanfolyamon, amelyet az egyházi könyvtárosok számára rendeztek. Előadásaimról készített vázlatomat ki is adta könyvtárunk a *Régi könyvek és kéziratok* című tanulmánygyűjteményben 1974-ben a Népművelési Propaganda Iroda gondozásában. E tudomány szak megismerésében sokat köszönhetek *Bogdán István* levéltáros kollégám önzetlen és szíves segítőkészségének. Rendkívül nagy hasznát vettem ezenkívül nagy értékű monográfiájának és számos kitűnő tanulmányának is.

— *Az elmondottakon kívül milyen más könyvtárosi munkákat végeztél még a Régi Nyomtatványok Tárában?*

— Aránylag csekély mértékben ugyan, de a XVI. századi külföldi, úgynevezett Antiqua-gyűjtemény katalógizálásában is részt vettem. Ez a nyomtatásban kiadásra kerülő, bibliográfiai igényű katalógus *Soltész Zoltánné* osztályvezető rendkívül alapos, sok szempontra kiterjedő, nagymértékben személyes munkájának lesz az eredménye, amelyet — jelenlegi munkatársainak értékes közreműködésével — most rendez sajtó alá. Soltészné nemcsak igen kiváló művészettörténész, de a nyomdatörténet és a bibliográfiai irodalom is sokat köszönhet értékes munkásságának.

Munkáim során fontos feladatnak tekintettem az olvasók tájékoztatását. A kutatók egy részének általában igen korlátozott a könyvtárakban tölthető ideje. Ezért arra törekedtünk, hogy mielőbb kezükbe adjuk az általuk kért vagy néha a szá-

mukra ismeretlen, de munkájukhoz mégis nélkülözhetetlen muzeális anyagot és a nálunk megtalálható kézikönyveket, továbbá szóbeli útmutatással szolgáljunk a könyvtár más részeiben vagy esetleg más könyvtárakban őrzött, tárgyakat érintő anyagról is. Az olvasók messzemenő segítése különben kollektív munka volt nálunk. Osztályvezető és raktáros, szakreferens és ügyeletes dolgozó együttes munkájának az eredménye volt az, ha sikerült a pár napot, olykor csak néhány órát itt töltő vidéki vagy külföldi kutatók elé tárunk azokat a forrásmunkákat, amelyekért ide utaztak. Jó dolog, hogy könyvtárunkban egyaránt voltak és vannak szaktudósok, illetve könyvtáros szakemberek is, de nem kevésbé volt jó és hasznos, hogy minden szinten voltak szívesen segítő, szolgáltatás-kész munkatársaink. Külön szeretnék itt megemlékezni egykori raktáros kollégáimról, akiknek rendszeretete, pontossága és szívesége nemcsak segítséget, hanem ösztönző erőt is adott személy szerint nekem is pályám során. *Minden könyvtáros legfontosabb feladata az olvasók és a kutatók szolgálata, ez pedig minden szinten egyaránt megvalósítható.* E szolgálatban természetesen annak is benne kell lennie, hogy mai munkánk végzése során az olvasók és a közművelődés jövő érdekeit is szem előtt tartsuk.

— *Hogyan ítéled meg azt a korszakot, amikor később neves tudós egyéniségekké váló kollégák dolgoztak az OSZK-ban?*

— Számos kartársammal együtt rendkívül sok hasznát láttam annak, hogy kiváló tudósokká fejlődő kollégák is dolgoztak mellettünk. Egy könyvtáros munkájában gyakran merülnek fel olyan kérdések, amelyeknek megoldása sokkal eredményesebb, ha a megfelelő tudományterület kutatójától tájékozódhat, s nem egymaga igyekszik az általa alig ismert szakmunkák nyomán elindulva megfejteni e kérdéseket. A kutatók is örültek, ha itt végzett munkájuk idején közvetlen iránymutatást kaphattak egy-egy olyan szakterületen, amelyen járatanok voltak. Kollégáim között a kiváló bibliográfusokon kívül számos irodalmár, nyelvész és történész akadt, továbbá földrajztudós és más tudományok jeles művelői is voltak és vannak közöttük ma is. Egy részük időközben kutatóintézethez, egyetemre vagy más tudományos állás betöltésére kapott meghívást. Másik részük viszont ma is értékes tagja a könyvtárnak. Helyesnek tartom azt az egyébként külföldön és nálunk is sok helyen kezdettől fogva kialakult gyakorlatot, amely szerint egyes tehetséges fiatal kutatók valamelyik, szakterületüknek megfelelő könyvtárban kezdik pályafutásukat, és jó lenne, ha a könyvtárak általában nem tekintenék sérelmesnek, ha e

kutatók közül némelyek megválnak a könyvtártól, és olyan helyen folytatják munkájukat, amely tágabb teret nyújthat szaktudományuk művelésére.

— *Hogyan határoznád meg a kutatás és a könyvtári munka viszonyát?*

— A könyvtár az olvasóért van. Ez kétségtelen. De ne felejtjük el, hogy nemcsak a mai, hanem az elkövetkező idők olvasóit és kutatóit is szolgálnia kell. Ezért igen fontos egyebek között, hogy állományának minél mélyrehatóbb feltárására is módja legyen. Ennek érdekében kellő mértékű kutatóidőt kell adnia az erre hivatott munkatársaknak. A kutatóidő növelése az olyan országos jellegű intézményben, mint amilyen az OSZK, különösen szükséges, hiszen saját anyagának feltárásán túl országos érdekű teendői is vannak, és így — hungarika-feladatainak szempontjait nézve — tevékenységi köre szinte határtalan. Mindezek mellett — a korábbi kérdésre adott válaszomhoz kapcsolódva — úgy gondolom, hogy bizonyos könyvtárak — lehetőségeikhez mérten — igyekezzenek kutatóidőt nyújtani néhány olyan tudós-
nak vagy tudósjelöltnek is, akik nem kifejezetten könyvtártudományi területen, hanem saját szaktudományuk művelésén munkálkodnak, ha az a tudományág a könyvtár jellegével egybeesik vagy azzal összeegyeztethető.

— *1972 végén mentél nyugdíjba. Min dolgozol azóta?*

— Valóban 1972 végén kértem nyugállományba helyezésemet. Teljesen azonban nem tudtam megválni a könyvtártól. A vízjelkutatásról tartott

előadásaimat követően arra kértek, hogy a régi román könyvekkel kapcsolatos bibliográfiai kérdésekről mondjak el egyet-mást, mivel például a cirillbetűs román nyomtatványok gondot okoztak kartársaimnak. Ez is igen kedves munka volt számomra, hiszen szívesen foglalkoztam azelőtt is — akkor még a Régi Nyomtatványok Tárában — a könyvtár tulajdonában levő vagy nekünk megvételre felajánlott régi román könyvekkel. Előadásaim vázlatát könyvtári segédlet céljára írásban is elkészítettem. Ezzel kapcsolatban megemlítem, hogy már tízéves koromtól kezdve tanultam a román nyelvet, hiszen az a kolozsvári Református Kollégium gimnáziumának első osztályától kezdve legfőbb tantárgyunk volt. A nyelvet Magyarországra költözésünk után is módomban állt gyakorolni, mert évről évre egy vegyes lakosságú erdélyi faluban nyaraltunk. Nyelvtudásom alapján vállalkozhattam arra, hogy 1935-ben, a debreceni egyetemen akkor megszervezett román nyelvi lektori megbízatást elfogadjam, és debreceni könyvtári munkásságom ideje alatt ellássam.

Nyugállományba vonulásom óta különben — kezdettől fogva — a nekem legkedvesebb tudományos munkakörben, a most már tágabb értelemben vett „rég Magyar” anyaggal foglalkozom. Örülök, hogy tagja lehetek a *Borsa Gedeon* vezetése alatt álló munkaközösségnek, s így az 1800 előtt Magyarországon, illetve külföldön, részben vagy egészben magyar nyelven készült nyomtatványok bibliográfiájához szükséges anyag gyűjtésében — szerény mértékben ugyan — én is részt veszek.

Havasi Zoltán

Kitüntetések

Az Elnöki Tanács *Révész Ferenc*nek, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár nyugalmazott főigazgatójának, az MSZMP Központi Bizottsága tagjának több mint fél évszázados tevékenysége elismeréseként, 70. születésnapja alkalmából a MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG BABÉRKOSZORÚVAL ÉKESÍTETT ZÁSZLÓRENDJÉT adományozta.

A művelődési miniszter a fegyveres erők napja alkalmából, a közművelődésben végzett eredményes munkájuk elismeréseként *Báderné Csongrádi Anna* könyvtárosnak, *Herendi Károly* könyv-

tárvezetőnek, *Neuspiller Józsefné* könyvtárosnak, *Sükösd Gézané* könyvtárosnak, *Szántó Boriszné* könyvtárvezetőnek; nyugállományba vonulásuk alkalmából, eredményes munkájuk elismeréseként *dr. Farkas Józsefné*nek, a Pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Központi Könyvtára osztályvezetőjének A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT; *Szalai Imréné*nek, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár osztályvezetőjének a KIVÁLÓ MUNKÁÉRT kitüntetést adományozta; *Tátrai Lajosné*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár könyvtárosát DICSÉRET-ben részesítette.

Kovács Máté- emlékülés Debrecenben

A szakmai múlt értékes hagyományainak ápolása jegyében kezdeményezett a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Kovács Máté születésének 75. és halálának 10. évfordulója alkalmából emlékülést, amelyet 1982. szeptember 21-én tartottak a Debreceni Akadémiai Bizottság székházában. Az ülés rendezésében részt vállalt az Országos Könyvtárügyi Tanács, a Hajdú-Bihar megyei Tanács, a Művelődési Minisztérium és a Magyar Tudományos Akadémia könyvtörténeti és bibliográfiai munkabizottsága, az Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtártudományi tanszéke, valamint a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára is.

Az emlékülést Babits Mihály *Ritmus a könyvről* című költeményének elhangzása után *Szóllósi Gyula*, a Hajdú-Bihar megyei Tanács elnökhelyettese nyitotta meg. Rövid megemlékezésében ismertette az irodalomtörténésznek induló, a hazai politikai közéletbe is korán bekapcsolódó, országgyűlési képviselővé választott, majd a Közköztartási Minisztériumban a pedagógiai, illetve az elnöki főosztály vezetőjeként az állami általános iskolák, a dolgozók iskolája és a falusi népkönyvtárak szervezetének létrehozásán fáradozó Kovács Máté pályáját. Szólt az államtitkárságot követő, a Debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatói posztján eltöltött évekről, amelyeknek kiemelkedő eredménye, hogy e könyvtár lett a hazai nyomtatványok második nemzeti gyűjtőhelye.

Horvát Márton egyetemi tanár, a Magyar Pedagógiai Társaság főtársa előadásában a művelődéspolitikus Kovács Mátéra emlékezett. Elemzően értékelte a táj, a szülőváros, Hajdúszoboszló és Debrecen szerepét a korszak kiemelkedő művelődéspolitikusának indításában. Foglalkozott a debreceni nyári egyetemek európai rangú eseményeinek, valamint az Ady Társaságnak és a Csonkai Körnek jelentőségével Kovács Máté művelődéspolitikusi magatartásának kialakulásában. Ismertette az életutat, amely a nem provinciális kulturális életet élő környezetből országos vezető

pozíciókig ívelt. Kitért a művelődési kormányzat tanácsadó szervének, az Országos Köznevelési Tanácsnak tagjaként, majd ügyvezető igazgatójaként végzett munkájára: a pedagógusok továbbképzésének megszervezésére, az általános iskolák tantervének kidolgozására, a tankönyvírás irányítására, a nevelőképzés reformjára. A Vallás- és Közköztartási Minisztériumban az elnöki osztály vezetőjeként, majd államtitkárként legnagyobb tette az volt, hogy elkészítette a magyar köznevelés korszerű fejlesztésének állami tervét. Ez a maga korában egyedülálló vállalkozás a magyar köznevelési rendszer gyökeres megújítását, demokratikus alapokra helyezését, az általános iskolai oktatási rendszer megteremtését eredményezte. De fontos szerepet vállalt Kovács Máté a népkönyvtárak, a mai tanácsi közművelődési könyvtárak szervezetének kialakításában, majd a könyvtárpolitika törvénybe iktatott szabályozásában és a könyvtárosgenerációk nevelésében is.

Futala Tibornak, az Országos Műszaki Könyvtár igazgatójának személyes élményekkel átszőtt előadása Kovács Máténak a magyar könyvtárügyben betöltött szerepével foglalkozott: megjelölte illő helyét a magyar szocialista könyvtárügy kiemelkedő személyiségei között. Méltatta a Debreceni Egyetemi Könyvtár élén munkálkodó igazgatót, aki segítő és értékmentő cselekedeteivel összhangba tudta hozni politikai és emberi elkötelezettségét. Kovács Máté debreceni műhelyremtő könyvtárosi tevékenységének öt — máig is ható — jellegzetességét emelte ki: a kutatómunka vállalását, a kutatás jogának védelmét akkor, amikor azt még maga a szakma sem találta természetesnek; a bibliográfiai feltárás iránti elkötelezettségét; a korszerű szervezési elveknek a könyvtári gyakorlatban való érvényesítését; a demokratizmust a működésben, illetve a szolgáltatásokban és végül az együttműködési készségét. E jellegzetességekből következik könyvtári közéleti szerepvállalása is — például az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanácsban, amelynek tagja, majd

hosszú ideig elnöke volt. Könyvtári közéleti tevékenységében a személyes élményekre visszatekintő előadás nagyra értékelte temperálót, mérséklőt, nézetegyeztető szerepét, a főhatóság és a szakma közötti közvetítést, elméleti munkásságában pedig azt, hogy a könyvet, a könyvtárat, a könyvtárügyet következetesen a művelődés, a kutatás, a társadalmi gyakorlat szélesebb összefüggéseinek rendszerében határozta meg. Értékelte az 1956. évi könyvtárügyi jogszabályok létrehozásában, majd az 1976. évi alapjogszabályok megszületése felé vezető út első szakaszában, végül a közművelődési könyvtárak továbbfejlesztésében végzett munkáját is.

Tóth Gyula szombathelyi főiskolai tanszékvezető docens a tanítványok nevében elemezte Kovács Máté pedagógusi pályáját, amely elválaszthatatlan tudományos, ismeretterjesztő és számos más tevékenységétől. Az előadás az életút utolsó szakaszával, a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtártudományi tanszékének vezetőjeként kifejtett munkásságával foglalkozott, s a magyar könyvtárosképzés eddigi legnagyobb teljesítményeként értékelte a könyvtárosok, bibliográfusok és dokumentálók százainak pályára bocsátását. Ismertette a rövid magyarországi múltra visszatekintő egyetemi könyvtárosképzés megszervezése során tapasztalt és leküzdött nehézségeket; továbbá azt, hogy miként adott választ a kérdésre: a tudós, a kutató vagy a gyakorlati mun-

kát végző könyvtáros eszménye lebegjen-e a képzés előtt. A könyvtárosságot tudományosan meg-alapozott gyakorlati életpályának tekintette, s az oktatás tartalmi és formai kérdéseit is ennek rendelte alá, megtalálván az elméleti, a történeti és a gyakorlati ismeretek oktatásának helyes arányát. Új szaktárgyak (kommunikációelmélet, olvasó- és olvasásismeret, dokumentációs és gépesítési ismeretek) bevezetése is fűződik nevéhez. Méltatta a könyvtárosképző Kovács Máté legfontosabb pedagógiai elveit, amelyek a felsőoktatás általános célkitűzésein túl figyelembe vették a könyvtárügy szakemberszükségletét, a felsőfokú munkakörök elméleti és gyakorlati követelményeit, a könyvtárosképzés hazai és külföldi eredményeit is.

Az emlékülés *Dán Róbert*nek, az Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtártudományi tanszéke vezetőjének felszólalásával ért véget; ő a megújuló tanszék oktatói tevékenységének szempontjából méltatta Kovács Máté hagyatékának jelentőségét.

Az emlékülés napján a Debreceni Akadémiai Bizottság székházában rendezett kiállítás Kovács Máté egész életpályáját bemutatta.

Gomba Szabolcsné

(Kovács Máté életét, munkásságát lapunk *Könyvtárosok és bibliográfusok* című életrajzi rovatában, az 1981/8-as számban *Tóth Gyula* tekintette át. – *A szerk.*)

Az egyetemi könyvtárigazgatók tanácskozása

Az Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsa november 10-én a Budapesti Műszaki Egyetem vilamoskari olvasótermében tartotta soros ülését.

A tanács tagjai meghallgatták *Páris György*nek, a Tudományos szervezési és Informatikai Intézet igazgatójának előadását az egyetemi könyvtárak műszaki fejlesztésének kérdéseiről. A művelődési tárca számítógépparkjának és az információs szolgáltatásoknak a helyzetéről elmondta, hogy az 1,4 milliárd forint értékű gépparknak mintegy 900 millió forintnyi hányadát a következő években ki kell selejtezni. Felhívta a figyelmet arra, hogy az egyetemi könyvtárak fejlesztési terveinek olyan átdolgozására van szükség, amelyből valóban megállapíthatók lesznek az adott időszak tényleges gép- és eszközigényei. Hangsúlyozta azt is,

hogy a számítógépes tájékoztatási szolgáltatások kiterjesztése érdekében törekedni kell az érdekelt könyvtárak közötti magasfokú együttműködés kialakítására.

Az ülés második napirendi pontja *Héberger Károly* könyvtárigazgató beszámolója volt a Budapesti Műszaki Egyetem fennállásának 200. évfordulójával és a jubileummal összefüggő rendezvényekről. Előadásában kitért a Műegyetem jogelőd intézményeinek, az *Institutum Geometrico Hidrotechnicum*nak II. József által 1782-ben, illetve a *József Ipartanodának* V. Ferdinánd által 1844-ben történt alapítására, majd a két intézmény egyesítésére, később pedig a Műegyetem szervezetének kialakítására. A fejlődés fontosabb eseményeinek ismertetése kapcsán szolt a Mű-

Dr. Fényes Miklós, a tanács elnöke megnyitja az ülést

egyetem felszabadulás utáni hatalmas iramú fejlődéséről és a szervezetében végrehajtott változtatásokról is.

A jubileum alkalmából az Elnöki Tanács A Munka Vörös Zászló Érdemrendje kitüntetés adományozta a Műegyetemnek. Az ebből az alkalomból tartott plenáris ülésen *Polinszky Károly* rektor vázolta az egyetem történetét, majd tiszteletbeli doktorokat avattak, és átadták az egyetem emlékérmét a kitüntetetteknek. A tudományos

ülésszakon *Korcsg András*, a Művelődési Minisztérium államtitkára, *Szekér Gyula*, az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság elnöke, *Pál Lénárd*, az Akadémia főtitkára, és *Tétényi Pál*, a Tudománypolitikai Bizottság titkára tartott előadást. Az ünnepségek során leleplezték a 200. évforduló, valamint *Jubál Károlynak*, az 1853-ban az önkényuralom elleni szervezkedésért kivégzett ipartanodai rajtanárnak emlékét megőrkítő bronz-táblákat. Az ünnepségek során az egyetem előadótermeit az elhunyt híres professzorokról nevezték el: például a központi könyvtár olvasótermét *Wartha Vincéről*, a kémia neves professzoráról, a központi könyvtár volt igazgatójáról. A jubileum alkalmából a Posta emlékbélyeget bocsátott ki, s a rádió, a televízió és a napi sajtó is részletesen méltatta a Műegyetem tevékenységét. A szaklapokban folyamatosan jelennek meg összefoglalók az egyetem történetéről és más jubileumi megemlékezések is.

Az egyetemi könyvtárigazgatók végül állást foglaltak a tőkés importból származó információhordozók folyamatos beszerzése, valamint a számítógépes tájékoztatás feltételeinek megteremtése mellett. (H.)

Kérdezz – felelek

Egy könyvtár igazgatója kérdezi, hogy a sorkatonai szolgálat teljesítése után a dolgozót milyen mértékű szabadság illeti meg?

Válasz:

A sorkatonai szolgálat időtartamára a dolgozót rendes szabadság nem illeti meg. Ebből következik, hogy a sorkatonai szolgálat teljesítése után munkába álló dolgozónak — akár a bevonulás előtti munkahelyén, akár új munkahelyen foglalkoztatják — az egész naptári évre járó szabadság helyett annak csak *arányos részét* szabad kiadni. Ha például a dolgozó szeptember 1-én állt újból munkába, őt az adott naptári évre járó teljes szabadságának csak a szeptember 1-től december 31-ig terjedő időre eső arányos része illeti meg. Tehát ha az egész naptári évben például 15 munkanap szabadságra lett volna jogosult, akkor a szóban forgó esetben 5 munkanap lesz a szabadsága.

Ha a sorkatonai szolgálatra *bevonuló* dolgozó az adott naptári évben munkaviszonyban eltöltött

idővel arányos rendes szabadságát a *bevonulásig* nem kapta meg, azt *pénzben kell* megváltani. Ha viszont több szabadságot vett ki annál, mint amennyi a munkaviszonyban töltött időre megillette volna, a többletnapokra kifizetett átlagkeresetét a neki járó munkabérből sem levonni, sem tartozásként nyilvántartani, illetve kimutatni nem szabad.

Az ismertetett rendelkezések a *tartalékos katonai szolgálatot teljesítő dolgozókra* nem vonatkoznak: az ilyen szolgálat idejére a dolgozót rendes szabadsága illeti meg.

Az említetteken túlmenően — az 5/1981. (XII. 29.) ÁBMH számú rendelkezés 7. §-ának (2) bekezdése szerint — a sorkatonai szolgálatot teljesített dolgozónak — *kérelmére*, a leszerelést követő két éven belül — munkakörének ellátásához vagy magasabb munkaköri besorolásához szükséges szakmai vizsgáinak megkönnyítése érdekében, az egyébként járó (például a továbbtanuló dolgozókat megillető) kedvezményeken felül, 30 napot meg nem haladó időtartamú fizetés nélküli szabadságot *kell* adni.

Borsodi találkozás

Két szakszervezeti könyvtárhálózat központja: a miskolci SZMT központi könyvtár, illetve a vasasszakszervezet központi könyvtára között hagyományosan jó a munkakapcsolat. Ezt a régebbi együttes munka, például az 1971-es *Alapelvek és követelmények...* (Könyvtáros, 1971/2. sz.) ki-munkálásában való közös részvétel alapozta meg.

Az együttműködés továbbfejlesztésére a múlt év október 27-én a két könyvtár a borsodi önálló vasas könyvtárak vezetői és fenntartói számára értekezletet szervezett a fő fejlesztési célkitűzések megvitatása céljából. Az előző napon a két hálózati központ vezetői felkeresték a Lenin Kohászati Műveknek a közelmúltban kétszeres alapterületűvé bővített könyvtári központját és a Diósgyőri Gépgyár könyvtárát, mely a közelmúltban egy tápraktárral gyarapodott. Meglátogatták az LKM két letéti könyvtárát és azok gyáron belüli ellátó központját is.

A másnapi értekezlet célja az volt, hogy egy asztalhoz ültessék az önálló könyvtárak vezetőit és a fenntartó testületük képviselőit (szb-titkárokat, agitációs és propaganda-felelősöket), illetve a művelődési házak igazgatóit; hogy a legfontosabb fejlesztési kérdésekben közös nevezőre jussanak, s a továbbiakban azonos nyelven beszéljenek. Ezt csupán részben sikerült elérni, mert a három borsodi nagyüzemből (LKM, DIGÉP, Ózdi Kohászati Üzemek) csak két agitációs és propagandafelelős, valamint egy művelődési házi igazgatóhelyettes vett részt az értekezleten. A megbeszélés mégis hasznos volt: szót kaptak azok a könyvtár- és könyvtári részlegvezetők, akik különben legfeljebb tíz évenként egyszer ha beszámolhatnak vezető testületeiknek eredményeikről és szorongató gondjaikról... (Az értekezleten elhangzottakról emlékeztető készül; ezt a távolmaradóknak is elküldik.)

A házigazdák üdvözlő szavai után *Hubay László*, az SZMT központi könyvtárának igazgatóhelyettese tájékoztatta a megjelenteket a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei szakszervezeti könyvtár-

hálózatról, benne a vasas könyvtárakról is. (A megyei önálló könyvtárak egynegyede a vasasoké, itt olvas a könyvtárhasználók 40 százaléka; s a főhivatású könyvtárosok, a látogatók és a kölcsönzött kötetek fele ezekben a könyvtárakban található.) Beszámolt a könyvtárfejlesztés megyei eredményeiről, de a korábbi gondok újbóli jelentkezéséről is.

Ezután a vasasszakszervezet központi könyvtárának igazgatója szólt a fejlesztés fő irányairól és lehetőségeiről. Felhívta a figyelmet a csepeliek példájára: ők több kis letéti könyvtárat váltanak fel egy-egy jól telepített, nagy alapterületű és kínálatú, főhivatású könyvtáros által vezetett könyvtárral. Természetesen a jó technikai és személyi feltételekkel, eredményesen működő letéti könyvtárakat a jövőben is célszerű működtetni mind Borsodban, mind Csepelen!

Az élénk, hosszan tartó vitában a fenntartók képviselőjében *Boros Zoltánné* arról az öröndetes elhatározásról számolt be, hogy az Ózdi Kohászati Üzemekben az első nagy fiókkönyvtárat — s lehetséges, hogy a könyvtári központot is — bővíti. *Keckés Sándor* (DIGÉP) ismertette a nagyüzemben végzett olvasáskutatás fő tanulságait (azt például, hogy minden szabadidős elfoglaltságban csökken a résztvevők száma, nemcsak a könyvtárakban).

A könyvtárvezetők közül *Szentjóni Attiláné* az ózdi könyvtár gyermekmunkájáról, illetve a könyvtár szakszervezeti megítélésének öröndetes javulásáról beszélt. Elmondta azt is, hogy a művelődési házakban működő könyvtárak több feladatot átvesznek e társintézményektől, méltányos lenne tehát, ha a költségvetést is ennek megfelelően alakítanák. *Szitka Miklósné* a DIGÉP szakszervezeti könyvtárának sokszínű tájékoztató és propaganda-tevékenységéről számolt be, egyebek között az évente kiadott, az ismeretterjesztő műveket tartalmilag csoportosító, a szépirodalmat annotáló gyarapodási jegyzékről.

Varga Ferencné, az Ózdi Népművelési Intézmények könyvtárvezetője a kritikus fokot elértszűfoltyságról szolt, amely mind a könyvtári központra, mind a letéti és a fiókkönyvtárakra jellemző. Elmondta, hogy ehhez az állapothoz kihelyezett rendezvényekkel és az általános iskolák könyvtárainak adott gyakorlati segítségnyújtással igazodtak. Molnár Józsefné viszont szová tette, hogy a Borsodnádasi Lemezgyár művelődési házának újjáalakításával kapcsolatos tervezésbe nem vonták be a könyvtárat, emiatt félő, hogy alapterülete nem éri majd el a 120—130 négyzetméteres minimumot. Egyébként a művelődési ház sem tud majd megfelelni feladatkörének...

Többen beszéltek a minimális fejlesztési szükségletek kielégítésének nehézségeiről. (E nehézség megleté jelenleg, főleg a gondokkal küzdő kohászatanban, érthető; nem menti azonban az előző évek mulasztásait.) Általános tapasztalat az is, hogy az üzemi létszámcsökkenés és az emberek sokasodó elfoglaltsága miatt az olvasókért ma jobban meg kell küzdeni, mint régebben, számuk mégis egyre fogy. Látszateredményeket hajszozni, bárkire nyomást gyakorolni mégsem szabad!

A városi tanácsot képviselő dr. Benkő Albertné a könyvtári környezetről, a tanácsi könyvtárakról beszélt, de elismeréssel szolt a nagy szakszervezeti könyvtáraknak a területi ellátásban játszott szerepéről is. (A. K.)

Szakszervezeti báziskönyvtár Kőbányán

Az Egyesült Villamosgépgyár (EVIG) könyvtárának munkájával, szolgáltatásaival ismerkedtek meg a kőbányai vasas üzemek könyvtárosai, illetve az érdekelt szakszervezeti bizottságok agitációs és propaganda-felelősei azon a találkozóon, amelyet december 17-én rendeztek a vállalat művelődési központjában. A *Kiváló könyvtár* címet három alkalommal elnyert intézmény vállalati és mozgalmi szerepét, jelentőségét Komendár Zoltán szakszervezeti bizottsági titkár méltatta, különösen azt hangsúlyozván, hogy a könyvtár mindenkor érzékenyen reagál a változó körülmények által támasztott igényekre. A meggyőző példák egyikeként említette, hogy az év végi hagyományos szabadnapokon, illetve a kommunista műszakok miatt szombaton is dolgozó szülők gyermekei részére a könyvtár tartalmas programokat állít össze. Ezek népszerűségét jól mutatja, hogy az éppen nem érintett szülők is „kénytelenek” ilyenkor műszakot vállalni, mert gyermekeik ragaszkodnak a könyvtári rendezvényeken való részvételhez.

Ezt követően dr. Juhász Imréné könyvtárvezető ismertette a könyvtári hálózat szervezetét, és áttekintést nyújtott tevékenységéről. Elmondta, hogy 1967 óta az EVIG gyáregységeiben fiókkönyvtárakat létesítettek, a vidéki gyáregységek könyvtárait letéti könyvtárként ugyancsak saját kezelésbe vették, kivonták őket az illetékes SZMT könyv-

tárhálózatból (ennek elvi helyességét a vasasszakszervezet központi könyvtára vitatja). Jelenleg 6 fiók- és 3 üdülőkönyvtárt gondoznak. Az elmúlt évben a könyvtár új berendezést kapott, ezáltal tágasabbá s a felújítás nyomán esztétikusabbá váltak az olvasói terek. Az átalakítás csaknem félmillió forintos költségét a vállalat fedezte. A régi berendezést az egyik fiókkönyvtár kapta meg. Egyébként mindegyik fiók önálló helyiségben, szabadpolcos rendszerben működik. A teljes könyvállomány 1982-ben csaknem 46 ezer kötetet számlált, s mintegy 40 százaléka szak-, illetve ismeretterjesztő művekből állt. (A fiókkönyvtárakba kihelyezett könyvek száma is megközelítette a 16 ezer kötetet.) Az állomány gyarapítására évente 120 ezer forintot költenek, ez az összeg körülbelül 2 és fél ezer új könyv beszerzését teszi lehetővé; az újdonságokat minden hónapban eljuttatják a fiókkönyvtárakba is. Mindez azt eredményezte, hogy a vállalat dolgozóinak 56 százaléka a könyvtár rendszeres olvasója, s az olvasótábor 70 százalékát fizikai dolgozók alkotják. A betűrendes és a szakkatalógus mellett címszó-, életrajzi, földrajzi, valamint sorozati katalógus is segíti az olvasókat eligazodni az állományban. Az olvasómozgalmi tevékenység középpontjában a munkások, illetve az ifjúság olvasóvá nevelése áll; ebben a könyvtári olvasókból alakult segítőgárda tagjai értékes támogatást nyújtanak a könyvtárosoknak.

Kapcsolatrendszerük kiterjed a szakszervezeti bizalmiakra, a KISZ aktivistáira és a szocialista brigádokra is (az olvasók 74 százaléka szocialista brigádtag). A könyvtár programjainak összeállításakor messzemenően figyelembe veszik a vállalati munkaverseny szempontjait, illetve a fiatalok, valamint a női brigádtagok igényeit is. Végül az EVIG könyvtárának *báziskönyvtárrá* történt kijelölésére hivatkozva a könyvtárvezető kérte a jelenlevő könyvtárosokat, hogy saját munkájuk színvonalasabbá tétele végett minél gyakrabban vegyék igénybe az EVIG könyvtárának szolgáltatásait, egyebek között éljenek a formáságokkal nem terhelt, gyors *könyvtárközi kölcsönzés* nyújtotta lehetőségekkel, s hozzák el olvasóikat az EVIG-könyvtár rendezvényeire stb.

A találkozói záró programját képező beszélgetésben felvetődött kérdések bizonyossága szerint a kőbányai vasas könyvtárosokat is országos könyvtárpolitikai gondok foglalkoztatják: olyanok, mint az, hogy időről időre „leszálló ágra” kerül az olvasás iránti érdeklődés az olvasói rétegek körében egy-egy új társadalmi-gazdasági jelenség (például a kisvállalkozások) hatására. Ezekre a kihívásokra a könyvtárosnak válaszolnia kell. Élénk vita kerekedett arról az országos könyvtárpolitikát is foglalkoztató kérdésről, hogy vajon a sokrétű szolgáltatást magas színvonalon nyújtó, ám az olvasók többségétől földrajzilag távol eső nagykönyvtárak képesek-e tartósan vonzásukban tartani az olvasókat, vagy a helyben elérhető sok-sok kiskönyvtár.

(Sj)

Harminc év a közművelődés szolgálatában

Szabó Ervin mondta: „A könyvtár nem könyvek múzeuma, hanem a közösség által olvasásra keresett művek mindig hozzáférhető gyűjteménye.” Ez volt a jelmondata annak az ünnepségnek, amelyet november 13-án szakmai nap keretében rendezett a fennállásának 30. évfordulóját ünnepelő Körömdi Városi és Járási Könyvtár a kastélyszínházban.

*

A könyvtár 1952. november 16-án nyitotta meg kapuit 196 kötetes állománnyal. Hogy kerek számmal induljon, az intézményt harminc éve igazgató *Vizi László* ehhez saját könyveiből még négy kötetet hozzátett. Az állomány már a könyvtáralapítás évének végéig 1457 kötetesre nőtt. A könyvtárban ekkor ketten dolgoztak.

Ebben az időben az intézmény fő feladata a járás könyvtári hálózatának létrehozása volt. 1952-ben 13, 1953-ban 14, 1954-ben 3 könyvtárat hoztak létre a járásban, s így e hálózat 1954 végén — az 1949 és 1951 közötti, úgynevezett körzeti könyvtári korszakban alapított 10 népkönyvtárral, valamint a járási könyvtárral együtt összesen 41 könyvtár — a járás akkori területének valamennyi községében lehetővé tette a könyvtári olvasást. A szétszórt településeken fiók-könyvkölcsönzőket hoztak létre, velük együtt 1956-ig már 47 könyvtári egység szolgálta az olvasáskultúrát.

1968-ban, az államigazgatási átszervezést követően a járás településeinek száma 70-re nőtt. A hálózatfejlesztést ekkor már a finomítás és a még rendszeresebb ellátás jellemezte. A munkát ettől az időtől kezdve a szentgotthárdi „B”-típusú és az őriszentpéteri „C”-típusú könyvtár is segítette főfoglalkozású könyvtárosaival.

Jelenleg a körömdi járás területén a tanácsi közművelődési könyvtári hálózat 86 egységből áll.

A körömdi könyvtár 1952-ben a Vida József utca 4. szám alatt, a korábbi papírkereskedés és nyomda épületében kezdte meg működését. 1955-ben átköltözött a Szabadság kör 4. szám alá, 1957 óta pedig az intézmény a jelenlegi helyén, a Vár négy melléképületében működik. A környező épületrészek időközbeni átengedése sem enyhített azonban az egyre fokozódó elhelyezési, állományfejlesztési és bővítési gondokon. Az átmeneti helyzetből kivezető utat az illetékes szervek segítségével keresik.

1962-től részfoglalkozású gyermekkönyvtárossal, majd 1964 óta önálló helyiségben és külön könyvtárossal dolgozik a gyermekkönyvtár, amelynek foglalkozásai, általános iskolai csoportoknak rendszeresen tartott rendhagyó irodalmi órái, író-olvasó találkozói a megyében is mintaként szolgálhatnak. A könyvtári feladatokat jelenleg a körömdi könyvtárban 9 könyvtáros, 3 adminisztratív beosztású, egy fő- és egy részfoglal-

kozású (hivatalsegéd, illetve takarító) munkaeör látja el.

A könyvtár állománya, amely 1960-ban 11 202 kötetes volt, 1970-ben 33 266, 1981 végén pedig már 79 288 kötetre nött. A fejlődés során persze a könyvek mellé más dokumentumtipusok is felsorakoztak, például folyóiratok, hanglemezek, mikrofilmek, diafilmek. A folyóiratállomány fejlődésére két jellemző adat: 1954-ben 39, 1982-ben pedig már 284-féle folyóiratot, periodikát járattunk.

A könyvtár fennállásának 25. évfordulóján adták át rendeltetésének a zenei gyűjteményt, amelynek hanglemezállománya 1981 végén 2220 darab volt. Természetesen ehhez a fejlesztéshez hozzátartozott a hangzó anyagok használatához szükséges technikai eszközök — lejátszó és hallgató berendezések — beszerzése is.

A könyvtár 1963 óta szabadpolcos rendszerű. Az intézménynek 1952-ben 314, 1960-ban 1226, 1970-ben 1816, végül 1981-ben 2180 olvasója volt; az eltelt 30 év során összesen 46 596. 1952-ben 4059 kötetet, 1981-ben 63 089 kötetet kölcsönöztek ki, a harminc év során 1981. december 31-ig összesen 1 416 496 kötetet!

1979-től, Kőrmend várossá avatásától az intézmény neve is megváltozott, a hivatalos megnevezés azóta Városi és Járási Könyvtár. Területi és módszertani csoportjának könyvtárosai a járás területének 50 községi könyvtárát látják el letéti anyaggal, és nyolc önállóan gyarapító könyvtár módszertani felügyeletéről is gondoskodnak. E munka legfőbb akadálya a saját gépkocsi hiánya, a „felesben” használatos mikrobusz ugyanis nem teszi lehetővé a feladatok rendszeres ellátását. A könyvtár — a kölcsönzési munkán kívül — fontosnak tartja az irodalmi rendezvények és a szakmai ismereteket nyújtó előadások szervezését, a szakirodalom népszerűsítését is. A gyermek-

könyvtár évente gondosan egyeztetett tervek szerint átlagosan 220—240 foglalkozást tart a város általános iskolásainak. 1972 óta rendszeresen jelentkezik a könyvtár önálló kiadványokkal is, így például a *Kőrmendi járás tanácsi közművelődési könyvtárainak eredményei számokban* című össze-sítővel. Ugyancsak 1972 óta évente háromszor megjelenteti a mezőgazdasági szakemberek tájékoztatását szolgáló *Mezőgazdasági Figyelőszolgálat* című szakirodalmi tájékoztatót. A *Pedagógiai Információ* pedig 1973-tól negyedévenként jelenik meg. Az 1980-tól hetenként kiadott *Gyorstájékoztató* a város és a járás területén történő, a sajtóban napvilágot látott eseményekkel foglalkozik, anyagát a rendszeresen figyelt folyóiratokból és napilapokból állítja össze. E kiadványok a könyvtár sokszorosító üzemében készülnek.

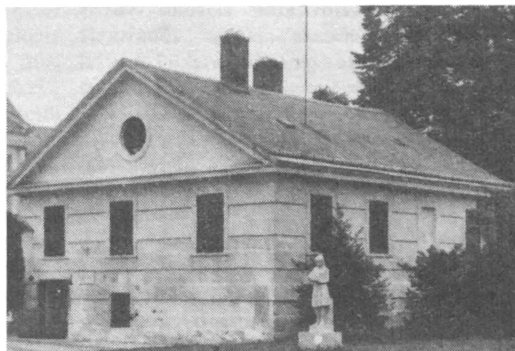
A november 13-i továbbképzés keretében erről a fejlődésről számolt be köszöntőjében *Fazekas Imréné*, a városi tanács művelődésügyi osztályának vezetője. Majd *Juhász Jenő*, a Művelődési Minisztérium könyvtári osztályának vezetője ismertette a járás területéről összehívott szakembereknek — a tanácsi, illetve a szakszervezeti és az iskolai könyvtárak dolgozóinak, könyvtárosainak — a IV. országos könyvtárügyi konferencia határozataiból adódó feladatokat. Végül *Kovács Mária*, a Szombathelyi Tanárképző Főiskola könyvtáros tanszékének tanára tartott szakmai előadást *Az olvasási szokások, olvasóvá nevelés* címmel.

A Városi és Járási Könyvtár ez alkalomból foto- és dokumentumkiállítás keretében mutatta be saját és a járás letéti könyvtárhálózatának életét, fontosabb eseményeit és az elért eredményeket.

Tóth László

a Kőrmendi Városi és Járási Könyvtár munkatársa

A Városi-Járási Könyvtár főépülete, előtte Olcsai Kiss Zoltán „Olvasó lány” szobra (Tóth László felvétele)

Személyi változások. December 31-én betegsége miatt kordokdevzmennyel nyugdíjba ment **Horváth Géza**, a tatabányai József Attila Megyei Könyvtár *Kiváló népművelő* címmel és *Szabó Ervin-emlékéremmel* kitüntetett igazgatója, a tanácsi közművelődési könyvtárosok legelső nemzedékének egyik ismert tagja, aki 1952, megalakulása óta állt a megyei könyvtár élén, sőt elődintézményének, a Tatai Körzeti Könyvtárnak is első vezetője volt. — A Pest megyei SZMT Központi Könyvtár igazgatója december 1. óta *Kenyéri Kornélia*, aki eddig is az intézményben tevékenykedett, mint könyvtáros. Előde, az SZMT könyvtárt a 60-as évek eleje óta irányító és eredményes munkájáért 1965-ben *Kiváló népművelő* címmel is kitüntetett *Csöke Anna* nyugállományba vonul, jelenleg nyugdíjas szabadságát tölti. Változás következett be a Csongrád megyei SZMT Könyvtár élén is 1983. január elsején: a könyvtár új igazgatója *Novák Akos*, a szegedi József Attila Tudományegyetem Könyvtárának volt osztályvezetője. Az eddigi igazgató, *dr. Csúri Károlyné* a szegedi Somogyi Könyvtár osztályvezetője lett. — A Bajai Ady Endre Városi-Járasi Könyvtár halálozás miatt megüresedett igazgatói posztjára 1982. november elseji hatállyal *Eördögh Endrénét*, az eddigi igazgatóhelyettest nevezte ki a városi tanács.

Pályázatot hirdetett a médiatárak szervezésével, szolgáltatásaik közvetítésével összefüggő elméleti és módszertani kérdések kidolgozására a Művelődési Minisztérium könyvtári osztálya, az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ, az Országos Oktatástechnikai Központ, valamint a Magyar Könyvtárosok Egyesületének audiovizuális munkabizottsága. A meghirdetők olyan témákra hívják

fel a pályázók figyelmét, mint például a médiatár szervezése, kezelése, szolgáltatásai; médiatár egy adott oktatási intézményben (e témák függetlenek a könyvtár-, illetve az iskolatípustól); médiatár a felsőoktatásban; médiatár közművelődési intézményben; integrált médiatárak kialakítása. A határidő 1983. dec. 1., a pályadíjak: 4000, 3000 és 2000 Ft. A dolgozatok *dr. Tóth Dezső* címére küldendők (Veszprém, Schönherz Zoltán u. 2. 8200), akihez az érdeklődők részletesebb felvilágosításokért is fordulhatnak. — **Amatőr képzőművész könyvtárosok munkáiból tervez kiállítást** 1983 második felében a Debreceni Városi Könyvtár Petőfi-emlékkönyvtára (Debrecen, Tanács u. 13. 4029), amely 1983. március 30-ig várja az érdeklődők részvételi szándékának közlését. Nevezni kiállításra kész táblaképpel, grafikával, kisplasztikával lehet.

Halálozás. December 2-án, életének 58. évében elhunyt **Barna Eleonóra**, a Nagykátai Nagyközségi-Járasi Könyvtár igazgatója. A könyvtároságot az ötvenes években Szónyi László „iskolájában”, Borsod-Abaúj-Zemplén egyik járási könyvtárában kiválóan elsajátította, s az ország egyik legjobb, legáldozatosabb munkát végző könyvtárosává vált Nagykátán, ahol több mint két évtizeden keresztül, súlyos betegség miatt bekövetkezett haláláig dolgozott. Az eléggé mostoha tárgyi feltételek ellenére is kitűnő eredményeket ért el, különösen a gyermekek olvasóvá nevelésében. Mindennek elismeréseként elnyerte — 1976-ban — a Szabó Ervin-emlékérmét is.

A szlovákiai Losonc város könyvtárának magyar állományát évente 50 ezer forint értékű könyvvel gyarapítja majd a Nógrád megyei Tanács, viszonzásul a megye szlováklakta községeibe Pozsonyból évek óta rendszeresen érkező könyvküldeményekért.

Több mint kétszeresére nőtt, 145 négyzetméterestől 300 négyzetméteres alapterületűre bővült a diósgyőri Vasas Művelődési Központ

könyvtára, az úgynevezett Bartók Könyvtár, amely nemcsak a Lenin Kohászati Művek és a Diósgyőri Gépgyár dolgozóiról gondoskodik, hanem területi szakszervezeti könyvtárként ellátja olvasnivalóval a miskolci Győri kapui városrészes lakosságát is. A könyvtár bővítése új részlegek és szolgáltatások kifejlesztését is lehetővé tette az olvasóterem, a gyermekrészleg és a hanglemezár kialakítása révén. A gyermekrészleg rendszeresen tart ifjúsági foglalkozásokat, és három könyvbarát-szakkört is működtet. A zenei részlegben 1600 hanglemez várja az érdeklődőket, akik heti 35 órában kereshetik fel az intézményt — szombat délelőtt is.

A Könyvtáros szerkesztőségi ankétjára két megyeszékhelyen került sor az elmúlt év utolsó hónapjaiban: szeptember 29-én Pécsen, november 16-án pedig Győrben a Magyar Könyvtárosok Egyesületének megyei szervezetei voltak a gazdái a találkozónak, amelyek beszélgetései során a folyóirat munkájáról, törekvéseiről és terveiről *dr. Gerő Gyula* főszerkesztő tájékoztatta az anketokon részt vevő csaknem kétszáz, különböző hálózatokban dolgozó könyvtárost.

Decembéri értekezleti naptár:
 1—2. „Helyi könyvkiadás — nem hivatalos könyvkiadók” címmel országos tanácskozás Pécsen a Baranya megyei Tanács és a Magyar Könyvtárosok Egyesületének Baranya megyei szervezete rendezésében; 7. A nemzetiségi könyvtári olvasótáborokkal kapcsolatban meghirdetett országos pályázat eredményhirdetése és tanácskozás az Állami Gorkij Könyvtár rendezésében a Hafafias Népfront Belgrád rakparti székházában; 8. Az Országos Könyvtárügyi Tanács oktatási munkabizottságának ülése a Budapesti Műszaki Egyetemen; 16. A Magyar Könyvtárosok Egyesületének 1982. évi tisztújító küldöttközgyűlése a kőbányai Pataky István Művelődési Központban; 20. Az Országos Könyvtárügyi Tanács elnökségének ülése a Művelődési Minisztériumban; 29. Az OKT elnökségének ülése a Művelődési Minisztériumban.

**Új, korszerű bútorcsaládokkal
jelentkezik**

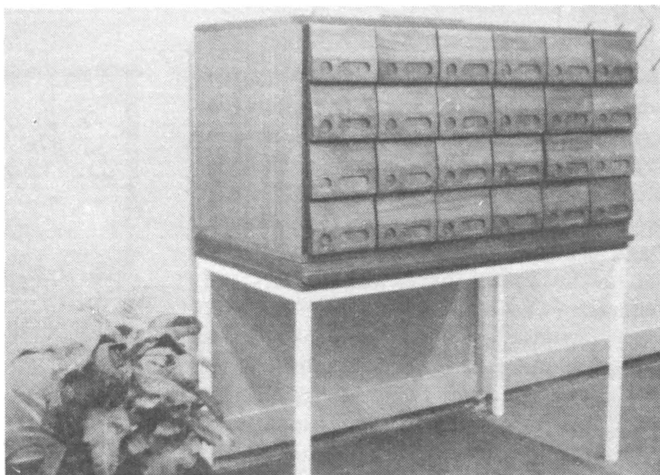
a KÖNYVTÁRELLÁTÓ

Kérjen termékismertetőt!

Díjtalan tanácsadás
Helyszíni szerelés

Ügyintéző:
Jenei Pál

Postacím:
Könyvtárellátó
Budapest XIII.,
Visegrádi u. 62.
Pf. 204
1391

Iskolai könyvtárak a közművelődési hálózatban

Az NSZK tapasztalataiból

Iskolai könyvtári gondjaink megoldását keresve többször szóba került a közművelődési könyvtárakkal való integrálásuk lehetősége. A kérdés körüli vitákban az igen kevés hazai példa mellett alig esett szó a külföldi megoldásokról, más országok tapasztalatairól. Pedig ez az ügy világszerte az érdeklődés előterében áll. Jellemző, hogy a Nagyvárosi Könyvtárak Nemzetközi Szövetsége, az INTAMEL 1982. évi közgyűlésén e téma volt az első napirendi pont. Annál furcsább a hazai hallgatás, mert a kérdés külföldi szakirodalmát gazdagon feltárja a *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom* című referáló folyóirat, és sok fordítást őriz e témakörből az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum dokumentációja is.

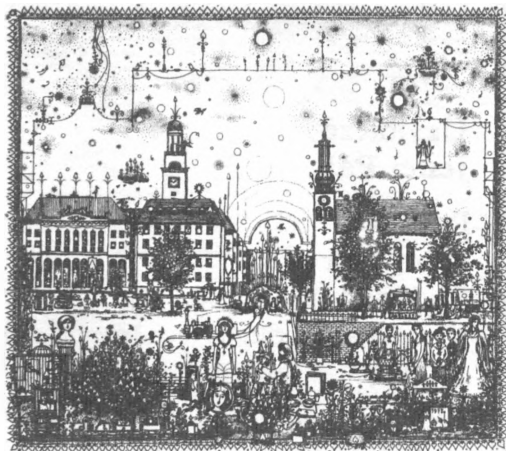
Nem a másolás, de a tanulságok hasznosítása céljából — néhány tanulmány és némi személyes tapasztalat alapján — talán nem felesleges a szélesebb szakmai közvélemény tájékoztatása a Német Szövetségi Köztársaságban követett gyakorlatról.

A kölni példa

A kölni városi tanács 1974. július 25-i egyhangú határozatával az összes, általa fenntartott iskola könyvtárának szakmai gondozását a városi könyvtárra bízta, és e célból ott iskolai könyvtári osztályt hozott létre. Feladatát az új kölni iskolák és iskolaközpontok könyvtárainak tervezését, kialakítását és folyamatos szakmai gondozását szabta meg, továbbá az új könyvek központi beszerzését, feltárását és használatra kész átadását az iskolai könyvtáraknak, minden iskolafokozat régi könyvtárainak újjászervezését, az iskolai könyvtárak és a városi könyvtári fiókok integrációs modelljének kifejlesztését stb. A döntés indokai között egyaránt voltak szervezési, technikai és pénzügyi okok: mindenesetre — mint mondják — célszerűbbnek tűnt a városi könyvtár szervezeti for-

máját, rendszerét, munkamódszereit, tapasztalatait felhasználni, mint egy második könyvtári rendszert kiépíteni a városban.

Az alapítás óta az iskolai könyvtári osztály Kölnben kilenc iskolai könyvtárat tervezett, rendezett be és látott el folyamatosan az iskolaközpontokban és a „Gesamtschule”-kban (reformiskola). 1978 végén teljes könyvvállományuk 157 883 kötet, kölcsönzéseik száma 639 908 volt. Építés alatt áll két további iskolai könyvtár, egy gimnáziumban és egy iskolacentrumban, két másikat pedig most terveznek. A régi iskolai könyvtárak közül újjászervezték két gimnázium, két felsőiskola (a mi általános iskolánk felső tagozatának felel meg) és három elemi iskola könyvtárát, s tervezik három további gimnáziumét. Nagyon fontosnak tartják a régi iskolai könyvtárak újjászervezését — nemcsak az értékes régi állomány miatt, hanem azért is, mert a befektetett pénzeszközök csak a folyamatos gondozás esetén hozzák meg a kívánt eredményt —, de az iskolai könyvtári osztály szűkös személyi ellátottsága eddig csak ennyit tett lehetővé.

A Kölnben kialakított iskolai könyvtárak kizárólag az iskolát szolgálják, mivel külterületen, lakókörzeten kívül vannak, ahova a tanulókat iskolabuszok szállítják. Pedagógiai feladataiknak jól megfeleltek, a tanulási folyamatba eredményesen beépültek. A jövőben kettős funkciójú — iskolai és közművelődési — könyvtárak létesítésére is gondolnak — mégpedig olyan helyeken, ahol az iskola lakókörzetben fekszik —, akár új létesítményekről, akár iskolai könyvtárak vagy városi fiókkönyvtárak újjászervezéséről, felújításáról lesz szó.

A Majna menti Frankfurtban

Frankfurt am Mainban a város 150 általános és középiskolájának könyvtárát integrálták a városi könyvtár hálózatába, ahol iskolai könyvtári osztályt hoztak létre öt munkatárssal, köztük két könyvtárossal. Az iskolai könyvtárakat háromtagú testület irányítja, amelyben mindkét területnek (iskola, könyvtár) vannak képviselői. Központilag — a pedagógusok igényeinek messzemenő figyelembevételével — intézik a beszerzést, a feldolgozást és a katalóguskészítést. A könyveket kölcsönzésre készen kapják az iskolák. A könyvbeszerzési keretet az iskolák adják a városi könyvtárnak.

Abban a 28 iskolában, amellyel az együttműködés eddig ténylegesen létrejött, az iskolai könyvtáraknak két típusa alakult ki. A kettős funkciójúak (ezekből öt van) általában iskolaközpontokban, az általános iskola felső tagozatának megfelelő „Oberschule”-kban jöttek létre, 1500 négyzetméter alapterületen, 40—50 ezer kötetes állománnyal, amelyből 8 ezer kötet az iskolai anyag (szak-

irodalom és kötelező olvasmányok). Itt általában két könyvtáros és három kisegítő dolgozik. A többi csak iskolai célokat szolgáló könyvtár, általában 8 ezer kötetes állománnyal és félállású könyvtárossal működik. Őket a városi könyvtár fizeti és képezi ki. Mindkét típusban betürendes keresztés — a városi könyvtár szakrendszere szerinti — szakkatalógust építenek. Úgy tűnik, a frankfurti városi könyvtár az „inkább kevesebbet, de jobban”-elv szerint dolgozik, és csak ott veszi át az iskolai könyvtárak gondját, ahol azt a korábbinál jobban meg tudja oldani.

A manheimi megoldás

A manheimi városi könyvtárban 1974-ben szervezték meg az iskolai könyvtárak osztályát. Azóta hat városrészben hoztak létre kettős funkciójú (közművelődési és iskolai) könyvtárat, ezeknek egyenként 30—37 ezer kötetes a könyvállományuk, 60—80 folyóiratot járatnak, és két könyvtáros, egy félállású asszisztens és két kisegítő kezeli őket. A személyzetet a városi könyvtár fizeti, és a folyamatos állománygyarapításról, a könyvek feldolgozásáról is gondoskodik (minden fiókkönyvtár betürendes keresztkatalógust és szakkatalógust épít). A kettős funkciójú könyvtárak reggel 9 órától a teljes iskolai szorgalmi időben nyitva vannak (a nagyszünetek kivételével, hogy a gyerekek a levegőre is menjenek), délután 2 után pedig a nagyközönséget is fogadják. Kettős bejáratuk van, a teret csak bútorokkal tagolják. Mindezt úgy érték el, hogy a város iskolafejlesztési és könyvtárfejlesztési terveit összehangolták, és a közművelődési könyvtárfiókok létesítését az iskolaközpontokhoz kapcsolták.

Tanulások számunkra is

E három város példája nem egyedi és nem véletlen. A hetvenes évek elejétől oktatási és könyvtári szakemberek, valamint testületek egyaránt megállapították, hogy az iskolai könyvtárak nem felelnek meg azoknak a követelményeknek, amelyeket az NSZK-ban akkor korszerűsödő iskolai oktatás támasztott. (Figyelemre méltó, hogy az iskolai könyvtárnak a modern oktatásban betöltött szerepéről vallott nézeteik nagyon egybevágóak a mi mostanában megfogalmazott elveinkkel.) A legnagyobb visszhangot a frankfurti egyetem ifjúságkutató intézetének 1970-ben végzett országos vizsgálata keltette. A különféle oktatástervezési, könyvtári és művelődéspolitikai testületek állás-

foglalásainak sorát ugyancsak érdemes lenne történetileg is követni és elemezni. Ezúttal érjük be néhány fontosabb állásfoglalás említésével. Az 1973-as Bibliotheksplan (leginkább a mi könyvtári szakmai irányelveinknek, normatíváinknak, fejlesztési terveinknek felel meg) az 1. fokozatú (legalább tízezer kötetes, tehát ötezer lakosú települést vagy városrészt szolgáló) közművelődési könyvtárak esetében azt ajánlotta, hogy azok alkossanak az iskolai könyvtárakkal funkcionális egységet, az állomány egy része legyen cserélhető, a közös vezetést és a szervezeti integrációt pedig mint fontos hatékonysági tényezőt említette. A 2. fokozatú (gyakorlatilag nagyvárosi) közművelődési könyvtárakban iskolai könyvtári osztály létesítését javasolta, hogy az állomány építésére, a pénzügyi ellátásra, az állomány tartalmi és technikai előkészítésére, az iskolai könyvtárak módszertani gondozására kiterjedő legszorosabb együttműködést valósítsa meg az iskolai könyvtárakkal.

Fontos szerepet játszott az NSZK művelődési miniszteri konferenciája (ez a testület hangolja össze a szövetségi köztársasági művelődéspolitikát, amely egyébként az egyes szövetségi államok „belügye”) által 1979-ben kiadott ajánlás az iskolai és a közművelődési könyvtárak együttműködéséről. Ez nyomatékosan hangsúlyozta, hogy az iskolai könyvtárak korszerűsítése az oktatási reform része. Javasolta, hogy állományukat a közművelődési könyvtárak szabályai szerint tárják fel. Ajánlotta továbbá azt is, hogy a városi könyvtárak létesítsenek iskolai könyvtári osztályt (azokkal a feladatokkal, amelyeket előbb már említettünk), hogy szolgáltatásait azok az iskolák is igénybe vehessék, amelyeknek a fenntartója nem azonos a könyvtáréval. A Német Könyvtári Intézet (a mi Könyvtártudományi és Módszertani Központunkhoz hasonló feladatokat lát el) iskolai könyvtári bizottsága 1980-ban közzétett állásfoglalásában — arra hivatkozva, hogy több városban máris ez a bevált gyakorlat — leszögezte, hogy az együttműködést nem tartja elégségesnek, s a közművelődési könyvtári hálózatba való teljes integrálást ajánlotta.

Az NSZK legnépesebb, épp ezért sok tekintetben meghatározó, példaként szolgáló tartományában, Észak-Rajna-Vesztfáliában 1981-ben a művelődési minisztérium és a közművelődési könyvtárak fenntartóit tömörítő városösszövetség közös ajánlást adott ki a közművelődési és az iskolai könyvtárak együttműködésére. Ebben a következőket rögzítik: az iskolai könyvtárakat kettősen kell integrálni, mégpedig egyrészt a korszerű oktatási elvek megvalósítása, a tanárok közreműködése miatt az iskolákba, másrészt — szakmai in-

dokok alapján — a városi könyvtárak rendszerébe. A kettős funkciójú könyvtárak nemcsak gazdaságosabbak, de segítik a nyitott iskola megvalósítását is. (A kettős funkciójú könyvtárak létesítésének feltételei: kettős megközelítési lehetőség, közvetlen kapcsolat a városi könyvtárral, szakképzett könyvtárosok alkalmazása.) A városi könyvtárakban kiépítendő iskolai könyvtári osztályok feladataként jelölte meg az ajánlás a könyvbeszerzés segítségét ajánló jegyzékekkel, a városi könyvtárban központosított beszerzést és a könyvek kölcsönzésre kész eljuttatását az iskolákba, három kötelező katalógustípus folyamatos szerkesztését, a továbbképzést, a könyvtárközi kölcsönzésbe való bekapcsolást, az iskolai könyvtárak felügyeletét.

A három város példája, meg az említett ajánlások is azt mutatják, hogy a két könyvtártípus integrálásában az NSZK-ban is különböző megoldások, ha úgy tetszik, fokozatok érvényesültek. Ugyanakkor néhány elvet következetesen alkalmaztak. Ezek a következők:

A jól szervezett és ellátott iskolai könyvtár a korszerű iskola nélkülözhetetlen alkotórésze. Éppen ezért a korszerű könyvtári megoldások érvényesítését az iskolareform eszközeinek tekintették, annak minél jobb érvényesülését kívánták segíteni vele. (Az NSZK-ban ez abban az időben politikai kérdés is volt, hiszen az — itt most nem ismertetendő — iskolareformot a szociáldemokrata—szabaddemokrata kormányzat kezdeményezte.)

Nincs külön iskolai és külön könyvtári érdek. Az iskoláknak az a jó, ami könyvtári szakmai szempontból a legmegfelelőbb. A korszerű iskola és a korszerű könyvtár természetes módon talált egymásra.

Feleslegesnek ítélték külön hálózat létrehozását az oktatás igényeinek szolgálatára. Az iskolai könyvtáraknak a közművelődési könyvtárhálózatba való integrálását olcsóbbnak, célszerűbbnek és eredményesebbnek tartották, nemcsak gazdasági, hanem oktatáspolitikai és könyvtári megfontolásokból is.

Nagyon fontosnak ítélték a pedagógusok és a könyvtárosok jó együttműködését, mégpedig azt a fajtát, amelynek megvalósítása során mindkét fél azt csinálja, amihez ért, ami a dolga. A pedagógusok a könyvtár minél jobb hasznosítását az iskola oktató-nevelő munkájában, a könyvtárosok pedig a minél színvonalasabb könyvtári szolgálat megteremtését az iskolák számára.

A két ország adottságai és hagyományai persze különbözők. De a tanulságok bizonyára hasznosíthatók a mi feltételeink között is.

Kiss Jenő

A helyi könyvkiadás negyedszázada Magyarországon

Mindössze egy nem is egészen tíz napig nyitva tartó kiállítás megnyitása, valamint a kiállítás helyiségében megtartott két szakmai tanácskozás zajlott le november 30-án, december 1-én és 2-án Pécsen; olyan események tehát, amelyek együttevén is jelentéktelennek, elhanyagolhatónak tűnhetnének, holott óriási horderejük: bátran nevezhetők művelődéstörténeti és művelődéspolitikai határpontoknak, fordulóknak is. Állításunk bizonyítására először is idézzük fel, mi történt Pécsen, az említett napokon. A Központi Múzeumi Igazgatóság kiállításrendező osztálya olyan könyveket bocsátott közszemlére nagyon izléses tárlókon, amelyeket a megyei könyvtárak, levéltárak, múzeumok és más, nem hivatásos kiadói tevékenységet végző intézmények, szervek bocsátottak a szervezők rendelkezésére. A kiállítás anyaga — jóllehet köztudomású, hogy csak erősen váltogatott, többszörösen megszürt könyvvállományt tartalmazott — imponálóan gazdag, s mennyiségében és minőségében egyaránt szinte lenyűgöző hatású volt. Könyvesboltok kirakataiban soha nem látott, értékes, érdekes, izgalmas művek sorakoztak egymás mellett, megyék szerinti csoportosításban, olyan műfaji sokoldalúságot és nemegyszer tipográfiai művészetet is reprezentálva, hogy még a hivatásos és nem éppen kicsiny kiadók jelenlevő képviselői is csak elismerően, talán irigységtől sem mentesen nézegethették őket.

A kiállítást megnyitó beszédet, egy alig negyedórás, rendkívül összefogott, de súlyos igazságokat kimondó expozét *Tóth Dezső* miniszterhelyettes tartotta. Szólt a nem hivatásos könyvkiadás múltjáról, főként azonban a könyvkiadás egészében elfoglalt helyével, sőt a magyar kultúra, művelődés tágasabb alakzatán belüli pozíciójával foglalkozott. Állást foglalt és szentesített, beszélt a további fejlődés lehetőségeiről, mozgató rugóiról és kívánatos módzatairól.

A következő napon tulajdonképpen e tartalmas beszédben érintett témák kerültek terítékre a statisztikákra, felmérési eredményekre, tudományos

megfontolásokra és gondolatmenetekre alapozott elemzésekben. *Takács Gyula*, a Baranya megyei Tanács elnökhelyettese a megye kiadói tevékenységének általános, igen alapos értékelését adta, összefüggésbe hozva a Baranya megyei fejlődési irányzatokat az országos mozgásirányokkal. *Vil-langó István*, a Művelődési Minisztérium közgyűjteményi főosztályának vezetője e kiadványoknak a közgyűjtemények, könyvtárak, múzeumok, levéltárak tudományos és közművelődési munkájában játszott szerepét méltatta. *Zöld Ferenc*, a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének főtítkára számadatok, számsorok sokaságát felvonultató, tárgyilagos hangvételű előadásában a nem hivatásos könyvkiadás szerepéről, gondjairól és lehetőségeiről beszélt; végül *dr. Becsei József*, a Békés megyei Tanács elnökhelyettese úgy szólt a megye nem hivatásos könyvkiadói-ról, mint a békési szellemi, művelődési élet centrumairól, alakuló, illetve kialakult műhelyeiről. A vita tovább árnyalta, tovább bontotta az előadók által körvonalazott helyzetképet.

A következő napi tanácskozás a helytörténet, helyismeret szemszögéből vizsgálta a helyi kiadványokat, a nem hivatásos kiadók termékeit. Részt maguk a kiadók nyilatkoztak meg, illetve mondták el, milyen módon, miért és hogyan bocsátják közre kiadványaikat, és azt, hogy mit jelent egy könyvtár, múzeum vagy levéltár stb. esetében az önálló kiadói tevékenység, mennyire szükségszerűen kapcsolódik magához a napi kutató-feltáró munkához (*Dankó Imre*, *Szita László*, *Rechnitzer János*); részt a helyismeret, helytörténet szakemberei szóltak a helyi kiadványok számbavételének nehézségeiről és módzatairól, valamint arról, hogy miképp épülnek be e művek a helytörténeti-helyismereti gyűjteményekbe, majd miképp hasznosítják ott őket (*Péter László*, *Vajda Kornél*). A vita jó része ez esetben arról folyt, hogy milyen a viszony a központi és a helyi kiadványok helyismereti információi között, hogy vajon a helyismereti gyűjtemény fejlesztése-fejlő-

dése milyen következményekkel jár a kiadvány-ügy szempontjából, továbbá, hogy milyen a kapcsolat helyismereti információ, helyismereti gyűjtés és gyűjtemény, feldolgozás, illetve kiadás között.

Említettük a háromnapos program rendkívüli jelentőségét. Ez elsősorban abban áll, hogy egy régóta égető kérdés végre megnyugtató, megalapozott megoldást nyert. Jól ismert tény, hogy a helyi kiadás e negyedszázada valamelyest mindig „illegális” volt. Nemcsak azért, mert sokszor és sokféleképp támadták (emlékezetes sajtóvitákra, sajtókritikákra utalhatnánk), de főként azért, mert ezt az igen nagy és óriási értékeket is felmutató tevékenységet soha nem elemezték átfogóan, a helyi kiadói munka nem kapott megfelelő méltánylást vagy éppen megalapozott kritikát. E három nap legfőbb értelme-értelme éppen az volt, hogy igen magas fórumok, igen kiemelkedő szakemberek tették le voksukat a helyi kiadás mellett, mert éppen ezen alkalomból derült fény arra, hogy a mindig is háttérbe szorított helyi kiadás olyan kulturális tényező, amelynek jelentőségét immár nem lehet letagadni, amelynek fontossága valóban országos, s amelynek helye van hazánk művelődési térképén, művelődési intézményrendszerében. Negyedszázados probléma egyik fele oldódott meg Pécsen, s ez egyben azt is jelenti, hogy az ugyancsak itt felvetődött, sőt kidolgozottan, tudó-

mányos alapozással tárgyalt kérdéskör a jövőben természetes keretek között gondolható tovább, oldható meg — legalábbis részlegesen. Mégpedig elsősorban a számbavétel és a terjesztés. Nyomatékosan utalt erre *Bereczky László*, az Új Könyvek főszerkesztője, amikor hozzászólásában követelte, hogy a helyi kiadványok éppúgy terjeszthetők legyenek, s menjenek át ugyanazokon a továbbító csatornákon, mint a hivatásos kiadók termékei. Természetesen és logikusan következik mindez az előzményekből, a helyi kiadványok immár ki is fejezték elismeréséből, méltánylásából, „hivatalos” elfogadásából.

Valószínű, hogy még sok tanácskozásra, terv-és programegyeztetésre, számos vitára lesz szükség (és az ígéretek közül kitérően lehetőség is), míg a helyi kiadványok számos járulékos problémája megoldódik. A döntő lépés azonban megtörtént, és ez mindenekelőtt a Baranya megyeiek — a tanács és a megyei könyvtár — felismerésének, hozzáértésének, felelősségvállalásának és úgyszeretetének köszönhető.

A szakmai tanácskozások anyaga — tekintettel az ügy érdemére, jelentőségére, valamint az előadások és hozzászólások döntő többségének magas színvonalára, érett, kidolgozott jellegére — rövidesen — meg fog jelenni — természetesen *helyi kiadványként*. (V. K.)

Magyar-jugoszláv helyismereti tanácskozás Újvidéken

A magyar-jugoszláv kulturális együttműködési egyezmény keretében a Művelődési Minisztérium könyvtári osztálya *Cholnoky Győző* főelőadó vezetésével kilenc tagú küldöttséggel képviseltette hazánkat az 1982. december 15-én és 16-án az újvidéki Matica Srpska könyvtárában rendezett magyar—jugoszláv könyvtáros szemináriumon.

Harmadszor került sor ilyen tárgyú tanácskozásra. Először 1976. március 24—26-án Szegeden (*Könyvtáros*, 1976/5. sz.), másodízben pedig — szűkebb körben, magyar részről csak a dunántúli megyékből, jugoszláv részről pedig Horvátország és Szlovénia könyvtáraiból küldött szakemberekkel — 1979. május 17—19-én Pécsen cserélték ki nézeteiket és tapasztalataikat, fogalmazták meg

ajánlásaikat (*Könyvtáros*, 1979/8. sz.) a helyismereti tevékenységgel foglalkozó magyar és délszláv könyvtárosok.

A tanácskozás érdemi része *Marija Čurčić*nak, a Matica Srpska vajdasági helyismereti gyűjteménye vezetőjének *A helyismereti bibliográfiák néhány elméleti kérdése* című előadásával kezdődött. A magyar szakirodalom alapos ismeretében tárgyalta a helyi nyomdák és kiadók termékeinek, valamint a helyről szóló műveknek viszonyát, külön elemezve a neves személyiségeknek egy-egy feladathoz fűződő kapcsolatából adódó bibliográfiai feladatokat. Végül ismertette az 1981-ben indult vajdasági kurrens helyismereti bibliográfia nyomdában levő első füzetének szerkezetét.

Az első nap délutánján *Käfer István* egyetemi adjunktus, a Gorkij Könyvtár tudományos főmunkatársa lepte meg hallgatóságát azzal, hogy szlovák nyelvtudására alapozva a mások által szerbre fordított előadásának szövegét maga olvasta föl. *A magyarországi nemzetiségek (délslávok, németek, románok, szlovákok) bibliográfiája 1945—1975* címmel a szerkesztésében készülő kiadvány módszertani gondjait, megoldásait ismertette. Utána *Kertész Gyula*, a Gorkij Könyvtár fősztályvezetője olvasta föl *A regionális bibliográfia néhány elméleti, terminológiai kérdése* című előadását, amelyben a magyaron kívül az orosz és a német műszavakkal való egybevetés révén kísérelte meg elhatárolni a helyismereti munkával kapcsolatos fogalmakat (ország-, hon-, táj-, helyismeret; helytörténet stb.).

Dušan Martinović, a Crna Gora-i Nemzeti Könyvtár (Cetinje) igazgatója *A Crna-Gora-i retrospektív és kurrens bibliográfia kidolgozásának néhány kérdéséről* címmel olvasta föl terjedelmes dolgozatát a kis országban folyó nagy múltú és gazdag bibliográfiai tevékenységről. 1842 óta számos kisebb-nagyobb jegyzék készült mind a helyi kiadványokról, mind a Crna Goráról, ismertebb nevén Montenegróról szóló művekről. Különösen meglepett bennünket az előadónak az a megállapítása, hogy a Crna Gora-i időszaki kiadványok legnagyobb részét bibliográfiailag már földolgozták, azaz elkészítették repertóriumukat. (Ők azt is bibliográfiának nevezik; van, amelyik 31 000, s van, amelyik csak 63 tételt tartalmaz — a folyóirat jellegétől függően.)

A tanácskozás második napján került sor *Vajda Kornélnak*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársának mondatonként fordított szabad előadására. Ez *A honismereti bibliográfiák a könyvtárak információs rendszerében* címmel szerepelt a napirendben, de az előadó a bibliográfiakénál jobban hangsúlyozta a helyismereti gyűjtemény fontosságát, mert ez — ha kellően gazdag és jól föl van tárva — sokfajta helyismereti bibliográfiának lehet alapja. Utána került sor a Macedón Nemzeti Bibliográfia szerkesztőjének, *Svetlana Markovičnak* (Skopje) *A helyismereti bibliográfia fejlődése és távlatai a Macedón Szocialista Köztársaságban* című előadására, amely ismét meglepett bennünket gazdag elméleti alapvetésével és nemzetközi összehasonlító áttekintésével. (Szakirodalmi jegyzékében említi például *Héthy Zoltánnak* a *Könyvtáros* 1974/8. számában *A helyi szerzők életrajzi bibliográfiái* címmel megjelent dolgozatát is.) Ezután olvasta föl *Kovács Béla*, a Gorkij Könyvtár tudományos titkára kartársának, a gyá-

szia miatt távollevő Baloghné Milankov Annának, a Gorkij Könyvtár osztályvezetőjének dolgozatát, mely két magyarországi bunyevác lapnak, a *Bunjevačke i šokačke novine*, valamint a *Bunjevačka i šokačka vila* időszaki kiadványnak helyismereti vonatkozásait méltatta.

A hozzászólások jórészt megerősítették az elhangzottakat, saját tapasztalatokkal igazolták a módszertani tanulságokat, kisebb részben azonban vitatták is a megállapításokat. Most is, akár az első, szegedi tanácskozáson, megmutatkozott a magyar és a jugoszláv bibliográfusok eltérő szemlélete a helyismereti bibliográfiai földadatok sorrendjéről. Míg mi elsősorban a helyről (városról, községről, megyéről, tájról) szóló irodalom föltárását szorgalmazzuk (ezt tartjuk voltaképpeni *helyismereti* irodalomnak), jugoszláv kollégáink fő feladatuknak e helyi nyomdatermékek számbavételét tartják. S bár éppen Marija Čurčić határolta el a zimonyi és az észéki bibliográfiák példáján a *helyi* kiadványokat a *helyismereti* kiadványoktól, további gyakorlatukból levezetve ő sem tudta a maga kisebb jelentőségű helyére tenni ezt a kiadványfajtát, és alárendelni a helyismereti irodalom tágabb és jelentősebb fogalmának. Álláspontjuk érthető sajátos viszonyaikból: ők elsősorban a soknemzetiségű Vajdaság számos nyelvén (szerbül, magyarul, ruszinul, szlovákul, románul, németül stb.) megjelent könyvek jelentőségét akarják hangsúlyozni e nyelvek szerint, ezeken belül szerzői vagy cím szerinti betűrendben tagolt bibliográfiáikban. Mi viszont egy-egy hely irodalmát kívánjuk föltárni ésszerű szakrendben, ezen belül tárgyi vagy megjelenési időrendben.

Néhány kisebb pontatlanságon kívül főként erről szólt a vita, amelyet az előadók és a hozzászólók a szünetekben is folytattak.

A tanácskozás megszervezése mintaszerű volt. Ez főként *Mara Todorovičnak*, a Matica Srpska könyvtára igazgatójának érdeme volt. A megnyitó beszédet *Mészáros Géza*, a Tartományi Oktatás- és Művelődésügyi Bizottság elnökhelyettese (tulajdonképpen a vajdasági „kultuszminiszter-helyettes”) mondta. Az első nap délben fogadta a résztvevőket *Horváth Sándor*, az újvidéki városi tanács elnökhelyettese. A második nap délelőttjén a résztvevők autóbusszal kirándultak Karlócára (Srmski Karlovci), megtekintették a legrégebb, 1791-ben alapított szerb gimnáziumnak, a legkiválóbb tanítványáról, „a szerb Petőfiről”, *Branko Radičevićről* elnevezett, könyvtárosokat, levéltárosokat, népművelőket is képző középiskolának a 18. század végén keletkezett és most könyvmúzeumként gondozott könyvtárát, az egykori karlócai görögkeleti szerb pátriárka kéttornyú templomát,

a karlócai békekötés (1699) sátra helyén föllállított katolikus templomot.

A magyar küldöttség tagjai némi aggodalommal állapították meg a búcsúvacsora terítékét látva, hogy az esedékes folytatáskor nehéz lesz újvidéki barátaink vendégszeretetét túlszárnyalni. E

folytatásra is hangzott el javaslat: szeretnénk egy-két év múlva Szentendrén termékenyebbnek ígérkező szűkebb tárgyat, a helyismereti bibliográfiák szerkezeti kérdéseit megtárgyalni jugoszláv karsársainkkal.

Péter László

Az NDK könyvtáregyesületének közgyűlése

A Német Demokratikus Köztársaság könyvtáregyesülete 1982. december 2—3-án Berlinben tartotta 8. közgyűlését, amelyen Magyarországot kéttagú küldöttség képviselte: *Papp István*, az Országos Könyvtárügyi Tanács titkára és *dr. Zsidai József*, a Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnöke. Az első napon *Ursula Ragwitz*, a Német Szocialista Egységpárt központi bizottságának tagja, a kulturális osztály vezetője tartott bevezető előadást. A tanácskozás mindkét napján részt vett *Kurt Löffler*, a Kulturális Minisztérium államtitkára, továbbá *Siegfried Hoffmann*, a könyvkereskedők egyesületének elnöke.

Az NDK-ban a szakmai szervezet nem a *könyvtárosokat*, hanem a *könyvtárakat*, az intézményeket tömöríti, számszerint 1786-ot. A miénktől eltérő szervezeti felépítésnek előnyei és hátrányai egyaránt vannak. Előnye például, hogy az intézményeket az egyesületben jobbra az igazgatók képviselik, így a döntések végrehajtása könnyebb. A tagdíjakból befolyó összeg nagyobb,

mint nálunk, mivel a tagdíjakat a könyvtári dolgozók száma alapján állapítják meg. Hátránya viszont az, hogy a beosztott munkatársak kisebb számban vesznek részt a könyvtárpolitika formálásában, mint Magyarországon.

A következő öt évre szóló program 10 pontban rögzíti az egyesületi tennivalókat. Ezek közül is kiemelkedik a munkásság könyvtári ellátásának fejlesztése mind a munka-, mind a lakóhelyeken; a gyermek- és az ifjúsági korúak könyvtárhasználóvá nevelése; a könyvtárosok politikai és szakmai továbbképzése stb.

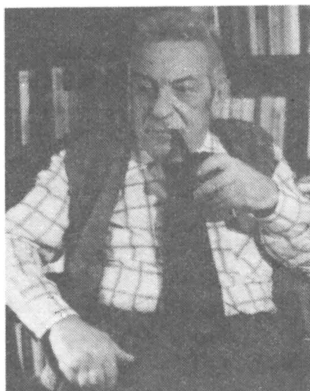
A tisztújító közgyűlés öt évre újraválasztotta az elnököt, *dr. Gotthard Rückl* professzort, a módszertani központ igazgatóját. Az új elnökhelyettes *dr. Hans Karl Jügelt* tanácsos, a rostocki egyetemi könyvtár igazgatója lett, aki kitűnően beszél magyarul is.

A magyar könyvtárosok nevében Zsidai József köszöntötte az NDK könyvtárosainak 8. tanácskozását. (—i —f)

Ursula Ragwitz bevezető előadását tartja

Magánügyem: a közkönyvtár

**HEGEDŰS
GÉZA**
író

Tegnap délután felhívtam egy fiatal filozófus-esztéta barátom, mondván, hogy sürgősen meg kellene néznie valami, pillanatnyi munkája számára fontosat Lessing drámáiban. Felugorhatna-e hozzám, mert a Szabó Ervin-könyvtárfiókban, amelynek állandó látogatója, éppen nincs bent ez a kötet. Természetesen igent mondtam...

Az ilyen kérelem évtizedek óta megszokott nemcsak barátaim, hanem tanítványaim körében is. Kölcsön nemigen adok könyvet, mert gyakorta „elfelejtik” visszahozni, és különben is arra valók a saját könyvek, hogy szakadatlanul kéznél legyenek, hiszen az írással-gondolkodással foglalkozó ember olykor maga sem tudja, hogy holnap vagy holnapután melyik költő verseibe vagy melyik filozófus gondolataiba akar „belelapozni”. Azt azonban régóta természetesnek tartom, hogy ha valakinek szüksége van belenézni egy számára forrás-jelentőségű könyvbe, az feljön hozzám és polcaimról leemelem a neki éppen fontos művet. De ez természetes a legtöbb olyan barátom vagy ismerősöm számára is, aki hozzám hasonlóan sok könyvvel él, és, akárcsak én, igényli, hogy az olvasott és a bármely pillanatban újra olvasandó könyvek magántulajdonában legyenek.

Egyébként sohasem vágyakoztam afféle feudális vagy tőkés értelemben vett magántulajdonra, de életformám és lelkialkatom folytán igényem, hogy könyveim, írószereim és pipáim a sajátjaim legyenek. Az életformája és szenvedélye folytán könyvekkel élő ember szükségképpen könyvvásárló kamaszkorától mindhalálig; szereti tudni, hogy egyre gazdagodó magánkönyvtárában melyik könyv hol van, tehát kialakítja a neki legmegfelelőbb rendszert az egyre több méterigénylő polcokon. És ha már elég sok könyve van, szívesen bocsátja mások rendelkezésére is, hiszen amiként a dohányos ember természetesnek tartja, hogy más is füstöl, s az ivó-ember egyenest elvárja másoktól is, hogy képesek legyenek gyönyörködni egy-két kortynyi szeszes italban, azonképpen minden igazi olvasó propagandistája lesz az olvasásnak, és még örül is, ha megkönnyíti mások igényének kielégítését. Ily módon az én magánkönyvtáramnak már régóta van valami közkönyvtár jellege, és én magam szenvedélyes, passzionátus könyvtárosa vagyok saját könyveimnek.

Mivel nem vagyok gyűjtő-fajta, a könyveket sem gyűjtőként gyűjtöm. Nem vagyok afféle „bibliophil”, aki drága első kiadásokat, régi nyomtatványokat, díszesen és drágán illusztrált különleges lakásdísz-könyveket halmoz fel. Ha véletlenül mégis akad valamiféle könyvészeti ritkaság ebben az immár sok ezerre halmozódott olvasmányrengetegben, annak számomra nem ritkaság-értéke, hanem használhatósági funkciója a fontos. Az 1704-es kiadású Károli—Szenci Molnár-féle Bibliát nem könyvészeti ritkasága miatt szereztem be, amikor módom nyílt rá, hanem azért, mert ez a kiadás a szokott apróbetűs nyomtatás helyett igen nagy, kitűnően olvasható betűivel nagymértékben megkönnyíti az Ó- és Új-Testamentumnak s függelékének, a Szenci Molnár-féle zsoltárfordításoknak bármikor újra meg újra való birtokbavételét. Általában a könnyen megszereshető köteteket vásárolom megszokott könyvesboltomban, folyószámlára.

Az én könyvtárigényem nagyobbik részét tehát kielégíti a saját magánkönyvtáram. Csakhogy minden igényt nem elégíthet ki. Vannak szak-könyvek, amelyek vagy csak a közkönyvtárakban találhatóak meg, vagy olyan méregdrágák, hogy nem érdemes megvásárolnom őket, hiszen csak egy-egy belekukkantásnyira van szükségem rájuk. Vannak azután nagyon régóta ki nem adott szépirodalmi művek is, amelyeket olvasnék ugyan, de sehol sem találok belőlük egyetlen példányt sem az antikváriumokban. Ilyenkor rákényszerülök magam is közkönyvtárainkra, amelyeknek szakadatlan használatát egyébként magánéletemben is, népművelőként is ajánlom mindenkinek.

A könyvtárak léte fontos szívügyeim közé tartozik. Azt hiszem, még egyik regényemet, *A megálázott Babilont*, a legelső közkönyvtár, a ninivei „cserépkönyvtár” kalandregényét is elsősorban azért írtam, hogy az olvasók széles rétegeiben ébressék kedvet (vulgárisabban: csináljak gusztust) a könyvtárak használatára. Az ország számos kisebb-nagyobb könyvtárával személyes jó viszonyban vagyok, életformámhoz tartozik nemcsak fővárosi, hanem — még gyakrabban — a vidéki könyvtárakban is beszélgetni az olvasókkal, kedvet ébresztgetvén bennük a könyvtárak szellemi gyönyörűségei iránt... remélem, nem is eredménytelenül.

De hát hol is kezdődött és hogyan folytatódott az az élményem, hogy magánügyemnek tudom a közkönyvtárakat?

Azt hiszem, már beleszülettem. A szüleim polgáremlők voltak. Apám kereskedő, az ő elődei a belátható messzeségig (a XVII. század végéig) nagyváradai kisiparosok, kiskereskedők. Anyám pesti kereskedőcsaládból származott, amely néhány híres tudóst is adott a hazai és a nemzetközi kultúrának. Egyikük sem tartotta vagy mondotta magát „értelmiségi”-nek, de életforma szerint olvasó emberek voltak. Otthoni könyvgyűjteményünket négy nemzedék halmozta fel (s úgy pusztult el a II. világháború viharában, mint szüleim és újszólóván mindenki, aki hozzám tartozott). Nálunk odahaza nem erény volt az olvasás, hanem természetes életmozzanat.

A korai otthoni olvasás mellett igen hamar találkoztam a könyvtárral is. Nagyváradon, ahol kisfiú voltam, az egyik nagybátyám újságtulajdonos, főszerkesztő, a város országgyűlési képviselője volt. Számos vállalata mellett egy kölcsönkönyvtárat is fenntartott, ahol sokan megfordultak, és ahol 5—6 éves gyermekként gyakran üldögéltem-álldogáltam, tudomásul véve, hogy az emberek jó részének otthon nincs olyan sok könyv, mint nekünk, tehát ide járnak kielégíteni olvasás-

igényüket. Láttam-hallottam, hogy a könyvtáros-kisasszony hogyan beszél meg velük, miféle olvasnivalót is kívánnak. Már elemista koromban kezdtem vágyat érezni, hogy tanácsot adjak másoknak, mit olvassanak. Talán ez is közrejátszott abban, hogy már alsós kisdíáként is nagyon szerettem osztálytársaimnak elolvasásra ajánlani azokat a könyveket, amelyek nekem tetszettek. Alighanem ez is közrejátszott, hogy amikor később a nagyhírű Markó utcai Berzsenyi Dániel gimnáziumba jártam, osztályfőnökünk, *Ambrózy Pál*, aki az iskola dűsgazdag tanári könyvtárának kezelője (ahogy akkor mondták: óre) volt, éppen engem szemelt ki, hogy afféle famulusa legyek a por és papír varázsos szagával teljes gyűjteményben, és rakjam vissza helyükre a visszahozott könyveket. Ott tanultam meg a hosszú könyvespolcok áttekinthető rendben tartásának nemcsak módszerét, de jó szórakozás voltát is.

Azután egy diáklap pályázatot hirdetett olyan versre, amelyben a diák megfogalmazza, mit érez egy igazi nagy könyvtárban. Akkor én már nyertem egy iskolaközi verspályázaton, el is várták tőlem, hogy ezt a pályaművet az iskolából én írjam meg. Még nem voltam 16 éves. Fel akartam készülni az élményre. És ekkor legfeledhetlenebb tanárom, a század egyik igazán nagy pedagógusa, *Vajthó László* javasolta, hogy menjek el a Nemzeti Múzeum Könyvtárába. Persze, hogy izgatottan indultam oda, ahol már baráti szeretettel várt rám az egyik osztálytársam unokabátyja: *Szerb Antal* volt, ő mutatta meg nekem a véghetetlen polcon sorakozó milliányi kötetet. Ez a könyvtár lett azóta a Széchényi Könyvtár, kulturális életünk nemzeti és nemzetközi büszkesége. Én megrésze-gültem a könyvek végtelenségétől, és hazamenvén írtam egy szörnyűségeken naiv verset a könyvek látványáról. Ezzel az ostobasággal azután elnyertem a pályázat első díját.

De közkönyvtárat én magam nem használtam. Az első közkönyvtári élményemet meglepő és valószínűtlen módon a háború kellős közepén szereztem. A voronyezsi tragédia után a kevés számú, véletlenül életben maradtakkal együtt én is „visszavonultam” a végtelen hómezőn, az akkor mínusz 47 fokos hidegben. Így tántorogtunk be Bjelgorod háború sújtotta, romos városába. Akármilyen fáradt voltam is, ha egy érdekes templomot vagy egyéb látnivalót vettem észre, nem tudtam megállni, hogy alaposabban szemügyre ne vegyem. Láttam tehát, hogy szálláshelyünk közelében van egy összebombázott könyvtár. S amikor néhány órás kilépés adatott, oda is siettem. A könyvek nagy része elégett, a megmaradtak jó-részt orosz nyelvűek voltak, és ha a cirill betűket

tudtam is olvasni, nem értettem, mi van bennük. De egyszerre csak belebotlottam egy vaskos kötetbe. Felvettem. Kant *A tiszta ész kritikájának* francia fordítása volt. Hát énnekem addig sohasem volt türelmem végigolvasni ezt az oly fontos filozófiai művet. Bonyolult és főleg túl hosszú mondatos német szövegét alig értettem, magyar fordítása túl nehézkes volt francia filozófusokra Descartes-ra, Diderot-ra, Bergsonra hangolt fülemnek. Beleolvastam. És lám, így franciául Kant egyszerre nagyon érthető és főleg nagyon érdekes lett. Magammal is vittem a szálláskörletbe. Még aznap este elkezdtem olvasni, utána ahol megpihentünk, ott elővettem a kenyérszakomból Kantot, és végre franciául elolvastam. A könyv azután sok minden egyébgel együtt ott maradt Pohorilán, ahol egy szélviharban reánk szakadt a belövésektől meglazult épület. Engem kiástak a romok alól, de nemcsak Kant, hanem mindegyik könyv, amit magammal hordoztam narkotikumként az elviselhetetlen külvilági valóság ellen, ott maradt a gerendák alatt. Ez azonban mégis *közkönyvtári élmény* volt: Kant francia fordítását, amelyet végül mégis elolvastam, egy szovjet könyvtár romjaitól kaptam. . . és azután visszaadtam az orosz földnek.

Ez volt az előzmény.

1946-ban pedig az történt, hogy a koalícióban kormányzó demokratikus pártok kulturális szervei, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium és a frissen alakult Írószövetség bevonásával megindították az *Olvasómozgalom* nevű művelődéspolitikai szervezőapparátust. Ennek az volt a feladata, hogy elkezdje egyrészt az ország különböző jellegű közkönyvtárainak egységes rendszerbe állítását, másrészt — és ez volt a fő cél — megkezdje a nép olvasásra nevelését. Úgy is mondhatnók, hogy legkezdetibb és legkezdetlegesebb elődje volt a mostani Olvasó néperért mozgalomnak. Úgy szólván nulláról kellett kezdenünk. Hiszen az úgynevezett utolsó békeévben (1939) a hivatalos becslés szerint az országban 80 ezer állandó olvasó volt. Az olvasómozgalomnak én lettem az „országos felelőse”, vagyis vezetője 1946-tól 1949-ig. Ez időben a budapesti — akkor még székesfővárosi — városházán voltam osztályvezető, s a vállalt országos feladat részben kapcsolódott fővárosi tevékenységemhez is. Munkám során kerültem bizalmas viszonyba a közkönyvtárakkal, részt vettem szervezésükben, személyesen irányítottam az olvasók toborzását. Nemegetszer gyárak üzembarnokaiiban, máskor falusi kocsmaiban, gyakran iskolákban mesélgettem, anekdotáztam az olvasás kellemeességéről. Ekkor tanultam meg sok mindent a könyvtáros szakma tudnivalóiból, eyeбек

között felismerve a decimális rendszer fontosságát és érdekességét.

Innét származik jó viszonyom a megyei könyvtárakkal és a falusi könyvtárakkal is. Mindmáig rendszeresen hívnak a legkülönbélebb könyvtárakba, hol író-olvasó találkozóra, hol könyvtárosok irodalmi ismereteinek bővítésére. Három és fél évtized alatt a legerősebb kapcsolatom a kecskeméti és a győri megyei könyvtárral alakult ki. Szerettem ezt a tevékenységemet is. Ahova hívnak, oda megyek. A három és fél évtized alatt 1500—2000 irodalmi előadást vagy író-olvasó találkozót tartottam Budapesten és az országban, javarészt könyvtárakban és olyan művelődési házakban, amelyek egyben a helység könyvtárai is.

Néha azonban — ahogy kezdetben magam is — rászorultam és rászorulok, hogy olvasnivalóért könyvtárhoz forduljak, mert olyan könyvre van szükségem, amely csakis nagy gyűjteményekben található. Ilyen elsősorban a Színház- és Filmművészeti Főiskola igen gazdag könyvtára. 1945 óta tanítok ebben az egyetemi rangú tanintézetben. Könyvtárát némiképpen a sajátomnak érzem. Ha ott olvasok, vagy onnét viszek haza könyvet, egy kissé úgy érzem, hogy a magamét olvasom, és még odabent is „otthon” olvasok. A főiskolával és könyvtárával összenőttem. Ezért is intézkedtem úgy 60 éves koromban megírt végrendeletemben, hogy remélhetőleg sokára bekövetkező halálom után magánkönyvtáram olvadjon bele a főiskola könyvtárába. E szép magángyűjteményben felhalmozott tudás- és gyönyörűség-anyag eddig is hozzájárult a színművész ifjúság neveléséhez, folytassa ezt akkor is, ha én már nem vagyok.

A másik nagy közkönyvtár, amely fontos volt számomra az elmúlt évtizedekben: az Egyetemi Könyvtár. Itt is sokáig otthon érezhettem magamat. Főigazgatója, a csak nemrég nyugalomba vonult *Mátrai László*, a neves filozófia-professzor ifjúkorom óta jó barátom. Ha valami nehezen hozzáférhető könyvre volt szükségem, ő meglepő gyorsan előkerítette. Még csak be sem kellett mennem érte: elég volt egy telefon, és ha más küldönc nem akadt, akkor egyik tanítványom vagy tanítványa, néha pedig — amikor még serdülő gyerekek voltak — az ő egyik leánya elhozta nekem, s általában efféle úton jutott vissza is a könyv. Úgy is mondhatom, hogy a főiskola könyvtárával atyafiságos, az Egyetemi Könyvtárral komázó viszonyban voltam. És vagyok ma is, ha szükségem van olyan forrásműre, amely nincs meg itthon, vagy amelyet nem tudok könnyen beszerezni.

Így vonul át személyes élettörténetemen mindmáig és remélem, még sokáig a közkönyvtár.

Száz éve született Supka Géza

Művelődésünk újabb kori történetének — áldozatvállaló — nagy alakja volt Supka Géza, aki egymagában intézményeket pótol, sokak munkáját elvégezve. Sokrétű tevékenységére ezért a tudománytörténet számos ága: a politika-, a sajtó- s a könyvtörténet egyaránt számot tarthat. Igazán jelentőssé Supka mégis „könyvesként”, a művelődési élet organizátoraként vált; e tekintetben 20. századi művelődéstörténetünkben ő a legnagyobbak egyike.

Az indulás

1883. április 8-án született Budapesten. A család, amelybe beleszületett, régi — eredetét a 16. századig visszavezető — polgárcsalád volt. A név szerint ismert legrégebb két ős, *Supka Márton* és *András* 1572-ben, illetve 1575-ben önéletrajzában már „bányavárosi polgárnak” vallotta magát. Anyai ágon Supka Géza *Kazinczy Ferenc*nek, a reformpolitikus és műfordító *Lukács Móric*nak, sőt *Eötvös József*nek is rokona volt. Érthető hát, hogy eredete pályameghatározó lett.

Maga Supka régésznek indult. Alsó- és közép-

fokú tanulmányait 1893 és 1900 között szülővárosában végezte. Egyetemi tanulmányait is itt, Budapesten kezdte meg, de hamarosan már Kolozsvár, Graz és Párizs egyetemeit is látogatta. A „szakma” (régészet, művészettörténet) alapvető hatásai is Grazban érték. Mestere, *Jozef Strzygowski*, akiről később szép tanulmányt írt, „egyike volt a legnagyobb, a leghíresebb egyetemi professzoroknak”, őt a tudománytörténet ma is mint iskolateremtő nagy egyéniséget tartja számon. Supka sokat tanult tőle; átvette mesterétől a Róma-centrikus antikvitás-kutatás elutasítását, az empiria fontosságát, a művészettörténeti analízis régészeti alkalmazásának becslését, a lehető legteljesebb szakirodalmi apparátus fölhasználásának igényét stb.

Doktori címét azonban már itthon, a kolozsvári egyetemen szerezte meg. 1904. november 15-én mint friss régész a Magyar Nemzeti Múzeum régiségtárába került, ahol főnöke a magyar régészet nagy egyénisége, *Hampel József* lett, közvetlen munkatársai pedig *Gerevich Tibor* és *Hekler Antal* (később mindketten a budapesti egyetem professzoraként vívtak ki tekintélyt maguknak). Rajtuk kívül ott dolgozott a náluk idősebb *Márton Lajos* is. A régiségtárban Supka jó munkafeltételeket talált; élt is velük. „Sokat tanult és szorgalmasan publikált... Közvetve-közvetlenül a hazai népvándorlaskor későbbi kutatói mind az ő nyomdokán haladtak, mégha ennek megfelelő elismeréséről nemegyszer meg is feledkeztek” — írta róla 1957-ben *Horváth Tibor* az *Archeológiai Értesítő*-ben.

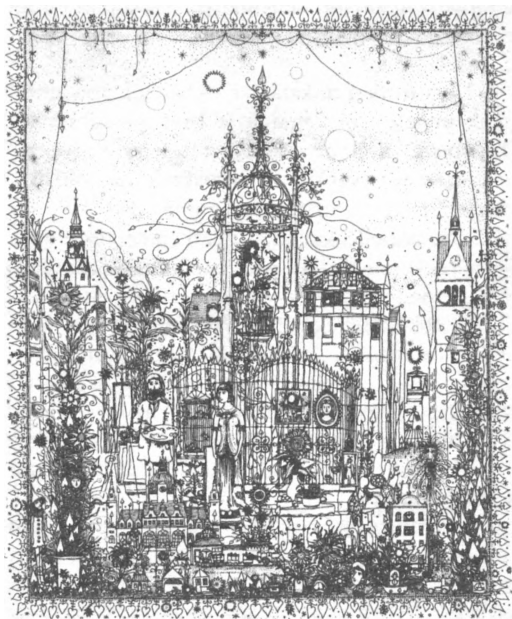
Régészeti vonatkozású írásainak — *Jakabffy Imre* által összeállított — bibliográfiájában számos, maig érdekes és izgalmas dolgozatára bukkanhatunk. *A budafelhevi Szentháromság-templom* (1907), *a Motívumvándorlás a korábbi középkorban* (1914), *az Iszlám és hellenizmus* (1913), *A magyarországi hun uralom néhány emlélete* (1915) s jó néhány más írása a magyar régészet figyelemreméltó teljesítménye.

Szorosan vett régészeti—művészettörténeti munkája mellett nemzeti múzeumi éveiben már jelentek sokirányú érdeklődésének jelei is. Az Archeológiai Értesítőben régészeti bibliográfiákat publikált, 1913-ban összeállította az akkor elhunyt Hampel József munkásságának bibliográfiáját, művelődéstörténeti cikkeket írt, kapcsolatot talált a Nyugat, a Huszadik Század, a Világ köréhez, tagja lett a szabadművészes mozgalomnak stb. 1916—17-ben tudományos eredményei elismeréséül előadásokat tarthatott a bécsi egyetem művészettörténeti tanszékén is.

1918-ban a Magyar Nemzeti Múzeum Régiségtárának *igazgatóörvé* nevezték ki. Ez volt műzeumi—régészeti pályájának csúcsa.

A politikai élet sodrában

A háború utolsó éveiben — az addig szaktudományának védett berkeiben élő — Supka bekerült a politikai életbe is. 1917—18-ban — már a lap legbelső köréhez tartozva — rendszeresen dolgozott a *Világ*ba: vezércikket, tárcát éppúgy írt, mint szerkesztői üzenetet. Felfogására ekkor már a magyarországi polgári radikalizmus egyik jellegzetes és színvonalas változata volt jellemző: ő maga *Jászi Oszkár*, *Szende Pál*, *Braun Róbert* stb. egyenrangú társává vált. Egynémely cikke fontos szerepet kapott a polgári radikalizmus eszmétörténetében (*Törvénytervezet... Világ*, 1917. ápr.

8., *Nemzetiségek vagy földrajzgazdasági egységek*. Világ, 1917. júl. 22., *A nemzeti eszme evolúciója*. 1—5. rész. Világ, 1918. május).

1918 őszén szerepet vállalt az őszirózsás forradalomban is. A forradalom győzelme után a Károlyi-kormány rendkívüli követe lett Prágában. Megbízása az adott körülmények között, a Monarchia széthullásának óráiban, jóval több volt mint a követi megbízások általában.

1919 elején az Új Világ című folyóirat felelős szerkesztője lett, a Tanácsköztársasággal azonban, mint az októbristák általában, már ő sem tudta azonosítani magát. Bécsbe emigrált.

Kényszerpályán

Tizenhét évi múzeumi szolgálat után — az őszirózsás forradalomhoz való csatlakozása miatt — 1921-ben elbocsátották nemzeti múzeumi állásából. Ezzel, bár később is írt még régészeti tárgyú cikkeket, régézpályafutása lezárult, tudományos karrierje megszakadt. *Kényszerpályára került*: tollából-tudásából kellett megélnie — ma azt mondanánk: „marginális értelmiségiként”.

A Világ munkatársa lett: elsősorban politikai és művelődési cikkeket írt. Mint újságírónak három nagy teljesítménye érdemes feltétlenül említésre. 1. Kidolgozta a *Száz magyar élet* című életrajz-sorozat tervét, s ő tette lehetővé a sorozat folyamatos megjelenését. Mint ismeretes, e sorozatban tűnt föl *Móra Ferenc*, aki később többször is úgy emlékezett vissza Supkára, mint aki kiásta őt a „körtöltés mögül”, azaz felfedezte az ország számára. 2. A lap hasábjain meghonosította a művelődéstörténeti publicisztikát: azt a műfajt tehát, amely anyagában és szemléletében tudományos, de stílusában, „hangszerelésében” oldott, s így a szélesebb, nem-szakember közönség számára is „fogyasztható”. 3. Megszervezte a Világ úgynevezett könyvosztályát (1924-ben), s két éven át olyan könyvakciót bonyolított le a lap segítségével, amely nemcsak „ügyes ötletnek” bizonyult, de mind üzleti, mind kulturális szempontból nagy hasznot hozott. Könyvakciójának újdonsága két felismerésre épült. Felismerte, hogy a könyveket, akár lényegesen áruk alatt is, előnyösebb gyorsan eladni; a „raktár kiürítése” pedig üzletileg nemcsak a hagyományos árukereskedelemben, de a könyvkereskedelemben is hasznos. Az árcsökkenés azonban, tudta, nem elég; az újság nyújtotta széles körű nyilvánosság legalább olyan vásárlókedv-növelő, mint az olcsó ár. Ezért egységáros könyvcsoportokat állított össze (5 ezer, 10 ezer, 15

ezer stb. koronás könyvek — az első világháborút követő pénzhígulás évei voltak ezek), s e csoportok listáját rövid, orientáló bevezetőkkel nap mint nap közzétette a Világban. Egy-egy ilyen lista addig volt olvasható a lapban, ameddig a csoport könyveiből tartott a készlet; időnként azonban, frissítésképpen, a kevésbé fogyó könyveket is beleépítette új, más összetételű csoportba. „Könyvkopf”-jait körülbelül két évig írta, nagy erkölcsi és anyagi eredménnyel. Egy *Hatvany Lajos*hoz írott leveléből tudjuk, hogy könyvakcióját Bécsben is szeretete volna megismételni; erre azonban már nem nyílt lehetősége.

Újságírói munkájával párhuzamosan — részben kényszerűségből, részben benső érdeklődésből — a könyvkiadással és -keresedelemmel is tartós kapcsolatba került: *Lantos Adolf* munkatársa lett. A Lantos Rt. sokoldalú, remekül használható munkatársat nyert benne; lektori munkát Supka éppúgy végzett, mint tudományos tanácsadást vagy árverési kéziratkatalogus összeállítását. Tudjuk, Lantos kiadványpolitikáját is igyekezett befolyásolni. Számos könyv az ő ajánlatára jelent meg. Valószínűleg része volt a Móra-írások hatkötetes gyűjteményének kiadatásában is. S mint a Lantos cég alkalmazottja, részt vett a cég által kiadott *Magyar Bibliofil Szemle* (1924/25) munkálataiban is. Hogy ki tanult többet a másiktól: Supka Lantostól vagy Lantos Supkától, nehéz megmondani. Supka mindenesetre sok üzleti fogást, ötletet sajátíthatott el főnökétől.

Kenyérkereső munkái mellett persze Supka „önmagának” is dolgozott. Megírta s 1924-ben Miskolcon megjelentette *A nagy dráma* című könyvét, amely, mint alcíme is elárulja, az „I. világháborús események hátterét” tárta föl. Ez volt Supka legkedvesebb, önmaga által legfontosabbnak ítélt könyve. Ebben (alig néhány évvel az események után!) nemcsak egy fontos történeti szakasz összefüggéseit igyekezett tisztázni, de önnön helyét, lehetőségeit is a világban.

Szinte természetes, hogy könyvével magára vonta az ügyészség haragját.

A Literatura élén

A Világ szerkesztőségétől Supka 1925-ben megvált; nem tudott kijönni *Feleky Gézával*, a lap szerkesztőjével. Mivel nem sikerült Bécsbe költöznie, a német nyelvű Pester Lloyd munkatársa lett — kényszerből és ideiglenesen. Életének ennél is fontosabb változása lett azonban, hogy 1926 januárjában végre megvalósíthatta régi tervét, s

Lantos Adolf segítségével megindíthatta folyóiratát, a *Literaturát*.

A Literatura új típusot képviselt a magyar folyóiratkiadásban. Nehéz is egy-két szóban pontosan jellemezni, s önjellemzése is bizonytalan, váltakozó. „Magazinszerű könyvfolyóirat”, „irodalomismertető folyóirat”, „beszámoló a szellemi életről” — ilyen s ehhez hasonló önminősítéseit ismerjük. A lap leglényegesebb vonásának mégis azt tartathatjuk, hogy tudatosan egyesíteni akarta magában „a bibliografikus könyvárjegyzéket” és a „rendes folyóiratot”.

E sajátos ötvözet létrejöttében némi szerepe a körülményeknek is volt, hiszen Supka csak így tudta kicsikarni Lantos Adolftól a laphoz szükséges pénzt és kiadói apparátust. A kényszerűségből fakadt karakter azonban szerencsésnek bizonyult, s Supka legnagyobb fegyvertényévé vált. A Literatura ugyanis kiváló könyvkereskedői és könyvtárosi segédlet lett. Supka később joggal írhatta: „A hivatalos magyar irodalmi bibliográfia évről évre a Literatura kötetjei alapján dolgozta föl a legújabb magyar irodalmat. Könyvtárak bel- és külföldön a Literatura segítségével tájékozódtak beszerzéseiknél.” Ám lapjának szerepe — a hasonló típusú lapokkal, például a Corvinával ellentétben — nem merült ki ennyiben: Supka a bibliográfiára ráépített egy „rendes folyóiratot” is. A Literatura így olyan magazinná formálódott, mely többnyire rövid, jól megírt, változatos cikkeket, interjúkat, tudósításokban, rövid recenziókban a szellemi élet egészét bemutatta. Sőt a szépirodalom, az irodalmi élet, a művészetek, a tudomány legújabb fejleményei is kimondottan *érdekes, olvasmányos magazinná* álltak össze Supka kezében.

A Literatura munkatársai — bár a lapba alkalmanként jeles tollforgatók is írtak — többnyire nem voltak „nagy nevek”. Az írások javát így, érthetően, maga Supka írta (gyakran névtelenül). Munkatársait azonban kitűnően mozgatta; oly témákat, szempontokat adott nekik, amelyeket azok jól s érdekesen tudtak megírni. A lap jellegéből következően az írások elsősorban informatívak, tájékoztató jellegűek voltak: Supka nagy számban közölt interjúkat, beszámolókat, tudósításokat. Amikor tehette, külföldi beszámolókat is íratott; ismeretes, hogy például *Radnóti Miklós* is egy ilyen írással szerepelt a lapban. Ugyanakkor *Ráth-Végh István* és a saját írásai az érdekességet is „szállították”.

A Literatura első négy évfolyama (1926—1929) Lantos Adolf kiadásában jelent meg, Supka ekkor „csak” csinálta a lapot. Ez időben a példányszám tartósan elérte a 3500-at, ami az akkori viszonyok

között szép sikernek számított. 1929 végén azonban Lantos új magazint indított (*Lantos Magazin*), és Supka minden érvelése, tiltakozása dacára — ebbe a Literatúrát is beleolvastotta. A döntés hibásnak bizonyult, a Lantos Magazin alig egy év után befulladt. Ezzel elvileg újra megnyílt a Literatura kiadásának lehetősége. Az előfizetési lista körül azonban hosszú, áldatlan vita kerekedett Lantos és Supka között, s így a lap öt hónapig semmilyen néven nem jelent meg. Végül 1931 májusában újraindult ugyan a Literatura, de ettől kezdve Lantos helyett maga Supka lett a kiadó is, s az előfizetők kétharmada lemorzsolódott.

1931 májusától 1938 decemberéig Supka egyedül tartotta fenn a lapot. Állami vagy tőkés szubvenciót nem kapott, pénzt hozó, úgynevezett rejtett hirdetések nem vállalt. Egyedül előfizetőire támaszkodott; olykor saját zsebébe is kénytelen volt belenyúlni. A Literatura fönmaradását tovább nehezítették a kérészerű konkurrens lapok is. Öt év kemény munkájával, 1932 és 1937 között Supkának mégis sikerült stabilizálnia magazinját, mely mindmáig példája lehet e műfajnak. Előfizetőinek száma 1650 körül állandósult.

Rövid időre Supka a Magyar Hírlap segítségét is meg tudta szerezni; ez főleg az adminisztráció, inkasszó stb. területén hozott könnyebbséget. 1938 nyarán azonban a Magyar Hírlapot a kormány intézkedése megszüntette, így a Literatura újra egyedül maradt. Nem sokáig, mert sorsa őt is utolérte: 1939 januárjától többé nem jelenhetett meg.

A szellemi élet megszervezéséért

Supka Géza, ma már tudjuk, nemcsak kiváló szerkesztő volt, de a szellemi élet — s ezen belül elsősorban a „könyves világ” — egyik nagy szervezője is. Már a húszas években világosan látta, hogy a kultúra legfőbb termelőjének és fogyasztójának, az értelmiségi polgárságnak megcsappantak anyagi lehetőségei, s így a művelődési élet fönntartása a „hagyományos” módon mind nehezebbé vált. A vásárlóerő csökkenése ugyanis nemcsak a kulturális termékek (könyvek, folyóiratok, képek stb.) viszonylagos keresletét vetette vissza, de a gazdasági élet hanyatlása egzisztenciájukban fenyegette az alkotókat, sőt részben még az üzleti elven működő közvetítőket (kiadókat, könyvkereskedőket stb.) is. A kiút, vélte Supka, csak a kulturális élet „megszervezése”, a korszerű, a szellemi élet harmonikus fejlődését lehetővé tevő intézmények és szervezeti keretek kiépítése lehet.

Az események persze bebizonyították, hogy Supka fő célkitűzése az adott körülmények között megvalósíthatatlan. Terveit a társadalom fejlettségi szintje eleve kudarcra ítélte. A kulturális közélet fejlődési irányait azonban jól ismerte fel, s ötleteinek, részletterveinek többsége olyan volt, amely előre vihette — s vitte is — e tendencia kibontakozását.

Számos ötlete közül legismertebbé a *könyvnap* intézményesített megszervezése vált. Indítványát, amelyben az „országos könyvnap” évről évre való megtartását javasolta, 1927. május 23-án nyújtotta be a Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesületéhez. Javaslatához 16 nyomtatott oldalra terjedő, részletes tervezetet mellékel. Tervének megvalósítására először 1929 májusában került sor.

A könyvnapot Supka „a kormányzat erkölcsi égisze alatt, a sajtó támogatásával s az egész magyar társadalom bevonásával” akarta megvalósítani; elképzeléseinek e hármasság volt a foglalata. Nemcsak könyvnapi terveit jellemezte ez: erre épült, ezt célozta minden egyéb ötlete, terve is. Pontosabban: célja éppen a *kormányzat, a sajtó és a „társadalom” irodalomhoz, szellemi élethez való viszonyának átrendezése* volt. Új kulturális politikát kívánt, amely elősegítette volna a szellemi élet szerkezetének, anyagi bázisának átalakulását.

E törekvése vezette el az IGE (teljes nevén: Írók Gazdasági Egyesülete) megalapításához is. Ezt a tömörülést ugyan nem ő kezdeményezte, hanem *Pakots József*, de az egyesület létrejöttében, végleges formájának kialakításában és a közvélemény ez irányú „megdolgozásában” Supkának is oroszlánrésze volt. A Literatúrát például nagyrészt az IGE céljainak szolgálatába állította; jellemző, hogy a Literatura már az IGE hivatalos megalakulása (1932. május 23.) előtt egy hónappal az egyesület hivatalos lapjának nyilvánította magát. De Supka nagyban szolgált például az IGE célkitűzését, a *magyar írók szociális helyzetének fölmérését és megismertetését* szociográfiai vázlatával (*A magyar író 1932-ben*), amely alighanem első volt e nemben. Gyakorlati haszna ugyan alig lett, eszmei jelentősége azonban óriási: a kulturális kormányzat — akár akarta, akár nem — első ízben volt kénytelen szembenézni az írók — kormányzati orvoslást is igénylő — helyzetével.

Az IGE első szakaszában Supka alelnök volt, s Pakots mellett az egyesület egyik legtevékenyebb vezetője.

Sokféle munkássága mellett hosszú ideig szerepet vállalt az egyik legjelentősebb baloldali kulturális egyesületben, a Vajda János Társaságban is.

Hosszú éveken keresztül egyik vezetője volt a társaságnak, pódiumán számos alkalommal fölépített előadóként, s a Literatúrát, amíg a lap élt, a társaság népszerűsítésének szolgálatába állította.

Újra a politikában

1939. január elsején — az 1938. évi XVIII. törvény cikk rendelkezése értelmében — a Literatura már nem jelenhetett meg. Supka — „kézírású levél helyett” küldött — nyílt levélben búcsúzott olvasóitól. Szerencséjére 1934-től, részleges rehabilitációját követően, a Széchényi Könyvtár munkatársa volt*, így lapja megszűnésével legalább ez a bázisa megmaradt. De ahol s amíg lehetett, irodalmi tevékenységét folytatta, s könyveket írt. *Az élő toll* című 1940-es antológiában például, mely az akkor kényszerből megszaporodó antológiák egyik érdekes darabja volt, megírta *A hatalom szimbolikája* című mesteri tanulmányát. E dolgozatának már tárgyválasztása is beszédes: a hatalomról írni, annak természetét elemezni akkor állásfoglalást jelentett! Írásának emellett külön jelentősége, hogy ez volt az első magyar szemiotikai, azaz a jelekkel és jelrendszerekkel foglalkozó tanulmányok egyike — Supka sokoldalú képzettségének s invenciójának szép bizonyítéka.

A háború alatt részt vett az ellenállási mozgalomban is. A felszabadulás után mint elnök rövid időre a Magyar Nemzeti Múzeum élére került, s akadémikus lett. Tudományos, illetve tudományközéleti szerepénél azonban ekkor már fontosabbnak bizonyult politikai szerepvállalása: 1945-ben a Polgári Demokrata Párt elnökévé és országgyűlési képviselővé választották. Szerkesztette az újraelélesztett Világot is, mely az új körülmények között a polgári radikalizmus hagyományait folytatta.

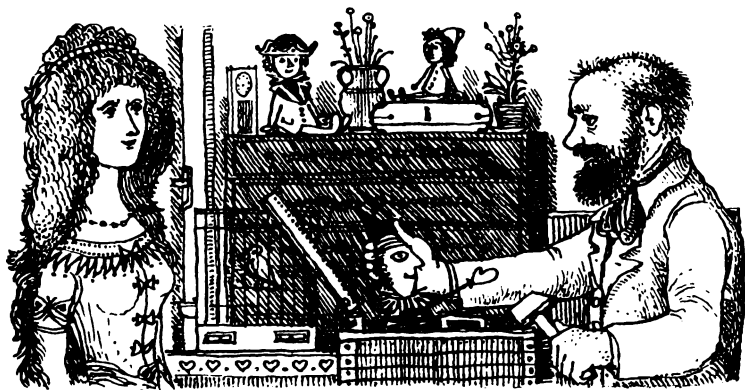
A fordulat éve után fölhagyott aktív politikai és közéleti tevékenységével. Szellemi életünk peremére került.

1956. május 25-én halt meg Budapesten. A Kossuth-díjat, tevékenységének jócskán megkésett, de sokszorosan kiérdemelt elismerését, alig néhány nappal azelőtt kapta meg.

Élete végén — „kéziratul régész-muzeológusok számára” — megírta tudományos pályája emlékeit. A kézirat fölé címül ezt írta: *Egy elfecsérelt tudós élet*. Ne tagadjuk, a magyarországi régészetet tekintve igaza volt; tudósi pályafutása — sajnos — elfecsérlődött, életműve torzó maradt. Rengeget minden benne rekedt. Kényszerpályáján azonban sokat adott: tevékenysége a 20. századi magyar művelődéstörténet nagy jelentőségű tételé lett. Működésének, szerkesztői, szervezői és közirói tevékenységének súlya — a magyar művelődés egészét tekintve — nagyobb, mint egy mégoly kiváló régészé. Művelődésünk történetében „fontos művelődési poszt és történeti szerep” betöltője volt; egymagában is hiányt — intézményt — pótol.

Lengyel András

* Supka Gézá — az öszirózsás forradalomban vállalt szerepe miatt — 1921. február 7-én fegyelmileg fosztották meg állásától. Supka kívánságára — ő ugyanis elmozdításának felülvizsgálatát kérte — Hóman Bálint, a Vallás- és Közoktatási Minisztérium akkori feje 1934-ben felülvizsgálta az 1921-es állásvesztésre ítélő határozatot, amelyet „dorgálásra” változtatott. Supka Géza így került az Országos Széchényi Könyvtár kötelékébe, amelynek jogilag hat hétig (1934. VII. 21-től IX. 5-ig) volt munkatársa. Rehabilitálását követően ugyanis ekkor ő maga kérte nyugdíjaztatását. — A fenti adatokat dr. Haraszthy Gyula bocsátotta kutatásai alapján rendelkezésünkre — A szerk.

Egy falusi könyvtáros halálára

A Könyvtáros húszéves, kissé poros számaint lapozgatom. Keresem *Varga Dezső* nevét. A *Levél Kővágóórsról* című írásból megtudom, mi mindent tettek a kis, Balaton-környéki faluban a könyv, a könyvtár megszerettetéséért. Varga Dezső a szerény, de kemény, dolgos ember szemérmes visszahúzódsával végig többes számot használ, amikor az olvasómozgalom eredményeiről vagy a helyiséggondokról ír.

Az ország első kiskörzeti könyvtárának főhivatású könyvtárosa volt.

Festőként és mázolóként dolgozott még 1962-ben is, amikor a kővágóórsi községi könyvtár tiszteletdíjas könyvtárosa lett. Midőn pedig 1963-ban három tagközséggel megalakult a *körzeti könyvtár*, négyórás állást kapott. Erről is tudósított, de nem a „hivatalos dolgokról”, hanem arról, hogy az öregeknek és a betegeknek házhoz vizsik a könyvet, s szeretnék, ha minden családban lenne legalább egy olvasó, továbbá, ha a falun élők is olvasnák a mai magyar irodalmat. Ő ezt tette. Már idős fejjel kezdett el tanulni, rendszeresen és tudatosan művelte magát, s a falu legjobb olvasója lett.

1965-ben teljesült nagy álma: könyvtára felújított, önálló épületbe költözhetett, ő pedig hivatalosan is a már öt tagkönyvtárból álló körzeti könyvtár főhivatású könyvtárosaként dolgozhatott.

Az avatóünnepségen a könyvtár létrehozásában nagy anyagi áldozatot vállaló termelőszövetkezet Kossuth-díjas elnöke mondotta az ünnepi beszédet. A vendégek között, külföldi könyvtárosok társaságában ott volt *Sallai István* is. Dezső bácsi, a házigazda, nagyon izgult. Amikor az elnök kijelentette, hogy teljesen nyugodt, mert a könyvtár jó kezekben van — talán el is pirult. De nem fedkezett meg olvasóiról, a gyerekekről és a felnőttekről, akik segítettek a szép új intézmény létrehozásában. Természetesen könyveket osztott szét közöttük. A szűkebb körű fogadáson is arról beszélt, milyen nehéz egy nem-olvasó felnőtt pa-

rasztember vagy munkás kezébe könyvet varázsolni. Mi tudjuk: mindig megpróbálta, legtöbbször sikerrel.

Az ünnepségek lezajlottak és ő lenyűgöző energiával látott munkához. Elsajátította a könyvtárosság szakmai fogásait: leltározott, raktári katalógust szerkesztett, olvasómozgalmi akciókat szervezett. És közben olvasott, olvasott... Gyakran naivan, de szívből jövő őszinteséggel panaszkodott: kénytelen az érkező új könyveket mind elolvasni, mert nem eshet meg vele az a szégyen, hogy nem tud olvasóinak valamelyik regényről véleményt mondani.

Munkája eredményeként a kővágóórsi körzeti könyvtárat Veszprém megye, sőt az ország egyik legjobb falusi intézményeként kezdték emlegetni. Hivatalos elismerést is kapott. 1968-ban *A szocialista kultúráért*, 1971-ben a *Veszprém megyéért* kitüntetését. Ő maga azt értékelte a legtöbbször, hogy a falu lakossága elfogadta közművelődési munkásságának a volt festőmestert, a könyvtárostársadalom pedig befogadta és mint egyenrangúval bánt vele.

Eszményi népművelő, könyvtáros volt. Egyszerű, de művelt, szerény, de szívós és megbízható. És az ügy megszállottja. Felesége méltó segítőtársa, aki nyugdíjaztatása után hivatalosan is átvette tőle a könyvtár vezetését. A gyakorlatban azonban — mint korábban — továbbra is együtt dolgoztak. A nem várt gazdasági, közigazgatási változások, az egyre gyakrabban jelentkező betegség elkedvetlenítették. De még mindig tudott újítani. Feleségével elvállalta egy másik községi könyvtár vezetését. Újra tiszteletdíjasként. Terveket szőtt, nagy olvasótoborzó akciókról beszélt. De ezek már nem válhattak valóra...

1982. szeptember 21-én, életének 77. évében meghalt Varga Dezső, a kővágóórsi körzeti könyvtár nyugdíjas könyvtárosa. Akik ismerték — a könyvtárosok közül nem kevesen — megőrzik emlékezetükben.

Halász Béla

Értékelemzés

A munkaszervezés egyik lényeges tevékenységi köre a különféle munkafolyamatok, munkaműveletek, munkafogások, munkamódszerek ésszerűsítése, tökéletesítése. Ezt segíti elő az értékelemzés néven ismert vizsgálati eljárás, melynek célja, hogy az ipari és egyéb termékeket, illetve szolgáltatásokat minél kevesebb költséggel, minél jobb minőségben s a rendeltetésüknek leginkább megfelelő formában állítsák elő. Az értékelemzés során tüzetesen, kritikusan vizsgálják a termékek gyártásának menetét, igyekeznek kiküszöbölni azokat a felesleges munkamozzanatokat, anyagokat, amelyek drágítják az előállítás, vagy — kisebb-nagyobb mértékben — akadályozzák, hogy a termék tökéletesen betöltse funkcióját, megfelelően a társadalmi szükségletnek.

Az értékelemzés módszerét első ízben *Lawrence D. Miles*, a General Electric Vállalat szakembere dolgozta ki 1949-ben. Az értékelemzés ismereteit összefoglaló monográfiája máig is alapvető mű. (Magyarul 1973-ban jelent meg.) Az értékelemzést elsősorban az ipari termékek költségcsökkentő, minőségjavító tényezőjeként szokták alkalmazni, de ennél szélesebb körben is felhasználható, általában minden olyan munkavégzés esetében, amelyben a termékek előállításának mozzanatai

ellenőrizhetők, s minőségük és használatuk mérhető vagy megítélhető.

Az értékelemzés tehát a gazdaságosság, az ésszerűsítés, a kritikai és újító gondolkodás egyik eszköze, ezért alkalmazása különösen indokolt jelenlegi, nehezebb gazdasági körülményeink között. Felhasználása nemcsak költségmegtakarítást eredményezhet, hanem elősegítheti a nagyobb horderejű újítások, innovációk (*Könyvtáros* 1982/3. sz.) létrejöttét is.

A termékek értékének megközelítési szempontjai

A termékek (produkumok) értékének fogalmát gazdaságilag a következő főbb kategóriák szerint jellemezhetjük: 1. a csereérték azokat a tulajdonságokat, minőségi tényezőket jelenti, amelyek alkalmassá teszik a terméket arra, hogy részt vegyen az adott gazdasági környezetben, forgalomban, mint a tényleges csere tárgya; 2. a költségérték mindannak a munkának és anyagnak végösszege, ami a termék létrehozásához szükséges; 3. a becserérték, piaci értékítélet azoknak a tulajdonságoknak rangsora, amelyek lehetővé teszik a termék eladását; 4. a használati érték fejezi ki a termék összes olyan tulajdonságát, minőségi és mennyiségi tényezőjét, ami együttesen szabja meg a termék fogyasztói felhasználását.

A termékek gazdaságilag meghatározható értékében mindig kifejezésre jut a tudományos-műszaki ismeretek alkalmazásának valamilyen színvonala. Ezért az értékelemzés arra is kiterjed, hogy a felhasználható szakmai ismeretek milyen mértékben épülnek be a termék előállítási folyamatába, illetőleg milyen meglevő szakmai ismereteket használhatnának még fel a különféle munkafolyamatokban. E tekintetben lényeges szerepe van a folyamatos információszolgáltatásnak, ami lehetővé teszi, hogy a termék összehasonlító vizs-

gálatára vonatkozóan minden releváns, azaz lényeges adat rendelkezésre álljon.

A termék értékét igen szerteágazó társadalmi—gazdasági összetevők határozzák meg, ezért az értékelemzéshez szükséges ismeretek, információk is nagyon sokrétűek. A tudományos—műszaki, vezetési—szervezési, gazdasági—piaci (marketing) ismeretekeken kívül fontos szerep jut a pszichológiai társadalom-pszichológiai, szociológiai ismereteknek, valamint azoknak az információknak és adatoknak, amelyek az alkotó—kritikai gondolkodást serkentik. Ezért fontos, hogy az értékelemzést végző munkacsoportban (teamben) legyen egy „gondolkodó szakember”, aki folyamatosan kritikailag, kételkedően vizsgálja a kialakult rutinmunkát, és észreveszi azokat a „gyenge pontokat”, amelyeknek kiküszöbölésével javítható a termékek értéke, csökkenthető vagy megszüntethető a munkamozzanatok végzésében tapasztalható „pazarlás”.

Az értékelemzés, mint szemléletmód és gyakorlat általában nem rokonszenves azoknak, akik szeretnek belesüppedni egy megszokott, számukra már kényelmes munkavégzési eljárásba. Az ilyen maradi, nem rugalmas gondolkodású és magatartású emberek miatt nehéz végrehajtani a munkafolyamatok változtatását, megújítását. Az értékelemzés éppen arra irányul, hogy alkalmas módszerekkel mélyen behatoljon a szervezetek (vállalatok) tevékenységébe, s a termékek, anyagok, eljárások vizsgálatával felkavarja, felszínre hozza a leüledett korszerűtlenségeket, káros nézeteket,

segítsen leleplezni a mondvacsinált akadályokat, utat törjön a kedvezőbb megoldásoknak, s állandóan ébren tartsa az alkotó kételkedést a jelenlegi gyakorlattal és költségekkel szemben. Az értékelemzés ezáltal érvényesítheti azt a régi arany szabályt, hogy a jó igazi ellenfele nem a rossz, hanem a jobb.

Értékelemzés és racionalizálás

Mind az értékelemzés, mind a racionalizálás jelmondata lehetne *Bertolt Brecht* felszólítása: „Vizsgáljátok, szükségszerű-e az, ami megszokott!” Az értékelemzés is, a racionalizálás is azon igyekszik, hogy megtörje a szokás hatalmát, a begyepesedett rutint, elsősorban a termékek költségcsökkentésének és funkciójának javítása érdekében. Minden munkamozzanatban tetten érhető a szükséges és a fölösleges lépések „dialektikája”, ami a fölösleges lépések fokozatos megszüntetését teszi lehetővé. Ebből is következik, hogy a racionalizálást úgy szokták jellemezni, mint „az elhagyás művészetét”. Az értékelemzés segít abban, hogy a racionalizálást ne felületes elgondolások, „megérzések” alapján, hanem tények pontos ismeretében kezdeményezzék, hajtsák végre.

A munkafolyamatok javítása, ezáltal a termék értékének növelése céljából a következő kérdésformulát lehet alkalmazni:

Jelenlegi módszer	Módosítási változatok
Mit csinálunk? Miért?	Mit csinálhatnánk még?
Hol csináljuk? Miért ott?	Hol csinálhatnánk még?
Mikor csináljuk? Miért akkor?	Mikor máskor?
Ki csinálja? Miért ő?	Ki csinálhatná még?
Hogyan csináljuk? Miért úgy?	Hogyan csinálhatnánk még?

Ez az egyszerűsített formula egyaránt tartalmaz tárgyi, térbeli, időbeli, illetve személyi, eljárási (technológiai) elemeket. A kérdések természetesen bővíthetők, további alcsoportokra oszthatók a körülményeknek megfelelően. Az értékelemzés szempontjából az a lényeges, hogy mindig „rákérdezzünk” a költségtényezőkre, és alaposan megvizsgáljuk s kialakítsuk a különféle tényezők egymáshoz kapcsolódását oly módon, hogy a lehető legkedvezőbb végeredményt kapjuk. Ezáltal elősegíthetjük a szervezeten belüli, valamint a szer-

vezetek közötti együttműködést, így például a valós társadalmi szükségletek kielégítésére létesülő gazdasági társulásokat, munkaközösségeket, amelyek bővítik a termékek és szolgáltatások körét.

A jelenlegi helyzetben alapvető feladat a jövedelmező, vállalkozó szellemű gazdálkodás. Az értékelemzés fontos szerepet tölthet be a gazdasági reform eszköztárában azáltal, hogy mindig kezdetlenül veti fel, vizsgálja a termékek társadalmi hasznosságát, és széles körű elemzéssel mutat rá a szükséges változtatásokra.

Értékelemzés és minőség

Az ipari és az egyéb termékek előállításához általában a következő legfőbb összetevők szükségesek: anyag (nyersanyag, feldolgozott anyag); energia; gép (berendezés, műszer, szerszám, eszköz); emberi munkaerő; ismeretháttér (információkészlet, információellátás). A termékek minőségét ezeknek az elemeknek a minősége határozza meg külön-külön és együtt, a termékek rendeltetése szerint rendszerbe foglaltan. A mai „anyag- és energiaszegény” helyzetben kiemelkedően fontos szerephez jutnak az emberi tényezők, mind azok a gondolatok, ötletek, régebbi tapasztalatokból levont újszerű következtetések, amelyek javíthatják a termékek minőségét, az előállítás munkafolyamatait, az értékesítés lehetőségeit.

Az értékelemzés akkor működik jól, ha kiterjed minden említett összetevőre, tehát az emberi tényezők és az információellátás vizsgálatára is. Ezzel kapcsolatban megemlíjtük azt az érdekes analógiát, amelyet *Frederick Oughton* fedezett fel a fizikából ismert Heisenberg-féle bizonytalansági elv, illetve az értékelemzés folyamatos működése között. Miként a fizikai vizsgálat, mérés befolyásolja a vizsgált jelenséget, úgy az értékelemzés megléte is már eleve hat a munka minőségére: az emberek általában jobban dolgoznak annak tudatában, hogy állandóan vagy időközönként figyelik, mérlegre teszik, elemzik tevékenységüket. Mindez persze nem szüntetheti meg teljesen a minőségi eltéréseket, hiszen — *Montaigne*-t idéz-

ve — „a legegységesebb emberi tulajdonság a különbözőség”.

A munkát végző szakemberek értékének megítélése nem választható el a teljes emberi személyiség értékétől, minőségétől. E tekintetben az általános intelligencia, a speciális tudás (tehetség), valamint a jellembeli tulajdonságok (szorgalom, fegyelmezettség, becsületesség) együttes értékét kell mérlegelnünk. Az ide vágó problémák azonban már jórészt a filozófia szakterületeihez, elsősorban az általános értékelmélethez (axiológiához) és az erkölcsstanhoz (etikához) tartoznak.

Györe Pál

IRODALOM

- Gáll Ernő*: Értelmiségi alkotás — alkotó értelmiség. = Korunk, 1974. 4. sz.
- Magyar Beck István*: Kísérlet a tudományos alkotás produktumának interdiszciplináris meghatározására. 1976. Akadémiai
- Miles, D.L.*: Értékelemzés. 1973. Közgazdasági
- Oughton, F.*: Value analysis and value engineering. London, 1969. Pitman
- Pálmay Zoltán*: Az értékelemzés, a költségcsökkentés új módszere. = Újítók Lapja, 1967. január
- Prátser Endre*: Értékelemzés. 1976. Munkaügyi Kutatóintézet
- Temesszentandrás Guidó*: Az értékelemzés szerepe az ipari vezetés információrendszerében és a vállalati döntések előkészítésében. = Vezetési ismeretek. 3. köt. 1971. Közgazdasági

Szerkesztői üzenetek

Dr. Juhász Imréné (Egyesült Villamosgépgyár):

Mivel a külföldi hírlapok és folyóiratok előfizetésének, a megrendelések egyeztetésének kérdései nagyon élénken foglalkoztatják a könyvtárak és könyvtárosok széles köreit, következő számunkban cikket közlünk a periodikák behozatalával összefüggő problémákról.

Egy kitüntetett szakkönyvtárosnak:

Nevét — vagy kétszáz, augusztus 20-án kitüntetett tanácsi közművelődési, iskolai és más könyvtáros nevével együtt azért nem láthatta de-

cemberi számunkban, mert a Művelődési Közlöny az év végéig nem adta közre az alkotmány-napi kitüntetettek névsorát. Mi is úgy véljük, hogy ezeknek az állami és társadalmi elismerést bizonyító fontos személyi információknak az elmaradása szegényíti a lap információs tartalmát, és megszakíthatja folyóiratunk évtizedes tájékoztatási gyakorlatának folyamatosságát. Mivel más forrásból (például a hálózati központoktól) a szükséges információkat mi nem tudjuk megszerezni hiánytalanul és pontosan, meg kellett várunk a megkésztett közzétételt a művelődésügyi hivatalos lap idei első számában. Ennek alapján közölni fogjuk a kitüntetettek teljes jegyzékét.

Gross Arnold

Kevés művész mondhatja el magáról, hogy fel tudja idézni műveiben a gyermekkor tisztaságával eltűnő vágyakat, álmokat — talán ez az oka, hogy a *Gross Arnold* által teremtett világban otthon érzik magukat a nézők. Művészetének e vonzó, hívogató jellegét elsőként a mesterének tisztelt *Kondor Béla* fedezte fel.

1929 novemberében született Tordán. Első tanára édesapja volt, akivel együtt járták az erdélyi tájakat, s festették az elébük táruló látványt. Tanulmányait tizenhat éves korától a budapesti Iparművészeti, majd a Képzőművészeti Főiskolán folytatta *Kádár György*, *Konecsni György*, *Hincz Gyula* és *Koffán Károly* tanítványaként. Számos sikeres magyarországi kiállítása közül megemlítjük a budapestieket (1956, Fényes Adolf terem; 1964, Mednyánszky terem; 1970, Dürer terem), a külföldiek közül pedig a Los Angelesben, Amszterdamban, Rómában, Helsinkiben, Tokióban, Londonban rendezettek. A krakkói biennálén kétszer is első díjat nyert. Kétszeres Munkácsy-díjas.

Gross, úgy tűnik, egy témára — boldogság, barátság, szeretet — készült, finoman cizellált művei elbeszélő jellegűek, „olvasásra” készítenek. Bárhol kezdjük is el az „olvasást”, és merülünk el a szívderítő és üdítően groteszk részletek felfedezésében, mindig elérkezünk az összkép — minden aprólékosság ellenére is — tiszta és világos szerkezetéhez, a legkisebb részletben és az egészben egyaránt tükröződő harmóniához. Művein minden felfelé tart, „növekszik”, ellensúlyozásul finom vízszintes vonalhálót terít ki a síkba.

Elődei a középkor „paradicsomkertecskét” festő miniátorai s minden korszak Aranykor-idézói. Finom szálak kötik a szecesszióhoz és a szimbolizmushoz: a dekoratív szépség, a vonal hajlékonysága mellett néhány motívuma is ezekben gyökerezik. Az emberfejű virágok *Gulácsyt*, *Nagy Sándort* és feleségét s mindnyájuk közös ösét, *Odilon Redon* szomorú „ember-virágait” idézik, de velük ellentétben Gross teremtményei a fény, a boldogság hordozói. A fauna dekoratív stilizálása, az em-

bernek és természetnek a felismert azonosságig való közelítése a vonal bármilyen tartalomhoz hajlítható nyelvével nála is sajátos, az embert és a természetet együttlátó szemléletmódból fakad. De nemcsak a századfordulóra utaló motívumok, a dekoratív részletek, hanem mindenekelett az Aranykor idézése, egy erősen szubjektív idea-világ megépítése a közös vonás. Elődeivel szemben Gross nem utal vissza közvetlenül a mítoszra vagy a mesére.

Műveinek visszatérő témája a kert (Emlékek kertje I—III., Művészek kertje), melyben a teljesség megvalósulhat. Kompozíciós módszere mellérendelő, számtalan motívumot sorakoztat egymás mellé különböző síkokba rendezetten. Művein a pompázatos tájban — legyen az virágos kert vagy bizarr homlokzatokkal díszes város — mozgó számtalan figura típusokat, életformákat jelöl. Szoros egymáshellettiségük a lehetséges kapcsolatokat, a sokféleségben rejlő egységet sugallja. A síkban szétterülő kompozíció, a variációk sokasága az időbeli és a térbeli folytathatóság gondolatát hordozza.

Fontos kelléke Gross grafikáinak a játék, leggyakrabban játékvonatok gördülnek képein. Kedveli az applikációt, a fém, üveg, csipke beépítését (például a Penta Hotelban látható két olajjal, illetve kevert technikával készült nagyméretű művén) vagy a rézkarctechnikán belül maradvány más anyagok, így a csipke anyagszerű felidézését, keretként való alkalmazását (Kis műteremház, Kertvárosi álom II.).

Az elképzelt világ, a mesehangulat, az elmúlt időket idéző tárgyak és a mesterséges, ugyanakkor gyermeki világot jelző játékos elemek az elvágódás hangulatát hordozzák, mégsem távolítanak el, hanem mindennapjainkat megszüpítve közénk hozzák a mesét: a Belvárost az Erzsébet hiddal, a római Spanyol lépcsőt, a Versailles-i kerteket és képzelte tájakat — légies figurákkal és a növényi létezés boldogságával felruházott fantázialényekkel benépesítve.

Gellér Katalin

Tanulmányok a szakszervezeti könyvtári munkáról

A szakszervezeti könyvtárosok által írt tíz tanulmány a könyvtári munka különféle területein szerzett gyakorlati tapasztalatokat adja közre. A kötetet nyitó írásban (*A szakszervezeti könyvtárak helyzete és fejlődésük jellegzetességei*) *André Miklós* nagy alaposággal és érzékletesen mutatja be a szakszervezeti könyvtárügy fejlődését, amely a SZOT elnökségének 1971. március 29-i könyvtári állásfoglalása nyomán bontakozott ki. (Több tanulmány is hivatkozik erre a dokumentumra, időközben azonban megjelent a Szakszervezetek Országos Tanácsa elnökségének 1980. szeptember 29-i határozata, amelyet a kötet függeléke tartalmaz a SZOT kulturális, agitációs és propagandaosztályának irányelveivel együtt.) A tanulmány a könyvtáraknál a magyar munkásmozgalomban játszott szerepéből kiindulva foglalkozik azzal, hogy a mai munkahelyi nevelésben is miért van szükség szakszervezeti könyvtárakra. Felteszi a kérdést, hogy a jobb anyagi körülmények, a bővülő működési lehetőségek ellenére miért nem növekszik az olvasók száma? Azt is hangsúlyozza a szerző, hogy a kellő tárgyi és személyi tényezők mellett olyan érdek- és értékrendszernek kell kialakulnia, amely szerint a műveltség előnyt jelent. Az elért eredmények és a jelenlegi gondok számbavétele után felvázolja a fejlődés lehetséges irányait, s utal azokra az előnyökre, amelyeket a különféle hálózatokhoz tartozó könyvtárak együttműködése kínál.

Fekete Györgyné tanulmányában elméleti áttekintését adja a reklám, a propaganda, a PR (public relations) fogalmának, majd megvizsgálja, hogyan értelmezendők ezek a könyvtári munkában. Bemutatja azokat a jól bevált módszereket és eszközöket is, amelyeket Fejér megyében a mindennapi könyvtári propagandában alkalmaznak. A hatást, ahogy írja, nehéz mérni, s a legkisebb eredmény eléréséhez is változatos, ötletes, állan-

dó, tervszerű és céltudatos tevékenység szükséges.

Keszthelyi Károly az olvasókkal és a könyvtárokkal folytatott beszélgetések alapján írta meg a Baranya megyei szakszervezeti könyvtárakban kialakult olvasói és könyvtárhasználati szokásokat. Munkáját gondolatébresztőnek szánta, azzal a céllal, hogy erre a területre irányítsa a figyelmet.

Dénes Pál a szocialista brigádok és a könyvtárak kapcsolatáról szerzett húszéves Szolnok megyei tapasztalatokat adja közre, mégpedig úgy, hogy nem hallgatja el a könyvtárak egy részének munkájában fellelhető formalizmust sem. Áttekinti a brigádok művelődési-olvasási igényeinek felkeltésére alkalmas formákat és módszereket, s ismerteti a jelenlegi gyakorlatban még széles körben el nem terjedt újításokat (rádiós ankét, irodalmi kirándulás, olvasótábor).

Sövegjártó Lászlóné a Vas megyei SZMT Központi Könyvtár belső munkaszervezését írja le, részletesen és alaposan megfogalmazott munkaköri leírásokkal. Véleményünk szerint a korszerű munkaszervezetben dolgozó intézmény bemutatása hasznos, mert akár mintát is adhat a központi könyvtárak munkaszervezésének továbbfejlesztéséhez.

Lengyel Lászlóné a szakszervezeti központi könyvtárak módszertani munkáját veszi bonckés alá. Abból indul ki, hogy ez a tevékenység nagymértékben függ a központi könyvtárak személyi, szakmai és tárgyi feltételeitől, hasznosítását viszont döntően befolyásolják a tagkönyvtárak adottságai és lehetőségei. Ezért a szerző a hálózati központi könyvtárak és a tagkönyvtárak helyzetét, legfontosabb adatait és tényeit egyaránt vizsgálja.

Belicza Ilona a Békés megyei letéti könyvtári ellátást mutatja be. Javasolja, hogy a letéti könyvtárak típusba sorolásakor ne csak a dolgozói, hanem az olvasói létszámot is vegyék figyelembe.

A letéti I. típusú könyvtárakban tevékenykedő munkatársak esetében például indokoltnak tartja a függetlenítést, ha az olvasók száma 500 felett van, és a szakszervezeti könyvtár egyesült a műszakival.

Habay Lászlónak két értékes tanulmánya jelent meg a kötetben. Az első A központi könyvtárak állománygyarapítási problémái (Borsod megyei tapasztalatok alapján) című, leszögezi: Nehéz elég tenni annak a követelménynek, hogy a letétbe adott könyvek 60 százaléka két éven belül megjelent, új kiadvány legyen. Bírálja a könyvkiadást, amely nem jelentet meg folyamatosan nagy példányszámban beszerezhető értékes, olvasmányos, általános érdeklődésre számot tartó könyveket. Figyelemre méltó az a felsorolása, amelyből megtudhatjuk, hogy kik és milyen céllal veszik igénybe a központi könyvtár, illetve a letéti könyvtárak szolgáltatásait. Tanulságos a hírlapolvasót nem működtető könyvtár felmérése a folyóiratok használatáról is. Második tanulmányában a szerző a szakszervezeti könyvtárak katalógushelyzetét

vizsgálja meg, és vázolja a gondokból kivezető lehetséges utakat. Megtudhatjuk például írásából, hogy a miskolci SZMT Központi Könyvtárban található a legteljesebb formában sommás raktári katalógus, s ez nemcsak raktári, hanem egyúttal leltári nyilvántartás is. A házi szabályzat szükségességének hangsúlyozása mellett a szerző a különböző típusú könyvtárak katalógusait, szerkesztésük alapelveit is ismerteti, s egyben ötleteket ad a kisebb önálló könyvtárakban lehetséges áthidaló megoldásokra.

Gálné Ballagi Ágnes a lakóterületi olvasóknak is kölcsönző budapesti szakszervezeti könyvtárak működési feltételeiről, tevékenységéről számol be. 1980-ban 27 ilyen könyvtár működött. Jelentőségük a fővárosban azért is nagy, mert teendők közé sorolják a munkáslakosság kulturális ellátásának javítását is. Elgondolkoztató viszont, hogy még itt is nehezen alakul ki a hálózatok közötti munkakapcsolat. (Szerk. Bereczky Lászlóné. 1982. OSZK KMK. 168 l. 24 Ft)

Pacsai László

Ónódy Miklós: Reprógráfia a tájékoztatási intézményekben és a könyvtárakban II.

A könyvtári-tájékoztatási területen (is) alkalmazott reprógráfia legkorszerűbb ismereteit összefoglaló kétkötetes munkájának első felében (*Könyvtáros*, 1979/7. sz.) *Ónódy Miklós* az általános alapfogalmak mellett a másoló eljárásokkal foglalkozott részletesebben. Az ott tárgyalt ismeretek, azon felül, hogy önmagukban is igen fontosak a könyvtárosok számára, egyúttal a második kötetet is előkészítették, hiszen a már korábban megismert másoló eljárások egy része rendkívül szoros kapcsolatban áll az e kötetben tárgyalt sokszorosítási technikák egyik csoportjával.

A közelmúltban megjelent második kötet (*Sokszorosító eljárások — Kiadványok előállítására*) címeiben megjelölt mindössze két, ám egyenként is igen kiterjedt témát öleli fel: a sokszorosító eljárásokat és a kiadványok szerkesztésének legfontosabb tudnivalóit. Ezzel tulajdonképpen a könyvtárak kiadói tevékenységéhez nyújt közvetlen segítséget, mégsem volna pontos, ha azt mondanánk, hogy kizárólag vagy akár csak elsősorban is

azon könyvtárak munkatársaihoz szól, amelyek kiadói tevékenységet folytatnak. A könyv számításba vehető olvasóközönsége ennél sokkal szélesebb: haszonnal forgathatja mindenki, aki bármilyen célból tudni kíván egyet s mást a sokszorosításról, az ehhez kapcsolódó más folyamatokról (például könyvkötészet, munkaszervezés stb.), a kiadványok előkészítéséről és előállításuk egy sereg más kérdéséről. Különböző tanfolyamok, főiskolák és egyetemek hallgatói, tájékoztatási intézmények érintett dolgozói vagy kiadással, sokszorosítással kapcsolatba kerülő más szakemberek számára egyaránt érdemes lehet fellapozni vagy akár végigolvasni a könyvet.

A sokszorosító eljárások sorában elsőként az úgynevezett *címnyomó* eljárásokkal találkozunk (legnépszerűbb berendezése nevéről ezeket néha adrémának nevezik). Ez a fejezet nem a technikai sajátosság, hanem az alkalmazási terület szerint állt össze: a címnyomó eljárásokat rövid szövegek többszöri (időben rendszerint elvált) sokszorosí-

tására alkalmazzák a leggyakrabban. A kötet három technikát ismertet: a szeszes (ormig), az átnyomót (stencil) és a lemezest (fém- vagy műanyaglemezzel). Valamennyi csoportban röviden bemutatja a legfontosabb eszközöket, berendezéseket, s kitér e technika leglényegesebb alkalmazásaira (például postai címzés, katalóguscédulaszorosítás, témafigyelés, kisbibliográfiák stb.).

Az általánosságban használható (és az esetek nagy részében lapméretű példányok előállítását célzó) sokszorosító eljárásokkal egy-egy fejezet foglalkozik. Az első ezúttal is a *szeszes*, amelynek ugyan — kétségtelen előnyei mellett — számos hátránya van, s alkalmazási köre alaposan beszűkült, mégis, legalább egyfajta teljesség érdekében, joggal szerepel a kötetben. Berendezései közül nemcsak a lapszorosítókkal találkozunk, hanem azokkal is, amelyek a nyomóforma előre meghatározott egy vagy több sorát sokszorosítják csupán.

Jelentőségének, elterjedtségének megfelelően lényegesen részletesebben foglalkozik a kötet a *stenciles* (átnyomó) sokszorosítással, eszközeivel. (E sokszorosítási technika fokozatos „kihálásról” ugyan elterjedtek hírek, de ezek helytállóságát ma még semmi sem bizonyítja.) A technológiai folyamat felvázolása után a legproblematisabb területet (a nyomóforma előállítása esetében) találkozzunk a gépírói munkaerőt kímélő új eljárásokkal, amelyek a technika alkalmazását lényegesen kiterjeszthetik.

A könyvtárakban és a szakirodalmi tájékoztatói intézményekben a mennyiségi és még inkább a minőségi szempontokból megnövekedett igények egyre inkább az *ofszet* sokszorosító eljárások alkalmazásához vezetnek. Ez a technika rendkívül széles skálájú, nagyszámú részterülete közül a szerző — tekintettel a tárgyaló alkalmazási körülményekre — kettőt választott ki: a kisofszetet (tipikusan kis kiadványok magas színvonalú előállítására) és az irodai ofszetet (gyors és egyszerű, többnyire másolóberendezéssel összekapcsolt sokszorosítás). A technika, a nyomóformák előállítása, a szükséges gépek, berendezések részletes bemutatását követően a szerző itt is kitér az alkalmazástechnikai részletekre.

Minthogy az ofszet eljárás meglehetősen gyors, de könyvtári-tájékoztatói alkalmazása csak viszonylag terjedelmes és nagy példányszámú kiadványok (vagy más dokumentumok) előállítása esetében gazdaságos, igen ésszerűen kapcsolódik e részhez az a fejezet, amely a kisofszet eljárással összefüggő kötészeti munkákat foglalja össze — a négy műveletnek megfelelően: összehordás és

hajtogatás; fűzés vagy ragasztás; borítóba akasztás; körbevágás.

Hasonlóan ésszerűen illeszkedik a sokszorosító eljárásokkal foglalkozó fejezetekhez az, amelyek a sokszorosító műhelyt, létesítést, felszerelését, elhelyezését, munkaerőszükségletét ismerteti, hiszen ez nemcsak új épület tervezésekor, de bővítéskor és új technikára való áttéréskor is igen jól használható információkat ad.

A *kiadványok szerkesztésével* foglalkozó rész csak annyiban tűnik idegennek a kötet többi részétől, hogy nem technológiáról, eszközökről, berendezésekről szól, sőt a mű címében leginkább hangsúlyos *reprográfia* témakörébe sem sorolható. Ha azonban figyelembe vesszük, hogy az olvasóhasználó számára igen hasznos az ilyen összefoglalás (s ehhez képest merőben másodlagos, hogy mi a könyv címe, amelyben ezt megleli), a kiadványszerkesztési ismeretek tárgyalása nem idegen test a kötetben.

A kiadvány szerkesztésével kapcsolatos ismereteket a kötet a munka négy fázisának megfelelően tárgyalja: a kézirat előállítása; a kézirat tartalmi szerkesztése (nyelvhelyesség, terminológia, szerkezet, mutatók stb.); a kézirat műszaki szerkesztése (tipografálás, a szövegeredeti elkészítését szolgáló berendezések, korrigálás, tördelés); a kiadvány kivitelezése (ez természetesen a korábbiak ismétlése volna, ezért nem is szerepel itt) és a további igen lényeges tudnivalók: engedélyeztetés, szerzői jogi és honorárium-kérdések, kötelesepéldány-szolgáltatás.

Az utolsó részt irodalomjegyzék és tárgymutató zárja, de még alig vagyunk túl a második kötet közepén. A hátralevő mintegy száz oldal függelék: olyan *szabványokat* és *normatívákat* közöl, amelyek a reprográfiai tevékenységet (is) befolyásolják. Tekintettel arra, hogy reprográfiai szabványgyűjtemény még soha sehol nem készült, érdemes

röviden utalni arra, milyen előírások kerültek ebbe az összeállításba (*Dezső László* válogatásának eredményeként): a betűrendezési szabvány, a könyvek és a folyóiratok alakísági szabványai, ISBN- és ISSN-szabványok; a mikrofilmtchnika KGST-szabványai (többségükről csak rövid kivonat); az NTMIR két, információcserével, illetve kiadványszerkesztéssel kapcsolatos norma-

tív-műszaki előírása; a fejezetek és az alfejezetek számozására, illetve a folyamat-ábra jeleire vonatkozó ISO-szabvány található meg a függelékben. (*Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, 1982. 251 l. 74 Ft./Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ. Módszertani kiadványok 49. sz. l*)

Sárdy Péter

Lapozgató

A Budapesti Műszaki Egyetem évkönyve 1978—1980 című kötet a tanév történetén és a szokásos személyi információkon kívül 2350 tételben közli az egyetem oktatóinak és kutatóinak 1979. évi szakirodalmi tevékenységét számba vevő bibliográfiát is. A bibliográfiához részletes tárgymutató tartozik, ennek átnézése a helyismereti-helytörténeti munkával foglalkozók számára igen hasznos lehet. Az évkönyv szerkesztését és a bibliográfia összeállítását a Műegyetemi Könyvtár végezte. (1981 [1982] 608 l.)

A Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum évkönyve 1982 című kiadvány egy sok ember figyelmére érdemes, fiatal közgyűjtemény anyagával és munkájával ismerteti meg az olvasót. A gazdagon illusztrált kötet a szorosán vett kereskedelmi és vendéglátási tárgykörű tanulmányok iránt érdeklődőkön kívül az ipar- és a művészettörténettel foglalkozóknak is kínál forrásanyagot, a könyvtári olvasó- és tájékoztató szolgálatok munkatársai számára pedig a könyvtárközi kölcsönzésben és a referenszkérdések megválaszolása terén nyújthat segítséget a múzeum gyűjteményeinek és szolgáltatásainak ismerete. Az évkönyv ugyanis több mint hetven oldalon bemutatja a gyűjteményeket, köztük külön fejezetekben a kereskedelem-történeti dokumentációs gyűjteményt (okmány-, illetve adattár, plakát- és kisnyomtatványtár a reklámeszközökről), a kereskedelem-történeti adattárat, valamint a fotógyűjteményt, a kereskedelem-történeti könyvtárt és folyóiratgyűjteményt, a vendéglátóipar-történeti dokumentációs gyűjteményt, adattárat és fényképgyűjteményt, továbbá a vendéglátóipar-történeti könyvtárt és folyóiratát, végül a múzeum képzőművészeti gyűjteményét. (Szerk. Borza Tibor. 1982. 272 l.)

A Budapest című folyóirat novemberi (1982/11.) száma *Régi intézmény öreg székházban* címmel és *A 400 éves Egyetemi Könyvtár keservei* alcímmel közli *Marót Miklós* írását; a **Honismeret** 1982/5. száma megemlékezik a hódmezővásárhelyi városi közkönyvtár megnyitásának 75. évfordulójáról; a **Knižnice a vedecké informácie** c. szlovák folyóiratban (1982/3. sz.) *dr. Emilia Holanová* ismerteti *V. Busa Margit* Kazinczy-bibliográfiáját, amelyet a miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár és a Herman Ottó Múzeum adott ki 1981-ben; a **Journal of Research in Reading** nevű angol folyóirat 1981/2. száma közli *Kamarás István* és *Nagy Attila* Reading research in Hungary (Olvasáskutatás Magyarországon) című cikkét. A **Vasi Szemle** elmúlt évi második számában *Vincze Csaba* és *Zelles Ilona* bemutatja a Kőszegi Városi Könyvtár új otthonát, amelyet egy 1830 körül épült klasszicista műemléképületben alakítanak ki.

Megszállottak, átutazók és beletörődők címmel a budapesti népművelők körében végzett kétszakaszos vizsgálatok összegezését tette közzé *Benkő Éva*, a Népművelési Intézet gondozásában megjelent kötetben. A vizsgálat tényei és megállapításai a fővárosi népművelők helyzetéről, cserélődéséről, munkahely-változtatásairól, élet- és munkakörülményeiről, a népművelők személyiség-típusairól, felkészítésükről a könyvtárügy irányítói és a könyvtárosképzéssel foglalkozók számára is tanulmányozásra érdemesek éppúgy, mint a *Népművelők—népművelés—társadalom* című fejezet interjú-részletei és a munkával, az emberi-szervezeti viszonyokkal foglalkozó fejezet. A kötet 65 táblázatot és angol, francia, valamint orosz nyelvű összefoglalókat is tartalmaz. (Népművelési Propaganda Iroda 1982. 252 l. — 62 Ft)

Újabb számítógépes repertóriumok

A Statisztikai Közlemények (*Könyvtáros*, 1981. 5. sz.) és a Demográfia (*Könyvtáros*, 1982. 3. sz.) repertóriuma után 1981. évi impresszummal 1982-ben jelent meg a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat kiadásában a *Hernádi László Mihály* által összeállított harmadik cikkbibliográfia, a *Területi Statisztika repertóriuma*. A lap 1951-ben *Statisztikai Értesítő* címmel indult, 1957-től *Megyei és Városi Statisztikai Értesítő* címmel jelent meg, 1968 óta *Területi Statisztika* a neve. Az első időszak (1951—1956) repertóriumát 1958-ban összeállította dr. *Heinz Ervin*, ezért a jelen repertórium csupán a következő időszak (1957—1980) anyagát dolgozza fel.

A bevezetés rövid laptörténeti áttekintés (cím-, profil- és rovatváltozások, a főszerkesztő, felelős szerkesztők stb. felsorolása) után rátér magának a repertóriumnak az ismertetésére.

A kötet — a két előzőhöz hasonlóan — két részből áll: szerzői betűrendes részből, ahol egy szerző munkái időrendben követik egymást, és KWOC-indexből (Keyword Out of Context: szövegkörnyezetből kiemelt kulcsszavak), az utóbbiban a cím egy-egy releváns (lényegét jelölő) kifejezése alatt a bibliográfiai tételek a megjelenés időrendjében találhatók meg.

A repertórium a KSH IBM 370-es számítógépével, a TEXT-PAC programcsomag szerint készült, melyet eredetileg más feldolgozásokhoz állítottak össze, s ezért a KWOC-indexben nem szerepel a szerzők neve. Mivel a rendezés érdekében a címet olykor kisebb-nagyobb mértékben módosítani kellett, a szerkesztő szükségesnek tartotta megjegyezni, hogy „a repertórium csupán a kereséshez segédeszköz, betűhív bibliográfiai leírás közvetlenül csak a folyóiratból készíthető.”

A gépi programból következik a — már az előző repertóriumokról írott ismertetéseinkben is kifogásolt — nehézség: a keresőszavak variációinak (tö- és ragozott alakok, jelzős szerkezetek

stb.) bőségéből eredően a leggyakoribb fogalmaknál számolni kell az egy témával foglalkozó tételek szétszóródásával, ezáltal a keresés lelassulásával. Csupán néhány tetszőlegesen kiragadott példa: MGTSZ — 7 tétel, MGTSZ-eiben — 11 tétel; MGTSZ-einek — 1 tétel; MGTSZ-ek — 44 tétel; MGTSZ-ekbe — 1 tétel; MGTSZ-ekben — 19 tétel; MGTSZ-i — 5 tétel = összesen 88 tétel, 7 keresőszó alatt, a 410-től a 417. oldalig. A lakásokkal foglalkozó 68 tétel 28 kulcsszó alatt ugyancsak 7 oldalon elszórva található. (*A Megyei és Városi Statisztikai Értesítő és a Területi Statisztika repertóriuma 1957—1980. Összeállította: Hernádi László Mihály. Bp. 1981. [1982] KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat. 625 l. 82 Ft.*)

*

1982-ben, a Budapesten megrendezett nemzetközi gazdaságtörténeti kongresszus alkalmából jelent meg a *Magyar Gazdaságtörténeti Szemle repertóriuma*. Összeállítója és közreadója azonos az előző repertóriumával, de a korábbiakhoz képest ez a repertórium örvendetes újítással is szolgál.

A kiadvány bevezetője szól az 1906-ban megszünt folyóirat vállalt céljáról, teljesítményeiről hazai gazdaságtörténetünkben, illetve annak kutatásában betöltött szerepéről, valamint a lap érdemi résztvevőiről, periodicitásáról, rovatairól. Ezt követi a repertórium használatát segítő ismertető rész. A Gazdaságtörténeti Szemle repertóriuma szintén két részből áll: szerzői betűrendes részből (ennek rendezési elve megegyezik az előzőkével) és — a KWOC-index helyett — *tárgyszavas* részből, ahol egy tárgyszón belül az egyes tételek időrendben követik egymást. A tárgyszó-index az eddigieknél lényegesen jobb lehetőséget teremt a tartalmi feltáráshoz (noha a programcsomag jellegéből adódóan a szerző változatlanul anonim marad), így a tényleges bibliográfiai for-

rás változatlanul maga a folyóirat, a tematikusan összetartozó tételek ugyanis — kiszűrve a jelzős, ragozott stb. szavak alaggazdagságából adódó széttagoaltságot — egy keresőszo alá kerülnek. Az egységesítés nem zárja ki az önálló értelmű jelzős szerkezetek önálló tárgyszóként való szerepeltetését.

A tárgyszavak a címből adódnak, tehát nem „osztályozási”, tárgyszavazási munka eredményei; a keresőszo a címek releváns szavait közli — egységesített tárgyszavakként. Elképzelhető, hogy rossz címadás esetén az index tévesen informál, ezt azonban egyrészt tekintjük a szerző — s ne a repertórium összeállítójának — „bűnéként”, másrészt ez a veszély a KWOC-indexnél ugyancsak fennállt.

Még egy szó a szerzőkről. Elképzelhető, hogy a lap jellege vagy a megjelenés idejében divó szokások magyarázzák, de sok a magát meg nem nevező szerző (ÁN, B, BV, PJ stb.). Feloldásuk a hagyományos bibliográfiák kutató-informáló módszerével bizonyára szintén jó néhány gazdaság- és kortörténeti adalékkal szolgálhatott volna.

A pozitív változás feletti örömeben is kénytelen szólni az ismertető egy aggályáról. A repertórium bevezetője közli, hogy *dr. Váczi Elemér* összeállít-

tásban 1935-ben a Magyar Társaság Falukutató Intézete közzétette a Magyar Gazdaságtörténeti Szemle repertóriumát. A szerkesztő okos érvei, melyek az újrafeldolgozás és az ismételt közzététel mellett szólnak, könnyebben elfogadhatóak lennének, ha az egységesség érdekében a másik (Területi Statisztika), repertórium is közölte volna a korábban már feltárt, repertorizált időszak anyagát is, megkímélve a kutatót ezáltal a két, más-más korban, szemlélettel és technikai háttérrel készült összeállítás együttes használatának nehézségeitől.

Nem mellékes tény, amit aligha lehet szó nélkül hagyni: a vállalkozás első darabja 100, a második 600 példányban jelent meg, a most ismertetett repertóriumok példányszáma pedig már 1000, illetve 1500. A növekvő számok igazolják, hogy repertóriumokra szükség van, hogy a kutatók egyre nélkülözhetetlenebb segédeszközeivé váljanak. S talán azt is, hogy az a gyorsaság, amellyel e munkák napvilágot látnak, nem rossz hírverés a repertórium műfajának sem. (*Magyar Gazdaságtörténeti Szemle. 1894—1906. Repertórium. Összeáll. Hernádi László Mihály. 1982. KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat — MTA Történettudományi Intézet. 260 l. 50 Ft.*)

Szinainé László Zsuzsa

Budapest története képekben 1493—1980

Képkatalógus I.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár egyik fő adata a Budapest múltjára és jelenére vonatkozó nyomtatott dokumentumok gyűjtése és feltárása. A könyvtár munkatársai több évtizede munkálkodnak ennek érdekében. Már kevéssel a könyvtár megalakulása után létrehozták a Budapest-gyűjteményt, amely a főváros történetének nagy értékű tárává vált. A szervezett feltáró munka azonban igazán csak 1955-ben indulhatott meg, amikor a Fővárosi Tanács megerősítette a könyvtár helyismereti részlegét, s feladatául szabta a város történeti dokumentumok lehető legteljesebb felkutatását és közreadását. Ennek eredményeként jelenhetett meg 1967 és 1974 között a *Buda-*

pest történetének bibliográfiája című hatalmas, hétékötetes mű, amely külföldön is nagy elismerést aratott, különösen szakmai körökben méltányolták a vállalkozás nagyságát és a kivitelezés magas színvonalát.

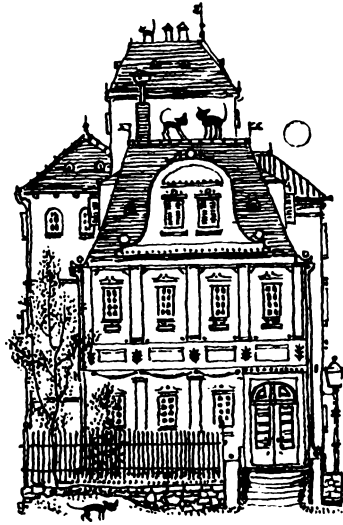
Napjainkra pedig — ennek a vállalkozásnak szerves folytatásaként — rendelkezésre áll a *Budapest története képekben 1493—1980* című katalógus is, amely az 1493-as kiadású Schedel Világkrónika első ismert Buda-ábrázolásától 1980 végéig tematikus elrendezésben tartalmazza a nyomtatásban megjelent s a mai Budapest területére vonatkozó képanyag adatait. Ez a képkatalógus a korábban kibocsátott nagybibliográfia mun-

kálatai során növekedett kiadásra érett adattárrá, s már kéziratos formájában is nélkülözhetetlen tájékoztató eszköznek bizonyult.

Nyilvánvaló, hogy a képi ábrázolás ugyanolyan fontos forrása a helytörténetnek, mint a közlemények szövege. A Budapest-gyűjtemény már 1936-ban elkezdte a fővárosra vonatkozó képek gyűjtését, a nagybibliográfia munkálatai közben pedig fokozatosan elkészültek a címleírások is. A grafikai eljárásokkal, továbbá nyomdai vagy más sokszorosító technikával készült képek forrása elsősorban a Budapest-gyűjtemény könyv- és folyóiratállománya volt, de esetenként más könyvtárak és intézmények anyagáról is készültek címleírások. A térképeket a katalógusba nem vették fel, mert azok a nagybibliográfiában már szerepelnek. A *százezer kép* adatait tartalmazó címleírások elsősorban a hozzáférhető monográfiákból és 348-féle periodikumból valók, választékuk mennyiségi, műfaji és tematikai szempontból is bőséges válogatási lehetőséget nyújt a használónak. A szerkesztők a válogatás alkalmával elsősorban az információs szempontra és a reprodukálhatóságra voltak figyelemmel, s nem a művészi színvonalra. Minden képről csak egy cédula készült, amelyet csak egy témacsoportba soroltak be. A képeknek a besorolási szemponton kívüli egyéb adatai így majd csak a kiadvány utolsó köteteként megjelenő mutatóban tárnak fel. A címleírások közlik a kép címét, megjelenési helyét és — ha a kép a Budapest-gyűjteményben megvan — a képet tartalmazó könyv raktári számát. Az annotációk első helyen a kép műfaját (metszet, festmény, rajz és fénykép) jelzik. További adatok: a kép mérete, színezése, alkotója, tájolása, készítésének időpontja, ritkasági foka, esetleg eredetijének lelőhelye, továbbá a kép ábrázolásának fontosabb részletei. Ezután következnek a képről készített reprodukciók lelőhelyei. Így a sokféle reprodukciót takarékosan egy címleírásba hozták össze a szerkesztők.

A főszerkesztő *dr. Berza László*, a Budapest-gyűjtemény vezetője. Tizenkét munkatársának tízéves munkájával készült el a megjelent első kötet. Tartalma: Budapest városképei; a római császárkor emlékei; parkok, kertek, temetők; utak, utcák, terek; városkapuk, városfalak; lakóházak kerületenként; köztéri szobrok, díszkutat, emléktáblák. Mint a felsorolásból kitűnik, a képanyagból tematikus csoportokat alkottak a szerkesztők. A csoportokon belül pedig megjelenési sorrendben vagy betűrendben következnek a tételek, összesen 31 978.

Már nyomdára készen áll a második kötet is, amely magában foglalja a középületek felsorolá-

sát, a gazdasági, politikai, művelődési, szociális, egészségügyi intézmények, gyárak, hivatalok, iskolák, templomok stb. adatait, az épületek mai funkciója szerinti csoportosításban. De az annotációk tájékoztatnak az épületek múltjáról és esetleges átépítésükről, s gyakran közlik a meg nem valósult épületek terveit is. A harmadik kötet a város eseménytörténetét, valamint az utca életét rögzíti majd, a város történetében fontos korszakok szerinti tagolásban. A negyedik kötet a három kötet név-, tárgy- és földrajzi mutatója lesz. Ennek megjelenéséig is segíti a tájékozódást a kötetek öt nyelven közölt tartalomjegyzéke, az előszó, a módszertani bevezető, a rövidítések és a feldolgozott periodikák jegyzéke.

A második kötet két éven belül megjelenhet, ha sikerül rá pénzügyi fedezetet teremteni. Ez persze nem kis dolog! Az első kötet nyomdai költsége másfél millió forint volt, s ebben nincs benne a munkatársak díjazása. A kötet ára ezer forint, de még így is csak a nyomdaköltség felének megtérülése remélhető a kinyomtatott példányok eladási árából.

Ez a nagy képkatalógus tehát — még egyszer említjük — százezer kép adatait tartalmazza, együtt van benne minden, ami Budapest képi ábrázolásából a felhasználók széles rétegének fontos és érdekes lehet. A mű — akárcsak a nagybibliográfia — páratlan a maga nemében. A metszetek, rajzok, fényképek pontos tájékoztatást nyújtanak a kutatók számára a városkép alakulásáról, a művészi és a technikai kultúra fejlődéséről, a társadalmi élet változásairól, a népszokásokról, a viseletről, a lakáskultúráról, az eseménytörténet moz-

zanatairól. Ezzel a képkatalógus nemcsak a helytörténet számára válik kézikönyvvé, hanem nélkülözhetetlen segédeszköze a könyvkiadói illusztrációs munkának, a filmgyártásnak, az oktatásnak és az ismeretterjesztésnek is. S nem csupán a múlt megismerésének eszköze, hanem a mai társadalmi és gazdasági élet tükré is. Jelzi korunk városfejlesztési törekvéseit, feltárja a gazdasági élet ágazatainak városformáló erejét, bemutatja az építészeti stílusokat, dokumentálja a város életének sokféle mozzanatát. A diák, az újságíró és a kutató egyként megtalálja benne, ami őt érdekli. Hogy példát említsünk: a Vigadó újjáépítéséhez, a Nyugati pályaudvar felújításához, a Parlament sérült részeinek kijávitásához a Budapest-gyűjtemény adott eredeti képeket. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár — mint a helytörténeti gyűjtés legfejlettebb központja — példát mutat munkálkodásával és eredményeivel a megyei és a városi könyvtáraknak, hogy azok — a saját szerepkörüknek megfelelően — hasonló teljesítményekre törekedjenek. Nemzetközi téren pedig elismerést szerez a külföldi fővárosok és nagyvárosok körében a hazai művelődésnek.

Az ezer példányban megjelent műből 500 került a Könyvtárellátóhoz, 200 külföldi terjesztésre a Kultúrához, 100 példányt kapnak a Fővárosi

Szabó Ervin Könyvtár külföldi cserepartnerei, ugyanennyit szánnak kötelespéldánynak, sajtópéldánynak vagy tiszteletpéldánynak, így szabad eladásra végül mindössze 100 példány marad. Igyekeznie kell tehát annak, aki a kötetet meg akarja szerezni az FSZEK gazdasági osztályától.

Arról is szót kell ejteni, hogy a két nagy bibliográfiai kiadvány tárgykörébe tartozó, 1980 után megjelent anyag 1981-től kezdve évenként megjelenik közös kötetben. Remélni lehet továbbá, hogy megfelelő fénymásoló berendezés beszerzése esetén a katalógusban regisztrált képanyagból az érdekeltek rövid idő alatt kaphatnak majd másolatot. Ez azonban még csak terv. (Mint ahogy az is, hogy egyszer majd képeskönyv is készül a katalógus nyomán. Annál is inkább, mivel a mostani kötet címe kissé megtévesztő. Sokan valódi képeskönyvnek vélhetik.) Folynak viszont a neves fővárosi személyek életrajzi és arckép-katalógusának, valamint egy *Budapest a szépirodalomban* című kötetnek a munkálatai is. Ám a legfontosabb most még, hogy a képkatalógus következő kötetei — a nagybibliográfiához hasonlóan — a tervezett időben és az érdeklődés által támasztott igényt kielégítve megjelenhessenek. (*Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1982. 912 l. 1000 Ft.*)

Páldy Róbert

Kérdezz—felelek

Egy gyermekgondozási szabadságon levő, továbbtanuló könyvtáros kérdezi utazási költségeinek megtérítéséről:

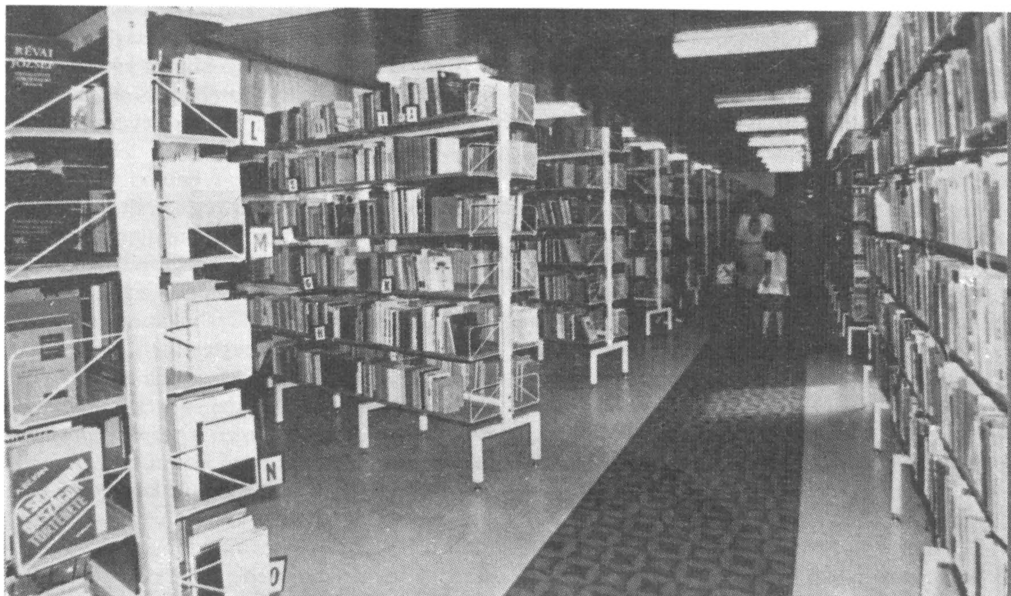
„Tanítóképző főiskola levelező tagozatának népművelő-könyvtáros szakán végzem a második évfolyamot. 1981 júliusában kislányom született. Jelenleg gyermekgondozási szabadságon vagyok. Tanulmányaimat megszakítás nélkül folytatom. A szülést megelőzően a kötelező foglalkozásokon és a vizsgákon való részvétellel kapcsolatban felmerült utazási költségeimet minden esetben megtérítették. Munkáltatóm bizonytalan abban, hogy a térítést most, a szabadságom időtartama alatt is folyósíthatja-e. Én is több helyen érdeklődtem arról, hogy jár-e számomra a térítés, de megnyugtató választ nem kaptam.”

Válasz:

A továbbtanuló dolgozók kedvezményeiről szó-

ló 6/1981. (XII. 29.) ÁBMH számú rendelkezés 13. §-ának (3) bekezdése értelmében, ha a tanítóképző főiskola levelező tagozatának népművelés-könyvtár szakos hallgatója a munkakörére jogszabály vagy munkaügyi szabályzat (kollektív szerződés) által előírt szakképzettség megszerzése céljából tanul, illetve a munkáltatóval tanulmányi szerződést kötött, a kötelező foglalkozásokon és a vizsgákon való részvétellel kapcsolatban felmerülő utazási költséget meg kell téríteni. A hivatkozott rendelkezés olyan korlátozást nem tartalmaz, hogy a gyermekgondozási szabadság idejére ez a térítés nem fizethető. Ebből következik, hogy ha a levélíró esetében az említett feltételek valamelyike fennáll (a munkakörére jogszabály vagy munkaügyi szabályzat által előírt szakképzettséget szerzi meg, illetve tanulmányi szerződést kötött), utazási költségeinek megtérítésére a gyermekgondozási szabadság idején is jogosult.

Könyvtára berendezéséhez ajánljuk

MERABONA

és

TÉKA

típusú bútorainkat

MEZŐGÉPIPARI

SZÖVETKEZETI

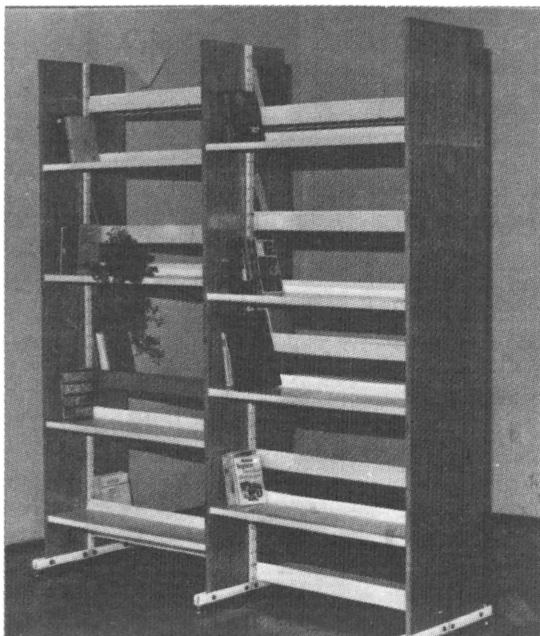
KÖZÖS

VÁLLALAT

SZANY

ADY ENDRE ÚT 38.

9317

A **Könyvtári Figyelő** 1982/5-ös számában folytatódik a vita, amely a *Magyar Nemzeti Bibliográfia, Időszaki Kiadványok Repertórium* új szerkesztési elveiről és gyakorlatáról alakult ki a folyóirat tavalyi második és harmadik számában megjelent bírálat, illetve válasz nyomán. A mostani számban közölt hat hozzászólás szerzői megyei könyvtárak munkatársai, illetve munkatársi csoportjai (az egyik megyei könyvtár két írással is jelentkezett), de egy egyetemi kari könyvtáros is megszólalt a vitában. Mindegyik véleményre elsősorban a gyakorlati nézőpont a jellemző: a használók oldaláról foglalkoznak az új repertórium vitatott vagy vitatható kérdéseivel, és adnak tanácsokat formai, valamint tartalmi jobbítására; s ami mindennél fontosabb: hasznos könyvtárközi együttműködési formákat is javasolnak. Így például az Eötvös Loránd Tudományegyetem bölcsészettudományi karának központi olvasóterme részéről nemcsak figyelemfelkeltő bejelentést olvashatunk a folyóiratokban megjelent szépirodalmi publikációk számbavételéről és jegyzékük közzétételéről, hanem arra vonatkozó ígéretet is, hogy ezt a félévenként megjelenő, válogató jellegű repertóriumot az olvasóterem — az Országos Széchényi Könyvtár lehetséges partnereként — teljességre törekvő tartalommal publikálja.

Az együttműködéssel foglalkozik a *Figyelő* első cikke is. A regionális együttműködés kérdésköre után most a szakterületi együttműködés problémaszövevénye került terítékre, s a szerző, *Sz. Nagy Lajos* az elmúlt két évtized megvalósult, illetve csak tervezett kooperációs törekvéseinek mérlegét felállítva, elsősorban azokat a gátló tényezőket vizsgálja, amelyek a hatékonyabb együttműködést akadályozták. Hat akadályt fel is sorol, ezek: a használók érdektelensége a dokumentum- és információellátás fejlesztésében; az együttműködési vagy például a gépesítési kényszer fellépésének időbeli eltérései a könyvtári rendszeren belül; a legerősebb intézmények bezárkózása, autarkiaira való törekvése; a „rendületlen koncepció-termelés”, a saját rendszerek, alrendszerek terveinek évenként-kétévenként történő változásai-változtatásai; bizonytalanság a tech-

nikai fejlesztésben és a számítógépesítésben, a tárcák anyagi ellátottságának túlzott eltérései; a kiadott hivatalos rendelkezések következetlenségei, bizonyos területek szabályozásának elmulasztása, az újabb szakközpontok és koordinációs központok kijelölésének elmaradása. Végül a teendőket, az együttműködési lehetőségeket foglalja össze, s elsősorban a szakterületi központi könyvtárak megerősítésére hívja fel a figyelmet — ehhez azonban mindennél szükségesebbnek itéli az együttműködési körök központi könyvtárainak (szakközpontjainak) kijelölését az 5/1978-as MM rendeletnek megfelelően. Van javaslata a szaksajtó számára is: a már működő együttműködési körök módszereinek gyakorlati szempontú ismertetése. Ez az indítvány nyitott kapukat dönget: bátran állíthatjuk a többi szakmai orgánus nevében is, hogy a valóban szükséges sajtópropaganda eddig sem a szakfolyóiratok befogadókészségén múlt, hanem a népszerűsítésre alkalmas példákön és a hírverésre vállalkozók jelentkezési szándékának komolyságán.

Érdekes és fontos műszaki, illetve információs eszközről, a COM-technika hazai könyvtári megjelenéséről szól *K. Katona Rita* és *Tolnai György* közös cikke. A COM számítógépes produktum: új megjelenítési, kiíratási lehetőség — az eddigi, lassú sornyomtatáson kívül —, amely általában 16, 35, 70 vagy 105 mm-es tekercsfilmet, illetve 105 × 148 mm-es mikrofilmlapok előállításához szükséges tekercsfilmet használ fel. A cikk a mikrofilmlapra készült számítógépes listákkal, katalógusokkal, kiadványokkal, az olvasókészülékkel, a hazánkban működő berendezésekkel foglalkozik, és ismerteti a Számítástechnikai és Ügyvitelszervező Vállalat COM-berendezését, illetve az azzal folytatott mikrofilmlap-előállítási kísérletet.

Szentirmai László és *Máté Eörsné* szegedi olvasáskutatók az 1979-ben Szegeden, az ipari munkások körében végzett életmód- és életkörülmény-vizsgálat olvasási vonatkozásaival foglalkoznak, s összegezésükben egyebek között ezeket állapítják meg: egy átlagos munkanapon a szegedi munkások 12 százaléka olvasott könyvet, 13 százaléka újságot, folyóiratot. A két tevékenységre

együtt átlagban 17 percet fordítottak, s ez szabadidejük 11 százalékát tette ki. *Vasárnap* 18 százalékuk olvasott könyvet és 13 százalékuk újságot, folyóiratot. E két elfoglaltság 26 perces átlagideje szabadidejük 6 százalékát töltötte ki.

A Tudományos és Műszaki Tájékoztató elmúlt évi, 11., novemberi számában *Rózsa György*, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának főigazgatója azokra az évekre (1969—1976) emlékezik vissza, amelyeket az Egyesült Nemzetek Szövetségének genfi könyvtára élén, annak igazgatói posztján töltött el. A *Hogyan legyünk nemzetközi könyvtárosok?* című írás a szerző szándéka szerint „esszé-visszaemlékezés”, amely nemcsak személyes élményeket és emlékeket örökít meg, hanem genfi tevékenységének háttéréül felvázolja a Világszövetség munkáját, s természetesen bemutatja az ENSZ-könyvtarat is a maga sokszínűségével (dolgozói 18 nemzetből verbuválódtak). A könyvtár állománya a hetvenes évek közepén 800 ezer kötet, kurrens időszaki kiadványainak száma tizezer volt, egyéb dokumentumainak száma milliókra rügött. Mint integrált tudományos intézmény levéltári, kéziratári, muzeális és könyvtári-információs feladatokat egyaránt ellátott, illetve ellát. Történeti gyűjteményeire, amelyek alapja az egykori Népszövetségi levéltár, a szerző külön is felhívja a figyelmet: szóvá teszi, hogy ezt a levéltárt még soha nem tanulmányozta magyar kutató, pedig iratanyaga a két világháború közötti időszak magyar történelmének kimeríthetetlen forrása. A nemzetközi kapcsolatok múzeumának szintén vannak magyar vonatkozásai.

Igen fontos gyakorlati kérdést, a referáló kiadványok párhuzamos anyagfeltárását vizsgálja *N. Nagy Katalin* két hasonló profilú szakirodalmi tájékoztató folyóirat összevetése alapján: Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár *Műszaki Lapszemle* sorozatából a *Mélyépités — Vízépités*, a Vízügyi Dokumentációs és Továbbképző Intézet (VÍZDOK) kiadványai közül pedig a *Vízügyi Figyelő* 1980. január—júniusi számait összehasonlítva kiderült, hogy az általuk figyelt 398 folyóirat közül 55-öt mindkettő referálja, mégpedig szakmailag eltérő színvonalon. A referátumok tartalmi értékelésével is foglalkozó cikk gazdaságossági és szakmai szempontból egyaránt fontosnak ítéli az együttműködést és az egyeztetést, sőt végeredményben az összevonást is, amelynek következményeként „... a jelenlegi két kiadványnál sokkal hatékonyabb, a felhasználó számára mindenképpen használhatóbb kiadvány

készülhetne, mentesen a párhuzamos közlések viszonylagosan magas számától.” (Megjegyezzük, hogy az együttműködésről, közelebről: a könyvtárközi kooperáció külföldi példáiról több ismeret és szót a TMT szemlerovatában.)

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára által 1980-ban bevezetett számítógépes információs szolgáltatással annak idején lapunk is foglalkozott (1980/4. sz.). Most a TMT hasábjain *Bujdosó Ernő* és *Braun Tibor* a hazai természettudományos kutatás szakirodalmi információs szükségletéről írott cikkében e szolgáltatás elterjedéséről és fogadtatásának tapasztalatairól számol be. Megállapításuk szerint a *Science Citation Index* multidiszciplináris rendszert aránylag széles körben használják (a szakterületi sorrend: klinikai orvostudomány, orvosbiológia, kémia, biológia, műszaki tudományok, pszichológia, fizika, föld- és űrtudományok). Pontossága átlagosan 50 százalék (a 20—40 százalékos pontosság az ilyen adatbázisok esetében már kielégítő).

Egy érdekes terminológiai kérdéssel is foglalkozik a *Tudományos és Műszaki Tájékoztató*: *Novák István* a hivatkozáselemzésekkel kapcsolatban gyakran használt angol *reference* és *citation* fogalmak helytelen magyar fordításait, ezek következtelenségeit teszi szóvá. Elveti az *idézés*, *idézeti* alakokat, mivel ezek nyelvünkben már másra vannak lefoglalva, helyettük a *Száva-Kováts Endre* által bevezetett *hivatkozás* vagy a *hivatkozás* szó használata mellett tör lándzsát.

Az **OSZK Híradó**, az Országos Széchényi Könyvtár folyóirata 1982/9—10., összevont számában közli az intézet dolgozóinak továbbtanulásáról rendelkező tanulmányi szabályzatot, megemlékezik egykori munkatársáról, a közelmúltban elhunyt *dr. Dezsényi Béláné dr. Szemző Piroskáról*, és hirt ad egy nagyon fontos kiadvány, a *Könyvtári Cimjegyzék* közeli megjelenéséről. A Könyvtári Cimjegyzéket ismertető *Pálinkás Györgyné* erről az új — központi szolgáltatásnak is tekinthető — tájékoztató eszközről elmondja, hogy megszületését az 5/1978. (XII. 12.) KM. sz. rendeletnek köszönheti, amely a könyvtárak adatainak bejelentéséről és nyilvántartásáról is intézkedett. Az adatgyűjtést a Nemzeti Könyvtár 1980 júniusában indította meg azzal, hogy több mint tízezer *A*-típusú (szűkebb), illetve *B*-típusú (bővebb, több adatcsoportra kiterjedő) kérdőlapot küldött szét a könyvtáraknak. A visszaérkezett, ellenőrzött és javított lapok rendezése után — a könyvtárak által visszaküldött adatlapok egyharmada használhatatlan volt — készült el az alapnyilvántartás, amely az 1980. januári állapot szerint 2860 könyvtár adatait regisztrálta fénynyomkártyán, mintegy ötszáz szempont szerint. A felsőoktatási és a szakkönyvtárak az adatlapokon kívül gyűjtőkori mellékletet is kitöltöttek gyűjtésük mélységéről és minőségéről. A megjelenő, hálózatok szerint csoportosított cimjegyzék természetesen csak a napi könyvtári munkakapcsolatokban nélkülözhetetlen legfontosabb adatokat tartalmazza: a könyvtár nevét, címét, irányítószámát, telefonszámát (telex-számát) és a könyvtárvezető nevét. A jegyzék használatát név- és helységmutató könnyíti meg.

Az **ÁGK Híradónak**, az Állami Gorkij Könyvtár és a nemzetiségi könyvtárak módszertani tájékoztatójának elmúlt évi második száma arról tanúskodik, hogy ez az új híradó kezdi megtalálni saját arculatát: szerkezete kialakult, formája a szerényebb lehetőségeket kínáló sokszorosítás ellenére is elfogadható, a híradó egésze a szerkesztők gondosságát bizonyítja. Ez a szám tartalmas és változatos. Beszámol például a könyvtár első középtávú tudományos kutatási és fejlesztési tervének megvitatásáról, amelyben a tudományos tanács tagjai vettek részt. A tanácsban a könyvtár vezetőin kívül 13 tekintélyes, országosan ismert szakember kapott helyet, írók, irodalomtörténészek, kritikusok, műfordítók, filológusok, zenetörténészek és a nemzetiségek történetének kutatói. A könyvtár terveiben nemcsak a huszadik század világirodalmának kutatási témaköre és Közép-

Kelet-Európa nemzetiségi kérdéseinek vizsgálata szerepel — a megfelelő feltáró és információszolgáltatató eszközök megszervezésével, illetve közreadásával egyetemben —, hanem igen fontos helyet kapott bennük a zenetudományi kutatás is; olyan feladat elvégzése, amely a Magyar Tudományos Akadémia tervéből kiszorult (tízezer magyar népdal számítógépes vizsgálata). A híradószám másik, fontos tématerülete a nemzetiségi könyvtárügy: ilyen vonatkozásban most a nemzetiségi könyvtárak állományadatairól és a nemzetiségi nyelvtudásról szerezhet fontos információt az olvasó. Megtudhatja egyebek között azt is, hogy 1981 végén a délszláv alapkönyvtárak 80 közművelődési könyvtárról, a német bázisintézmények 208 település könyvtáráról, a román alapkönyvtár 16 községről, a szlovák báziskönyvtárak pedig 111 közművelődési könyvtárról gondoskodtak. A délszláv állomány — az iskolai könyvtárakat is számítva — több mint 52 ezer, a német 83 ezer, a román 18 ezer, a szlovák 70 ezer kötetet, összesen tehát 225 ezer kötetet tett ki. A nemzetiségi nyelveket tudók aránya az ország egész lakosságához viszonyítva 4,1 százalék volt.

Az **ÁGK Híradó** harmadik témacsoportja a központi könyvtári állomány és a szolgáltatások történeti fejlődésének vizsgálata. A gyűjtőkört elemző *Kertész Gyula* folytatásos cikkének második részében az 1969—1971-es gyűjtőkori utasítást ismerteti, illetve a közművelődési és a szakkönyvtári funkció tisztázatlanságából fakadó eljelentmondásokra mutat rá. Egy másik írás a könyvtár új szolgáltatását, a világirodalmi központi katalógust mutatja be. E katalógus három fő tematikai egysége az egyetemes irodalom (általános rész), az egyes nyelvek irodalma és a folklór. Az 1975-ben megszüntetett Külföldi Könyvek Országos Gyarapodási Jegyzékének bizonyos mértékű pótlását jelentő szolgáltatás ismertetése kapcsán a cikk szerzője, *Szondi György* a könyvtárközi együttműködésre, a könyvtárak lelkiismeretes, egymást segítő munkájára külön is felhívja a figyelmet, mert enélkül a szolgáltató könyvtár csak nehézkesen és sok hibával teljesítheti vállalt feladatát.

A híradó külföldi tanulmányúti beszámolót és könyvismertetést is tartalmaz, kár, hogy e szám olvasója nélkülözni kénytelen a könyvtár által gondozott terület híryanagát.

A **Könyvtári Híradó**, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár dolgozóinak tájékoztatója októberi számában zárszóként közli a főigazgató válaszát az állományapasztással kapcsolatban megjelent hoz-

zászólásokra: *Kiss Jenő* fellép a könyvtárban az apasztás kapcsán elterjedt felelőtlen híresztelésekkel, a „felajzott hangulattal” szemben, s megállapítja, hogy az állományapasztás az FSZEK-ban is az állományalakítás keresve része. Halaszthatatlan, mert évtizedeken keresztül nagyon sok profílidegen, főlöszleges, használhatatlan dokumentum halmozódott fel a könyvtárban, ahol hosszú ideig nem folyt kellő mértékű és minőségű apasztás (1965 és 1976 között az évkönyvek szerint csupán 23 ezer egységgel csökkent a monografikus művek és a periodika-kötetek száma), és ahol ráadásul a helyhiány is szorongató. Az apasztással kapcsolatos hozzászólásokban emlegetett 50 ezer kötet nem tervszámot, hanem nagyságrendet jelent. Megállapítja, hogy az 1982. évi állománykivonás sem folyt példászerű szervezethez. A magyar nagykönyvtárak többsége rendszeresen folytat állományapasztást, nagyobb arányban, mint az FSZEK — ráadásul „szívinfarktus” nélkül. Végkövetkeztetése szerint az izgalom elcsitulása után „... az apasztás lassan természetes munkafolyamattá válik. Bizonyára vitázni is fogunk még... De legalább ilyen fontos, hogy e nagy körülményeket és felelősséget igénylő munkát felesleges izgalom mesterséges keltése nélkül végezzük”.

A híradó e száma arról is tájékoztat, hogy a könyvtár immár másodszer volt jelen az őszi Budapesti Nemzetközi Vásáron: A Budapesti Művelődési Központ által működtetett 40-es (művelődési) pavilonban bemutatta a zenei részleg munkáját; könyveket állított ki a pavilonban szervezett különféle rendezvényekhez, tevékenységi formákhoz nyújtható segítség dokumentálása céljából; kiadványokkal, propagandaanyagokkal népszerűsítette az FSZEK-könyvtárakat, illetve szolgáltatásaikat. — A *Műhely* rovatban megjelent cikk egy budapesti úttörőház által szervezett nyári olvasótáborral kapcsolatban általános olvasótábori problémákat is felvet.

Az FSZEK-híradó novemberi számában kevesebb az izgalom: a szolid beszámolók jellemzik. Közli például a XV. kerület tanácselnökhelyettesének beszédét, amellyel november 2-án felavatta az újpalotai lakótelep egyik házában a „lábás” rész beépítésével nyert 21 ezer kötetes könyvtárat; ismerteti a III. budapesti helytörténeti konferenciát; a *Ritkaságaink* című rovatban pedig a Budapest-gyűjtemény állományában levő régi cégkártyákat, cégjeles levelezőlapokat és borítékokat mutatja be, mint a gyűjtemény érdekes és fontos részeit.

A **Somogyi-könyvtári Műhely** című szegedi helytörténeti folyóirat 1982/3-as számában két

írás is foglalkozik oktatástörténeti témával: *Husza László* a szegedi tanítóképző 1849 és 1867 közötti, tehát az önkényuralmi évekre eső korszakát tárja fel; *Dombrádi Anna* ny. tanítónő pedig iskolájának, a rókusi eleminek történetét tekinti át a megalapítástól 1949-ig, mégpedig részben az objektív feldolgozás módszerével, részben személyes emlékei alapján. Ez a szám szintén tartalmaz felhasználható adalékokat, építőelemeket az „országos” történetírás és a művelődés-, valamint a művészettörténet számára: például *Platthy Pál* ny. vezérezredes 1964-es írását az egykori 9., szegedi gyalogezred később világhírűvé vált karmesteréről, *Fricsay Ferenc*ről, *Szilágyi Dezső* emlékezését *Rerrich Bélára*, a Dóm tér építésére, pontosabban annak kertművészeti törekvéseire és a régi magyar kertekről gyűjtött anyagára, amelyből néhánynak rekonstruálására a szerző javaslatot is tesz. Nagyon érdekes adalék a pozsonyi *Fogarassy László* könyvtáros-történész ismertetése *Prónay Pál* és a szegedi *Lévay Ferenc* 1940. évi levélváltásáról is az 1921-es nyugat-magyarországi harcokban való részvételükkel kapcsolatban, és igen tanulságos az az éles vita, amely a *Panoráma* kiadásában megjelent *Szeged útikönyv* bírálói és szerzője között zajlott a könyv adataival, de a monográfia-szerkesztés általános elveivel kapcsolatban is.

A Somogyi-könyvtári Műhely elmúlt évi utolsó (4.) száma gyorsan követte az előzőt. Az ok valószínűleg az, hogy *Kodály-emléksám* lévén, a szerkesztőség az évfordulóra időzítette a megjelenést. A középpontba *Breuer János* zenetörténész, -esztéta írása került, amely *Kölcsey Bordalán*ak *Kodály* által férfikarra írt kórusváltozatával, pontosabban a kórusmű szegedi szólamaiával foglalkozik, s arra hívja fel a figyelmet, hogy a szegedi szólamanyag a *Bordalán*-kórus nyomtatott partitúrájánál korábbi állapotot tükröz. Sajátos szempontú évfordulói megemlékezés *Bóna Endréné*: ő a *Kodály-emlékérmekkel* foglalkozik, a szegedi és a Csongrád megyei vonatkozású plaketteket mutatja be gazdagon illusztrált áttekintésében. A folyóiratszám több cikke áttekintésben kapcsolódik az évfordulóhoz: *Kalmár Ferencné* általános iskolai tanár az első szegedi általános iskolai ének-zene tagozat történetét írta meg, *Giday Kálmán* a város reformkori zenei életének érdekes adalékaival ismerteti meg az olvasót. Ehhez kapcsolódik egy másik adatközlés is a Szegeden 1733 és 1861 között alkalmazott, városi, illetve egyházi szolgálatban állt muzsikusokról. Sok zenei és irodalmi vonatkozás található *Péter Lászlónak* a régi szegedi kávéházakat számba vevő áttekintésében is.

Színes grafikus plakátok 1. jelzéssel az Országos Széchényi Könyvtár plakátgyűjteményének anyagát a kezdetektől 1914-ig feltáró jegyzék jelent meg a nemzeti könyvtár *Mikrofilmek Cimjegyzéke. Új sorozat* nevű folytatólagos katalógus-kiadványának legújabb darabjaként. A *Nagy Zoltán* által összeállított jegyzék érdekessége, hogy az elmúlt években kiadott előzményeivel szemben (*Időszaki kiadványok 1—3. köt., Modern nyomtatványok 1—2. köt., Zenei gyűjtemény, Zeneműkéziratok 1. köt.*) mikroformában, mikrofilmlapokon jelent meg — 1981-es évjellel, valójában azonban 1982 végén. A mindössze két 105 × 148 mm-es mikrofilmlapra 694 tétel fért rá 113 felvételen; a harmadik mikrofilmlap az azonosításhoz szükséges mutatót tartalmazza. A könyvtár a mikrofilm-használattal szembeni idegenkedés legyőzésére a kiadványhoz szakszerű használati utasítást is csatolt: ez a hazánkban legjobban elterjedt mikrofilmolvasó-berendezések (Zeiss Dokumator DL 2 és DL 5.2 típusú készülékek) helyes kezelésére igen jól szemléltető képek segítségével tanítja meg az olvasókat.

A Nemzeti Kultúra című, 1911 és 1914 között megjelent Békés megyei közművelődési és közoktatási havi folyóirat (alcíme szerint: *A Békésvármegyei tankerületi és központi művelődési bizottság hivatalos lapja*) repertóriumát adta ki 500 sokszorosított példányban a Békés megyei Tanács és a megyei könyvtár. A folyóirat (amelynek melléklapja is volt *Békés-megyei Tanügy* címmel) a megye hetven év előtti kulturális életének jó tükrre, ezért megérdemelte tartalmának feltárását. A repertóriumhoz *dr. Köteles Lajos* írt a lap történetét összefoglaló előszót, a szerkesztő, *Kovács Endréné* pedig részletes útmutatót. A Nemzeti Kultúrának és társ-

lapjának könyvészeti adatai után a rovatok szerint, ezeken belül pedig időrendben csoportosított címléírások következnek — ahol szükséges, címmagyarázatokkal — 621 tételben; a repertóriumban való keresést pedig jó, többszempontú betűrendes mutató könnyíti meg. (1982. 126 l.)

Verseghy Ferenc kiadatlan írásai címmel új vállalkozásba fogott a felvilágosodás kori költő és tudós nevét viselő szolnoki megyei könyvtár, amely évtizedek óta rendkívül tudatosan ápolja a város nagy szülötének emlékét, gondozza óriási és sokoldalú szellemi hagyatékát. Már 1957-ben, Verseghy születésének 200. évfordulójára, majd 1972-ben is emlékkönyvet adott ki; ugyanebben az évben hasonló formában megjelentette *Rövid értekezések a muzsiká-*

ról... c. munkáját, s elindította nagyszabású nyelvészeti művének sorozatát is. Ennek a latinról magyarra fordított háromrészes munkának a kiadása 12 füzet közrebocsátásával 1979-ben fejeződött be. A most indított új sorozat első kötete az elmúlt év végén jelent meg 400 példányban, sokszorosításban. Szerkesztője, előszavának írója *Szurmay Ernő* könyvtárigazgató, a szöveggondozás, a szövegkritika és a jegyzetek elkészítése *Deme Zoltán* nevéhez fűződik. A kötetet az 1780-as évek derekán írt, Verseghy által is kiadásra szánt vegyes műfajú és tartalmú kéziratos munkákat teszi közzé, amelyek megjelentetését azonban a politikai helyzet változása akkor megakadályozta. (1982. 265 l.)

Az Orvosi Könyvtáros kumulált név- és tárgymutatója 1961—1980 címet viseli az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár hálózati folyóiratának repertórium, amely az indulás óta eltelt húsz év cikkanyagát tárja fel a közlemények megjelenésének időrendjében. A 300 példányban, sokszorosításban közreadott mutató *Almásyné Kovács Éva* és *Kovács Katalin* munkája; az összeállítók minden tételt (769) sorszámoztak; e tételekre utal a névmutató, valamint a külön betűrendes tárgymutató is. (1982. 82 l. 50 Ft)

Tolnai Kodály-emlék címmel és **Dombóvár 1982** alcímmel újság-cikk-idézetekből álló, a Kodály-évfordulóhoz méltó kiállítású, illusztrált szöveggyűjteményt jelentetett meg a Dombóvári Városi Művelődési Központ és Könyvtár. A kiadvány jelentőségét az adja meg, hogy Kodály Zoltán sok szál fűzte a városhoz, amelynek gimnáziumában tanított *dr. Péczely László*, a zeneszerző

második feleségének édesapja, magyar, német és ének szakos tanár. A szerkesztők, *Fehérvári Lajosné és Tóttós Gábor* négy fejezetre osztva közlik a Tolna megyei újságokban megjelent, Kodályra vonatkozó hirdadásokat, illetve cikkek részleteit 1926. július 24-től 1982. február 9-ig. A kiadványt Fehérvári Lajosné írása zárja életrajzi áttekintéssel és személyes élmények, emlékek felidézésével. (1982. 39 l.)

Tartalomjegyzék-másolatok megrendeléséhez ajánlott folyóiratainak 1983. évi jegyzékét adta ki 1200 példányban, sokszorosításban az Országgyűlési Könyvtár, hogy 1978-ban indított másolatszolgáltatását népszerűsítse. A négy csoportra tagolt (politika, gazdaságpolitika; történelem; jog, közigazgatás; ENSZ-, UNESCO-kiadványok), a csoportokon belül pedig a címek betűrendje szerint rendezett jegyzék mintegy 550 folyóirat legfontosabb adatait (cím, raktári jelzet, megjelenési hely, időszakosság) tartalmazza. (1982. 23 l.)

Könyvtári kalauzt legutóbb a miskolci *II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár* és a *Mosonmagyaróvári Városi-Járásai Könyvtár* adott ki. A miskolci illusztrált, a magyaróvári nem, de mindkettő nyomtatásban készült, és megfelelően tájékoztatja az olvasót a könyvtár használatáról. A mosonmagyaróvári felsorolja a központi könyvtárba járó 180, illetve a fiókokban rendelkezésre álló 35—40-féle hírlapot, folyóiratot is.

A Dunaújvárosi Munkásművelődési Központban működő központi könyvtár az elmúlt év végén újabb módszertani segédleteket és ajánlójegyzékeket jelentetett meg, valamennyit sokszorosításban. A *Gyermekkönyvtári módszertani füzetek* c. sorozat első kiadványa *Óvodások a könyvtárban* címmel Zombory Mária hat foglalkozási forgatókönyvét tartalmazza a következő témákról: Te is benne vagy a könyvekben!; Háziállatok; Az erdőben; Mindenki

dolgozik!; Közlekedés; Színek. A könyvtár két irodalomjegyzéke közül az egyik, a *Kötelező és háziolvasmányok jegyzéke 1982* című a középiskolák negyedik osztályában törzsanyagként kijelölt irodalmi alkotások jobb megértéséhez kiván segítséget nyújtani gazdag olvasmánykínálata révén. A *Bölcs bagoly* címmel kiadott ajánló jegyzékben ugyancsak Zombory Mária javasol könyveket az általános iskolák környezetismereti tantárgyához, mégpedig néhány mondatos ajánló, illetve összekötő szövegek közbeiktatásával.

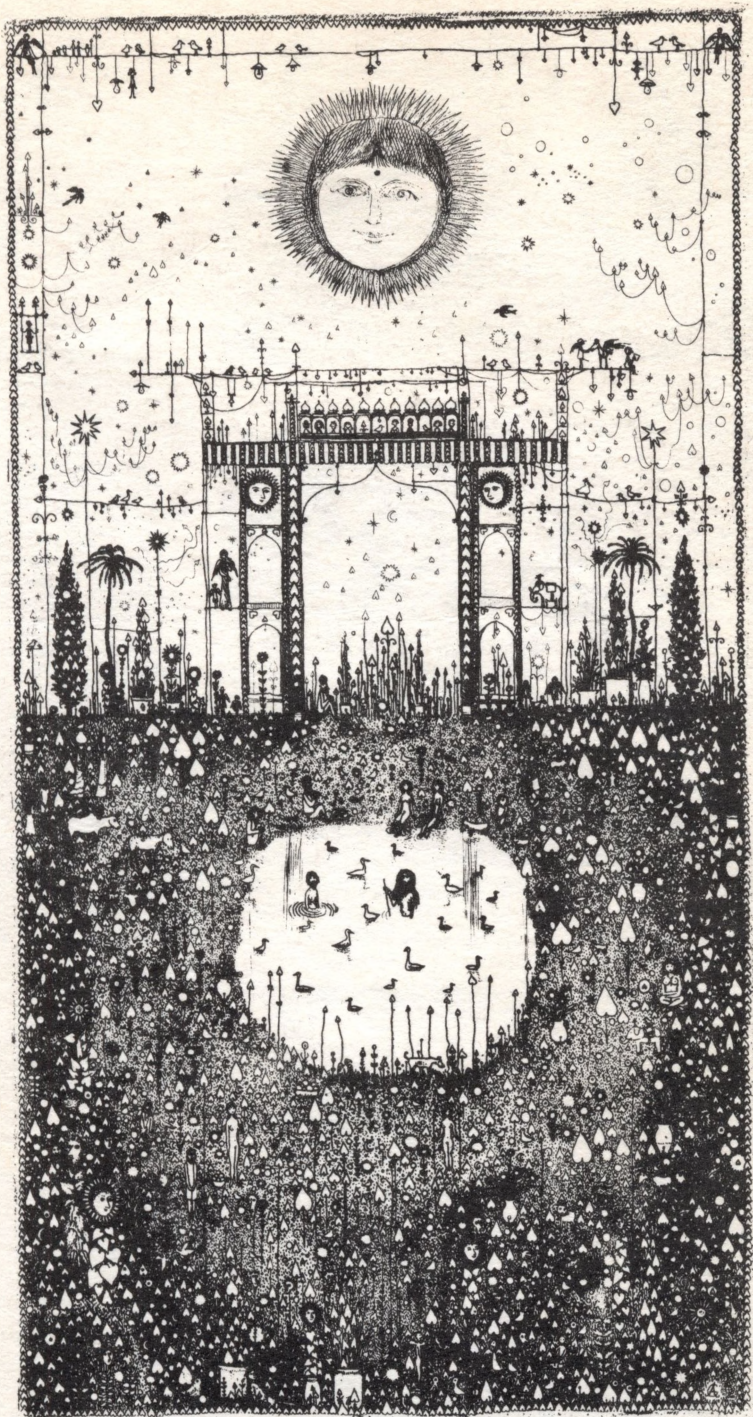
Január 1-ig a szerkesztőségbe érkezett periodikus kiadványok, statisztikai adattárak: *Ajánló bibliográfia pedagógusoknak 1981. 1981. jan. 1 — 1981. dec. 31.* [Verseyhgy Ferenc Megyei Könyvtár, Szolnok]; *Események — évfordulók 1983.* (Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ); *Eseménynaptár. Módszertani útmutatás, ajánló bibliográfia és kiállítási segédanyag a negyedév fontosabb évfordulóhoz. 1983/1.* (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár — OSZK KMK); *Gazdaságpolitikai Tájékoztató. 1982/10. sz., október, 1982/11. sz., november* (Balassi Bálint Megyei Könyvtár, Salgótarján); *Információ a könyvtári és információs munka eszközeiről és berendezéseiről. 1982/3. sz., 5. Szervezőtechnika.* Tartalma: Általános tájékoztató a *Téka* bútorokról, *Téka* függőtasakos hanglemeztároló állvány, *Téka* rekeszes hanglemeztároló állvány, *Téka* laptároló fiókállvány, *Téka* katalógusszekrény, *Téka* olvasóhelyek, *Téka* könyvszállító kocsik. 1982/4. sz., 4. *Mikrofilmtéchnika.* Tartalma: Minolta RP 101-DL mikrofilmlap-olvasó, -nagyító, Minolta RP 405 tekercsmikrofilm- és mikrofilmlap-olvasó, -nagyító, SMA-SHAUT RPK mikrofilmlap-olvasó, -nagyító, Meoflex RT7D mikrofilmlvasó készülék; *Irodalomkutatások. Az általános és a szakkönyvtárakban elvégzett irodalomkutatások jegyzéke. 1982. december* (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); *Könyvtári Tájékoztató. 1982/12. sz., december* (Nagykőzségi és Járásai Könyvtár, Edelény); *KTMF Tájékoztató. 1982/12. sz.,*

december (Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskola, Győr); *MDI szakirodalmi gyarapodási jegyzék. Bőr-, bőrfeldolgozó ipar 1982/3. sz., Textil-, textilruházati ipar 1982/3. sz.* (Magyar Divat Intézet); *Nógrádi Tükör. Bibliográfia és repertórium. 1981/2. sz., júl 1. — dec. 31.* (Balassi Bálint Megyei Könyvtár, Salgótarján); *Oktatástechnológiai Információk. Ajánló irodalom. 1982/2. sz.* (Országos Oktatástechnikai Központ, Veszprém); *OMIKK Híradó. 1982/11—12. sz.* (Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár); *Rövid Úton. Pedagógiai és közművelődési folyóiratszemle. 1982/2—3. sz.* ([A Szolnok megyei] Pedagógus Továbbképző Intézet és Filmtár — Verseyhgy Ferenc Megyei Könyvtár, Szolnok); *Szakirodalmi Gyorstájékoztató. 1982/11. sz.* ([A] Testnevelési Főiskola Könyvtára); *Szovjet folyóiratok válogatott repertórium. 1981. júl. 1. — 1981. dec. 31.* (Eötvös Loránd Tudományegyetem. Bölcsészettudományi kar. Központi olvasóterem); *Tájékoztató a kiülföldi közgazdasági irodalomról. „A”-sorozat. Referátumok 1982/10. sz., „B”-sorozat. Bibliográfia. 1982/10. sz.; Tájékoztató a Vas megyéről szóló irodalomból. 1982. november* (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); *Tájékoztató jegyzék vezetőik számára. 1982/11. sz., november* (Hajdú-Bihar megyei Könyvtár, Debrecen); *Tiszafüredi évfordulók. 1983* (Nagykőzségi-Járásai Könyvtár, Tiszafüred); *Új kutatási és műszaki fejlesztési jelentések az Országos Műszaki Könyvtárban. 1982 8. sz., augusztus, 1982/9. sz., szeptember* (OMIKK); *Új Média. Audiovizuális állománygyarapítási tanácsadó. 1982/2. sz.* (Országos Oktatástechnikai Központ, Veszprém); *Új szerzemények tájékoztatója. 3. sz., 1982/83.* ([A] SZOT Központi Iskola könyvtára); *Vezetői Információ. 1982/10. sz., 1982. dec. 1.* (Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskola, Főiskolai Könyvtár, Győr); *Világszerte. Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum információs szolgálat. 1982/16., 1982 17. sz.* (OPKM). — *Tel. puléseink könyvtári ellátása 1981. A Szabolcs-Szatmár megyei tanácsi könyvtárak statisztikai adatai* (Móricz Zsigmond Megyei Könyvtár, Nyíregyháza).

GROSS ARNOLD
rézkarcaiból
és könyvillusztrációiból
(Cikkünket lásd a 105. oldalon)

Ára: 10,- Ft
HU ISSN 0450-7886